

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PSYCHOLOGIE

MOTIVACE K BUDOUCÍMU PROFESNÍMU ZAMĚŘENÍ STUDENTŮ
SOCIÁLNÍ PRÁCE NA FPE ZČU V PLZNI

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

*Zuzana Mačičková
Sociální péče, obor Sociální práce
léta studia (2009 - 2012)*

Vedoucí práce: *Mgr. Kateřina Kubíková*

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 10. března 2012

.....
vlastnoruční podpis

OBSAH

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ ČÁST	2
1.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	2
1.1.1 Definice a historie.....	2
1.1.2 Hodnoty v sociální práci	5
1.1.3 Paradoxy a stinné stránky profesionálního pomáhání	6
1.1.4 Studium sociální práce a FPE ZČU.....	10
1.2 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	14
1.2.1 Definice, role, kompetence a specifika.....	14
1.2.2 Druhy pracovníků v pomáhajících profesích	16
1.2.3 Profesní zaměření a oblasti působení sociálních pracovníků.....	18
1.2.4 Osobnostní aspekty sociálních pracovníků.....	22
1.2.5 Neuroticismus a syndromy spojené s pomáháním	28
1.3 MOTIVACE.....	39
1.3.1 Pojem motivu, motivace a jejich charakteristika	39
1.3.2 Základní aktivačně motivační činitelé.....	41
1.3.3 Principy motivace	45
1.3.4 Teorie motivace	47
1.3.5 Motivace pro povolání sociálního pracovníka.....	53
1.4 SHRNUTÍ	58
2 EMPIRICKÁ ČÁST	59
2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	59
2.2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	65
2.3 CHARAKTERISTIKA VZORKU A JEDNOTLIVÝCH ROČNÍKŮ.....	66
2.4 VYHODNOCENÍ TŘETÍHO ROČNÍKU.....	67
2.4.1 Vyhodnocení hlavičky dotazníku	67
2.4.2 Vyhodnocení části Profesní zaměření	68
2.4.3 Vyhodnocení části Osobnost sociálního pracovníka	75
2.5 CELKOVÉ VYHODNOCENÍ + DISKUZNÍ ČÁST	80
2.5.1 Vyhodnocení hlavičky dotazníku	80
2.5.2 Vyhodnocení části Profesní zaměření	82
2.5.3 Vyhodnocení části Osobnost sociálního pracovníka	95
2.6 KRITICKÉ ZHODNOCENÍ VÝZKUMU	107
3 ZÁVĚR.....	110
4 RESUMÉ.....	111
5 SEZNAM LITERATURY A JINÝCH PRAMENŮ.....	112
6 SEZNAM GRAFICKÝCH OBJEKTŮ.....	114
7 VLASTNÍ INTROSPEKCE	115
8 PODĚKOVÁNÍ	116
9 PŘÍLOHY.....	I

ÚVOD

Hlavním výzkumným tématem této bakalářské práce je motivace k budoucímu profesnímu zaměření studentů sociální práce na FPE ZČU v Plzni. V teoretické části se věnuji vysvětlení pojmů a možných souvislostí mezi studenty sociální práce, tímto oborem, výběrem budoucího profesního zaměření studentů a motivací k tomuto výběru.

Specifikem sociální práce je to, že její hlavní náplní je vytvoření partnerského vztahu s klientem, jenž je na pracovníkově pomoci závislý. Tuto nelehkou pozici si často vybírají skupiny osob, které mají pro tuto práci vědomé či nevědomé osobní předpoklady.

V metodické části se proto pokusím tyto vědomé a nevědomé aspekty poodhalit pomocí dotazníku a zároveň zjistit směr, kterým se studenti chtějí ubírat po vystudování oboru, neboli jakou oblast seberealizace si vyberou. Také bych chtěla zjistit, zdali se u studentů objeví prvky spojené se syndromem pomáhajícího a neurotickou osobností vzhledem k výběru sociálního povolání.

Svou bakalářskou práci věnuji problematickým tématům, která se dotýkají mě i většiny mých spolužáků. Jsou to odpovědi na otázky – Co vlastně chci po vystudování dělat? Jakým směrem se mám ubírat? Proč vlastně studuji tento obor? Mám k němu nějaké předpoklady? Škola poskytuje všeobecné vzdělání a to, s čím se v praxi budeme setkávat, zůstává na každém z nás. A právě tyto kroky v životním rozhodování studenta bych v mé práci chtěla nastínit.

Jsem si vědoma, že se pouštím do neprobádané oblasti, ale tím větší výzva to pro mě je. Jisté je alespoň to, že sobě i svým spolužákům dám možnost sebereflexe a poskytnu náhled na to, kdo jsou studenti sociální práce a čemu se chtějí v budoucnu věnovat.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Tato část se postupně věnuje vysvětlení pojmu sociální práce, její historii a hodnotám, osobnosti sociálního pracovníka a jeho předpokladům pro výkon povolání z hlediska osobnostního i profesního. Další kapitola je zaměřena na motivaci, její zdroje, teorie a aplikaci na sociálního pracovníka.

1.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE

1.1.1 DEFINICE A HISTORIE

Ve *Slovníku sociální práce* je výstižně definována takto: „Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. ...Opírá se jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky.“ [1 str. 200]

Úlehla doplňuje, že se člověk stává profesionálním sociálním pracovníkem v okamžiku, kdy jsou jeho povolání i cíle prospěšné společnosti, má pro to odbornost s vědeckým zázemím, a tak dokáže najít kompromis mezi přáními klienta, jeho potřebami a společenskými normami. Zároveň zasahuje v okamžiku, kdy vzniká potřeba zlepšit situaci člověka z hlediska jeho psychické, fyzické i sociální pohody a ostatní možnosti v podobě jeho rodiny, přátel a okolí selhávají, či jsou z jiných důvodů nedostupné. [2]

Schmidbauer charakterizuje sociální práci jako normativní profesi, neboť důležitým faktorem pro sociální pracovníky je mít mimořádně vysoké nadání chápat, dodržovat a zprostředkovávat normy klientům. [3]

Sociální pracovník spadá do kategorie tzv. pomáhajících povolání, kam patří též psychologové, psychoterapeuti, zdravotní personál a pedagogové, jejichž centrem zájmu, a zároveň ospravedlněním jejich profese, je klient. Ten by měl být vnímán ve své celistvosti a jen nikoliv jako jedna z jeho rolí, která potřebuje pomoci. [1]

Schmidbauer rozděluje tři druhy pomáhání: [3]

- *Spontánní pomáhání „milosrdného samaritána“*, který se nešťastných ujímá ze soucitu. Tento druh pomoci však ve společnosti určované konkurencí nemá šanci přetrvat.
- *Pomáhání jako racionálně řízená, plánovaná interakce výměnného charakteru* – hledání profese se zajištěnou budoucností nebo způsob vydělávání peněz příjemnějším způsobem - prací s lidmi.
- *„Pomáhání jako cesta za narcistickým uspokojením – za uznáním, mocí, uplatněním, emocionální blízkostí – se současným udržením možnosti kontroly.“*
[3 str. 134]

Géringová na Schmidbauera navazuje a pozastavuje se nad otázkou nezištného pomáhání, které vzniklo na základě ‚kulturního principu‘. Uvádí dva přístupy - první přístup nazývá altruistickým, a který má několik možných výkladů. [4]

- „...ochota pomáhat někomu bez očekávání odměny, ačkoliv se nevylučuje získání nějakých osobních výhod: osobního uspokojení, dobrého pocitu, sebeúcty nebo splnění morální povinnosti.“ [4 str. 19]
- předpoklad chování s absolutní absencí zištnosti.
- skrytá forma sobectví, kterou od altruismu odlišuje motivace, kdy člověk vyžaduje lásku, úctu či alespoň vděčnost. [4]

Druhý přístup je teleologický, neboli cílené a účelné jednání. Opírá se o darwinismus a biologické pudy, protože to je pro člověka motivací, stejně jako u zvířat v boji o přežití druhu, k přežití našich genů. [4]

Přes ideály altruismu sahající do zvířecí říše je sociální práce relativně nový obor, jehož historický původ sahá daleko do minulosti.

Počátky sociální práce můžeme najít ve středověké Evropě (později v USA), kde se vážou k nahodilé činnosti církevních organizací, cechů, stavů, ale i jedinců, neboť povinnost šlechty starat se o poddané nebyla vynutitelná, a obvykle tedy ani plněna. Tato situace se změnila až příchodem novověku, konkrétně institutem domovského práva,

který nařizoval obcím starat se o své osoby v nouzi. Tento druh pomoci byl přínosem jen pro určité druhy sociálních skupin (lépe byla zajišťována péče o chudé, než o zdravotně postižené). [1]

„Jako samostatný obor vzniká sociální práce na přelomu 19. a 20. století, kdy vznikají první specializované školy a také univerzitní programy. Konstituce samostatného oboru souvisí se zaváděním státních systémů sociálního zabezpečení. Cílovými skupinami jsou v té době zejména městská chudina, vězni, lidé chronicky nemocní nebo postižení a staří lidé. K nim postupně přibývají ohrožené děti, mnohoproblémové rodiny, nezaměstnaní, bezdomovci, lidé živící se prostitucí, lidé závislí na návykových látkách, riziková mládež, ženy ohrožené násilím aj.“ [1 str. 67]

V období světových válek se uplatňovala především případová práce (např. práce s konkrétními rodinami). Rozvoj skupinové a komunitní práce nastal později. Od počátku 20. století se střídali jednotlivé teorie - od medicínského pojetí, přes psychologizující a sociologizující etapu, koncept „osoby v prostředí“, antiopresivní přístup a úkolově orientovanou sociální práci. Po druhé světové válce k vývoji značně přispěla formulace lidských a dětských práv v mezinárodních právních dokumentech. [1]

Schmidbauer doplňuje významné poválečné období 60. let, kdy sociální práce byla ústupkem od neurčitého, často absurdního úsilí hnutí Hippies. Poskytovala možnost opravdové změny s konkrétními skupinami osob, a tím i možnost transformace společnosti. [3]

Řezníček nastiňuje nejnovější vývoj sociální práce, kdy se „...stala etablovanou disciplínou se svým vlastním etickým kodexem, psychosociálně terapeutickou metodikou, formálním způsobem výuky a se silnými finančními a organizačními vztahy ke státní správě. Ze svých počátků si nicméně uchovala svou normativní funkci, původně odvozenou od náboženské etiky a později sekularizovanou.“ [5 str. 16] Dodává, že mezi sociální pracovníky většinou patří vzdělaní, kulturní lidé ze středních ekonomických vrstev.

Na závěr této části jsou uvedena paradigmatata - odlišné teorie a přístupy v sociální práci, ze kterých vycházejí základní požadavky na vzdělávání sociálních pracovníků: [6]

1. *Terapeutické paradigma* – klade důraz na duševní zdraví a psychosociální pohodu jednotlivce, skupin i komunit. Prostředkem je komunikace, kterou se snaží získat

- více kontroly nad vlastními pocity a způsobem života. Sociální pracovník by měl být vybaven psychologickými znalostmi a terapeutickým výcvikem.
2. *Reformní paradigma* – spojení sociálního fungování s vizí společenské rovnosti ve všech úrovních společenského života (spol. třída, pohlaví, věk). Utlačovaní by měli získat vliv na vlastní život za použití solidarity a spolupráce. Cílem je zvýšení vlivu jednotlivce či skupin na tvorbě a změnách společenských institucí. Sociální pracovník by měl být vybaven znalostmi politologie, sociální filozofie a sociologie.
  3. *Sociálně-právní/poradenské paradigma* – toto paradigma se zakládá na schopnosti zvládat problémy a na možnosti přístupu k informacím a službám. Považuje sociální práci za jednu ze sociálních služeb, tudíž by měla pomoci klientům zprostředkováním informací a kvalifikovaným poradenstvím. Zároveň zdůrazňuje podporu osobního a komunitního růstu, který se však zaměřuje na individuální změny. Sociální pracovník by měl být vzdělán v oblasti psychologie, sociologie a práva. [6]

1.1.2 HODNOTY V SOCIÁLNÍ PRÁCI

Ze zdrojů sociální práce, které mají původ v křesťanství a v ideálu osvíceneckého liberalismu, vycházejí i její hodnoty. Vše má s hodnotami souvislost – praktické fungování i jeho normativní rámec. Mezi nejvýznamnější hodnoty patří: „...jedinečnost každé lidské bytosti, nárok na svobodu, povinnost odpovědnosti vůči společnosti, která je spojena s nárokem na společenskou solidaritu. V praxi to znamená aktivně vyjadřovat respekt každému klientovi bez ohledu na jakékoli společensky nežádoucí charakteristiky, poskytovat a vytvářet mu prostor pro realizaci všech přání, jež jiné lidi neohrožují, při střetu zájmů prosazovat spravedlivé řešení a podporovat zapojení klienta do všech druhů podpůrných společenství, počínaje rodinou až po národní, případně globální komunitu.“ [1 str. 70]

Nejdůležitějším nástrojem a zároveň hodnotou sociální práce je vztah ke klientovi, a to Schmidbauer ukazuje na několika skutečnostech: [3]

- Pracovní a životní podmínky jsou pro lidskou psychiku neustále náročnější – (stres a nervozita, neuroticismus a non-adaptibilita).

- Rostoucí životní normy a rozvoj průmyslu ušetřil pracovní síly, které mohou být využity při pomoci těm, kteří už nesplňují požadavek na produktivní členy společnosti.
- Pospolitost venkovských a městských komunit byla nahrazena funkčním modelem malé rodiny, která je k udržení mnohem náročnější a problematičtější.
- Tvořivost a výkonost se transformovala ve stupňování výkonu a bezprostřední spotřebu. V kontrastu k funkčnímu a rozumovému pojetí světa se objevil požadavek pro emoce a lidské vztahy, které byly dosud zanedbávány, a tím se zvýšil i zájem o sociální služby. [3]

1.1.3 PARADOXY A STINNÉ STRÁNKY PROFESIONÁLNÍHO POMÁHÁNÍ

V oblasti sociální práce je těžké věnovat se všem klientům bez rozdílu. Kopřiva na tomto základě naznačuje paradoxy, které jsou spojeny s profesionálním pomáháním:

POCHOPENÍ PRO KAŽDÉHO – angažovaný pracovník by měl umět každého klienta pochopit, zajímat se o něj, přijímat ho takového, jaký je a vidět i dobré stránky, které většinou ostatním unikají – problémem je však přijmou opravdu „každého“. Ironicky působí, že nejnáze se pomáhá lidem, kteří to obvykle potřebují nejméně. Preferují se klienti mladí, krásní, inteligentní před starými, nehezkými a méně inteligentními. Jednoduše proto, že pomáhající pracovníci chtějí pomáhat spíše sobě podobným, potřebují vidět viditelné úspěchy své práce, popřípadě by se mohlo jednat o nevědomý záměr potkat přitažlivého či vlivného člověka. „Velmi důležité je, zda pracovník o působícím vedlejším motivu ví, či nikoliv. Nevědomě působící motiv vyvolá napětí, kterému pomáhající nerozumí, vzniká zmatek, nejistota. Uvědomění motivu může (nemusí) stačit k tomu, aby motiv ztratil svou sílu.“ [7 str. 21]

Každý si volí skupinu, se kterou je schopen pracovat, na základě své životní filozofie, smyslu života, mravního přesvědčení, životní historie i současné osobní situace. Tyto emoce však nejsou chybou, nýbrž přirozenou součástí, kterou je ale zapotřebí si uvědomovat a počítat s ní. [7]

LÁSKA K BLIŽNÍMU VE SLUŽBÁCH POTŘEBY ÚSPĚCHU – profesionální pomáhání je paradoxní v tom, že člověk potřebuje cítit, že je klienty oceňován – chválou, vděčností či jen viditelnou změnou k lepšímu, aby se tím zbavil nejistoty o své profesionální kompetenci. Tím se uspokojuje potřeba dobrého sebehodnocení pomáhajícího, který cítí potřebu být lidem užitečný často jen proto, aby se zbavil pocitu samoty či zbytečnosti. Tím se stává prostředníkem pro štěstí druhých, připoutává se ke klientům a přitom zapomíná starat se sám o sebe. [7]

LÁSKA K BLIŽNÍMU JAKO ZBOŽÍ – třetím paradoxem je, jak může člověk, který se živí řešením utrpení druhých, za tyto služby přijímat peníze. V současné době už není pomáhání na poli působnosti církví a řádů, ale běžných občanů, kteří jsou součástí tržní ekonomiky. Pro pomáhající pracovníky je přirozené, že výdělek je součástí pracovního prostředí a je nutný k optimálnímu výkonu práce. Často je to problémem našeho vnitřního světa, který určuje, kolik peněz je adekvátních na uspokojení našich potřeb a zároveň k vykonávání pomáhající profese. [7]

HLEDISKO ČASU – kolik si ho sociální pracovník může dovolit dát k dispozici klientovi? Co se skrývá za „pomáhat v nejvyšší možné míře“? Henriksen a Vetlesen nastiňují možné etické krize, které souvisejí s tím, kolik času klientovi věnovat, aby jej nebral ostatním, a kdy je nutné říci dost. Také poukazují na možnost, kdy se bezmoc klientů může stát prostředkem moci a nátlaku. [8]

Řezníček uvádí další ze základních hodnot, které jsou pro pomáhající rozporuplné:

RESPEKTOVÁNÍ SVOBODNÉHO ROZHODOVÁNÍ KLIENTŮ v případě osob, které svým chováním škodí sobě i druhým. Nárok klienta žít život dle vlastních představ by neměl vést k rezignaci sociálního pracovníka vůči jakémukoliv jednání klientů. Měli by být aktivními spoluúčastníky na rozhodování či jednání a zprostředkovat klientům možné varianty. Přesto by měli odpovědnost za ně vědomě odmítat, neboť klienti jsou pořád řešiteli vlastních problémů. Pracovníci poukazují na důsledky, navrhují jiné možnosti, upozorňují na sankce, ale klienta neodsuzují. [5]

RESPEKTOVÁNÍ DŮVĚRNOSTI SDĚLENÝCH INFORMACÍ se například nedá dodržet v případě trestné či nebezpečné činnosti klienta, při obavách z akutního ohrožení zdraví, života a bezpečnosti jiných lidí. [5]

Guggenbühl-Craig tyto paradoxy doplňuje svou knihou *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, ve které se zabývá stinnými aspekty sociální práce. Snaží se porozumět otázkám: Jak jednat v zájmu klienta, přestože je to proti jeho vůli, a proč je často možné zasáhnout až v případě, kdy je pozdě. Moderní sociální pracovník dle něj vykonává také obor příbuzný lékařské činnosti, při které by se měl cítit povinen zlepšovat a léčit sociálně nemocné poměry, nakolik je to jen možné. [9]

V sociální práci se zabýváme napravováním, přizpůsobováním, prosazováním toho, co považujeme za správné a přitom neuznáváme právo na nemoc, neurózu, nezdravé rodinné poměry, sociální úpadek či outsiderství. Prosazujeme ideály, které se jeví z našeho pohledu za správné, což se ovšem může jevit za nějakou dobu jako nesprávné. Z hlediska jednotlivých případů je proto důležité zabývat se osobními skrytými motivy našeho počínání. Také sociální pracovník si své motivy často nemusí vůbec přiznávat. Vžitá klišé říká, že pokud klientovi vnucujeme něco, co on odmítá, tak jsou naše motivy nepochybně lepší. Motiv, který nás k tomu vedou, ovšem nemusí vždy ukazovat na čistou vůli pomáhat, ale na to, kdo je ve vztahu klient-pomáhající silnější. [9]

Guggenbühl-Craig objevil při práci fenomén, který se pojí se sociálními pracovníky: „Čím temnější motivy se vetřely, tím více se dotýčný upíná k takzvané objektivitě.“ [9 str. 14] Obhajování je jednosměrně vedeno k existenci pouze jednoho správného řešení. „Vůči okolí a před vlastním svědomím se sociální pracovník cítí zavázán k tomu, aby měl jako hlavní motiv svého konání ochotu pomáhat. V temné hloubi duše se však zároveň konsteluje opak – nikoli přání pomáhat, ale potěšení spojené s touhou vládnout a zbavit klienta moci. ... Sotvakdy byli lidé krutější, než když směli prosazovat „dobro“ krutými prostředky.“ [9 str. 14]

Pojem mocenského stínu Guggenbühl-Craig integruje do Jungova chápání stínu. Stín má tři různé psychologické struktury: osobní stín (fantazie, pudy, prožitky, vytěšňovaná témata a aspekty sexuality), kolektivní stín (vše, co není přijímáno kulturním prostředím, temná stránka kolektivního ideálu) a archetypový stín, který je Jungem chápán jako „zlo“, které je vrozeným způsobem lidského chování, jakýsi „vrah a sebevrah v nás“. Člověk se nemůže dále vyvíjet, dokud se s tímto stínem neseťká. Nedokáže tak rozlišovat zlé od dobrého. [9]

Činy, i ty nejušlechtilejší, vycházejí z čistých i nečistých, světlých i temných motivů. Problém mocenského stínu je zvýrazňován tím, že sociální pracovníci pronikají nejen do sociálních a ekonomických poměrů, ale i do psychologických záležitostí klienta. Na základě znalostí psychologie vnutí různými metodami klientovi svou vůli, protože pracovník ví mnohem lépe, co se v klientovi odehrává, a může to potvrdit i na základě psychologických testů. Ví, že klienta zbaví moci a ten se nedokáže ubránit. [9]

Všechny pomáhající profese jsou ze strany stínu ohroženy. „Všichni ti, kteří se domnívají, že chtějí pomáhat lidem, si musí být vědomi toho, že silný zájem o neštěstí, sociální selhání, nevědomost, nemoc atd. může v dotyčném konstelovat velmi závažné psychologické problémy.“ [9 str. 112] Studenti se ve škole neučí, jak se stín jejich profese u nich bude projevovat. Neměli by věřit, že se sociální práce dá vykonávat čistě technicky a objektivně. Boj se stínem je celoživotní. „Pohodlnému příměří s vlastním stínem se mohou bránit uměním, náboženstvím, politikou, přátelstvím, rodinou a dalšími způsoby a podporovat tak svou individuaci.“ [9 str. 113]

Sociální práce je o denní konfrontaci se starostmi jiných lidí, přestože má každý dost těch vlastních. Nevykonávají ji jen přesvědčení křesťané, pro které je to nejvyšší Boží přikázání, ale také chuť pomáhat není jen racionalizací stínové stránky profese neboli snahy o moc. Stín existuje totiž jen tam, kde je světlo. Zároveň jsou příslušníci pomáhajících profesí fascinováni polaritami více než jiní lidé – sociálně přizpůsobivý x selhávající, sociálně úspěšný x na okraji, sociálně zdravý x nemocný. [9]

Jak Schmidbauer doplňuje v knize *Psychická úskalí pomáhajících profesí*: „...Tento příklad ozřejmuje trvalou, až k sebepoškozování vystupňovanou činnost, za kterou stojí nenasytná potřeba uznání. Zároveň je závislost na vnějším uznání velmi velká. Každá drobná kritika je pociťována jako hluboce zraňující. Neúnavná činnost ukazuje na vliv velikášského Já. Nic se nezdá nemožné. Zároveň ale tato „fantazie nafukuje“ nejen vlastní moc, ale i vlastní selhání do grandiózních rozměrů. Dochází k neustálému kolísání mezi pocity všemohoucnosti a bezmoci, mezi nerealistickými velikášskými představami a stejně tak nerealistickými přehnanými pocity méněcennosti – negativními velikášskými fantaziemi.“ [10 str. 42]

Henriksen a Vetlesen spatřují základ mezilidských vztahů v existenci křehkosti, závislosti a zranitelnosti. Člověk je od narození bytostí odkázanou na různě velkou péči druhých osob, ale zároveň je individualitou, která má právo odmítnout vměšování ostatních do svého života a rozhodovat o něm sám. Autoři se domnívají, že nezávislost je věc zcela iluzorní. Přesto pociťuje řada klientů péči jako své vlastní selhání. Proto je úkolem sociálních pracovníků i jiných pomáhajících profesí naučit se přijmout pomoc u sebe, neboť těžko pak může jít příkladem ostatním. [8]

1.1.4 STUDIUM SOCIÁLNÍ PRÁCE A FPE ZČU

„Sociální pracovníci hledají uplatnění, ale potřeba jsou ošetřovatelky nemocných. Skutečností však zůstává, že sociální povolání si nevšímají zákonů nabídky a poptávky, produkce a konzumu.“ [3 str. 154] Volba pomáhající profese je často vyřazením z tržních zákonů. Toto studium totiž slibuje možnost osobního rozvoje, což např. technické profese nenabízejí. Ty však postupují dle zákona příjmů a výdajů, neboť studenti se nebudou vzdělávat bez možnosti profesního uplatnění. Pomáhající povolání se odlišují v názorech na technickou společnost dnešní doby. Nechtějí se začleňovat do světa výkonu a konzumu a zároveň obvykle nechtějí vstupovat do politiky. [3]

Pomocník hledá „...kousek přirozenosti, s níž by mohl a uměl zacházet, kterou by mohl co nejpečlivěji ošetřovat a pěstít: sebe sama.“ [3 str. 156] V konzumním světě, kde se popírají emoce a ničí příroda, chce zachránit alespoň něco. A tak se učí něco o člověku, o sobě samém. Později použije to, co se naučil tak, aby byl užitečný, získal uznání a vydělával peníze. Žije jednoduše, studuje a zároveň pracuje, i se kvůli tomu zbaví i výtobytků střední třídy, často ale i rodiny a dětí. [3]

Paradoxem je například studium psychologie jako jeden z nejpobulárnějších oborů, přestože si učitelé stěžují na neaktivitu a špatnou motivaci pro studium. „Pomocník ve vztazích se nechce učit nějakou neživou látku, on chce něčím být. Není divu, že většina dnešních mladých lidí snících o tomto povolání se jen s nechutí přiměje podřizovat se učebním ústavům, kde mají dělat přesně to, co jim připadá nesmyslné a nepřitažlivé. Průzkumy na téma motivace studentů psychologie prokázaly především dva základní důvody. Jedním z nich je přání pomáhat ostatním a druhým je touha poznat sám

sebe a pomoci sobě. Stálo by za to prozkoumat, kolik frustrovaných a zklamaných studentů psychologie se poohlíží po lidštější psychologii mimo univerzitní půdu.“ (3 str. 154)

Řezníček se domnívá, že američtí studenti jsou podrobováni spíše „analytickému, graduovanému a důslednému způsobu“ výcviku, na rozdíl od „intuitivního, improvizovaného a nonšalantního přístupu studentů českých. [5 str. 13]

„Pomáhající pracovník by měl být ochotný, vlídný, klidný a vyrovnaný, empatický, „zapálený“ pro věc, měl by mít rád svou práci. Na posledním místě hodnocení se objevuje také otázka odpovídajících znalostí a dovedností. Toto hodnocení dobře odpovídá celkovému nastavení ve společnosti. Očekávání, která společnost má vůči pracovníkům pomáhajících profesí však neodpovídá struktuře institucionálně poskytovaného vzdělávání.“ [4 str. 36] Dle Géringové téměř, nebo úplně chybí vzdělávání zaměřené na rozvoj a budování osobnosti (zvládání stresu a krizových situací, komunikace ve skupině, práce v týmu, předcházení vyhoření, možnost intervize a terapeutické podpory). [4]

PEDAGOGICKÁ FAKULTA ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI

Od roku 1990 se stala Fakulta pedagogická součástí Západočeské Univerzity v Plzni, kde je nejstarší (slavnostně otevřena 14. 11. 1948) a největší fakultou (kolem 3000 studentů). Obor sociální práce spadá pod Katedru pedagogiky, která jej zajišťuje v bakalářské i navazující magisterské formě. [11]

„Studium (B7502 Sociální péče) je zaměřeno teoreticky i prakticky. Absolvent získá poznatky především z pedagogicko-psychologických disciplín, z ekonomie a sociologie. Uplatnění nachází ve výchovných institucích, v poradenství, v podnicích i ve státní správě při práci se sociálně potřebnými skupinami obyvatelstva.“ Studijní program je jednooborový, standardní doba studia 3 roky a jako jeden ze tří odborných bakalářských oborů není přípravou pro získání učitelské kvalifikace. [12]

Minimální standard vzdělávání v sociální práci z roku 1993 dle Asociace vzdělavatelů v sociální práci (dále jen ASVSP) předpokládá znalosti a způsobilosti absolventů studia sociální práce v těchto předmětech: [13]

- Teorie a metody sociální práce
- Sociální politika
- Filosofie a etika
- Sociologie
- Psychologie
- Metody sociálního výzkumu
- Právo
- Sociální patologie
- Problematika etnických a menšinových skupin
- Otázky zdraví a nemoci.

Mezi další požadavky patří praxe, která by měla zabírat minimálně 25% objemu výuky, ale předpokládá se vyšší objem a zároveň se předpokládá seminář o supervizi.

ASVSP předpokládá na každé škole výuku nejméně čtyř z následujících uvedených kurzů:

- Sociální práce s rodinou a dětmi
- Sociální práce v oblasti zaměstnanosti
- Sociální práce s delikventy
- Sociální práce se starými občany
- Sociální práce v poradenských zařízeních
- Sociální práce se zdravotně postiženými osobami
- Sociální práce ve zdravotnictví
- Sociální práce s menšinami, národnostmi a uprchlíky
- Demografie
- Personalistika a řízení
- Psychoterapeutický výcvik.

V aktualizovaném vydání z roku 2008 jsou tyto předměty dále rozvinuty a definovány (konkrétní pojetí a cíle předmětů, dále na znalosti a dovednosti, které jsou pro absolventa potřebné „k samostatnému výkonu individuální, skupinové a komunitní práce a k využití nebo výkonu potřebné výzkumné činnosti“). [13]

Studijní plán: (dle mého názoru a zkušeností studenta 3. ročníku bakalářského studia) minimální standardy pro vzdělávání dle ASVSP jsou bezvýhradně plněny. Standard pokrývá skladbu povinných předmětů v průběhu celého bakalářského studia, včetně praxí, které jsou v semestrech uskutečňovány a semináři, který se alespoň částečně věnuje supervizi a standardům kvality. Z doplňujících kurzů jsou ve studijním plánu čtyři,

kteřé splňují požadavky. Jsou to následující předměty: Sociálně psychologický výcvik (povinný), Sociální poradenství (povinné), Psychologie zdraví (povinně volitelný), Teorie zaměstnanosti (povinně volitelný). Práce s lidmi s postižením a Sociální práce s ohroženými dětmi jsou vyučovány až na navazujícím studiu. Tyto doplňující kurzy pro bakalářský program ale často není možné všechny absolvovat – kvůli časové a kreditové skladbě programu. Stává se, že student má moc kreditů a není mu povoleno si další, byť doplňující předměty zapsat, či se předměty vylučují nebo navzájem překrývají.

Odborné praxe: „Katedra pedagogiky FPE ZČU v Plzni jako garant studia dlouhodobě spolupracuje se širokým spektrem organizací, které odborné praxe studentům zajišťují. Jejich počet a rozmanitost umožňují, aby studenti během praxí získali zkušenosti z rozličných oblastí, ve kterých pracují sociální pracovníci. Praxe umožňují studentům poznat činnost řady zařízení realizujících sociální práci a politiku a zapojit se do ní. Důraz je kladen na to, aby studenti poznali během praxe sociální zařízení různých typů.“ [14] Odborná průběžná praxe je 10 až 15 týdnů (jeden den v týdnu) a souvislá denní praxe je dva až tři týdny.

Přijímací zkoušky: od roku 2007 do roku 2010 se změnil systém původního přijímacího řízení na FPE. Do všech bakalářských oborů byli studenti přijímáni na základě výsledků testu obecných studijních předpokladů organizovaných agenturou SCIO. V roce 2011 jsou uchazeči přijímáni na základě pořadí v přijímací zkoušce, která je v písemné formě a zkoumá odborné znalosti. V roce 2012 není prozatím obor Sociální práce v bakalářském studijním programu otevřen. Následující data byla získána z dostupných dokumentů na stránkách katedry pedagogiky [14; 15] a z aplikace portal.zcu.cz.

Počet přihlášených uchazečů	Celkový počet přijatých uchazečů	Zapsaných uchazečů	Studujících v lednu 2012	Školní rok nástupu	Ročník v roce 2012
558	80	47	-	2007/2008	5.
421	92	50	-	2008/2009	4.
326	64	36	29	2009/2010	3.
435	44	25	21	2010/2011	2.
275	26	22	18	2011/2012	1.

Tabulka 1 - Počty studentů sociální práce v průběhu let

1.2 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK

1.2.1 DEFINICE, ROLE, KOMPETENCE A SPECIFIKA

Sociální pracovník v ČR je definován v *zákoně č. 108/2006 Sb. O sociálních službách* „...pracovník vykonávající sociální šetření, zabezpečující sociální agendy včetně řešení sociálně-právních problémů, poskytující sociální poradenství, provádějící analytickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízení služeb sociální prevence, depistážní činnost, poskytující krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci.“ [1 str. 201] Zákon v části osmé §110 odst. 1 a 4 definuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, kterými jsou způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost dle zákona. Ta spočívá v absolvování vyššího odborného vzdělání, vysokoškolského vzdělání získaného v bakalářském nebo magisterském studiu, absolvováním akreditovaných vzdělávacích kurzů a to vše v akreditovaných oborech sociální práce, sociální pedagogiky, sociální péče, sociální a humanitární činnosti, sociálně právní činnosti, charitní a sociální činnosti či speciální pedagogiky.

§111 uvádí, že sociální pracovník má také povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci. Formy dalšího vzdělání jsou v rámci specializačního vzdělávání na vysokých a vyšších odborných školách, účastmi v akreditovaných kurzech, odbornými stážemi v zařízení sociálních služeb a účastmi na školicích akcích.

Sociální pracovník by se měl řídit *Etickým kodexem sociálních pracovníků ČR*, který byl formulován v únoru 1993 a navazuje na vydaný etický kodex americké Národní asociace sociálních pracovníků z roku 1983. Ten český „...stanovuje obecné etické zásady, formuluje pravidla chování vůči klientům, definuje problémové etické okruhy a navrhuje postupy pro řešení etických problémů.“ [5 str. 31]

„V praxi západní sociální práce se dále ustálilo několik profesionálních zásad provázejících výkon praxe. Patří k nim dodržování sféry působnosti sociální práce, vědomé využívání vlastní osobnosti v praxi, zachovávání profesionální objektivit, respekt vůči rozdílům mezi lidmi, zejména pokud jde o marginální a menšinové osobnosti a skupiny, celostní přístup ke klientům, respektování jejich důstojnosti, individuální přístup ke

klientele, využívání silných stránek osobnosti klientů, maximalizace spoluúčasti klientů, předávání funkčních dovedností klientům, příklon k „filosofii normalizace“, průběžnost vyhodnocování a zodpovědnost vůči klientům, zaměstnavateli, obci nebo komunitě a profesi.“ [5 str. 30]

Mezi klíčové role sociálního pracovníka patří schopnost zabývat se problémy klientů jako celkem, a sociální pracovník by neměl být emocionálně ani postojově neutrální – měl by se umět do klientovy situace vcítit, vnímat i její skryté stránky a v neposlední řadě klienta podporovat v konstruktivních řešeních, což popisuje Řezníček: „Princip kontrolovaného osobního zaujetí spolu s požadavkem hodnotové neutrality kladou značné nároky na emocionální rovnováhu a výkonovou výdrž sociálních pracovníků.“ (4 str. 18) *Slovník sociální práce* tuto frázi sekunduje: „Sociální pracovník proto nemůže oddělovat své „civilní“ a „profesionální“ já. Jeho reakce jsou pro klienta důležitým vodítkem – vždy, když si může být jist, že klientovi neuškodí, by měl být pracovník co nejotevřenější a nejautentičtější.“ [1 str. 180] Toto jednání by pak mělo klientovi pomoci, aby se dokázal orientovat ve svých emocích a postojích. [1]

Podle Havrdové je kompetence sociálního pracovníka funkcionálním projevem dobře zvládané a uznávané profesionální role - její součástí jsou: odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese. Zároveň vytvořila soustavu šesti základních později úžeji vymezených kompetencí sociálního pracovníka: jde o schopnosti: „rozvíjet účinnou komunikaci, orientovat se a plánovat postup, podporovat klienta a pomáhat mu k soběstačnosti, zasahovat a poskytovat služby, přispívat k organizaci práce a odborně růst.“ [1 str. 84]

Kompetence sociálního pracovníka jsou v USA definovány obsáhleji: „uplatňovat kritické myšlení v práci, pracovat v souladu s profesními etickými principy, profesionálně využívat vlastní osobnost, rozumět různým formám utlačování, znát historii oboru, uplatňovat potřebné znalosti v práci s cílovými skupinami a problémy, rozumět interakci mezi jednotlivcem a sociálními systémy, umět analyzovat vliv sociální politiky na život klientů a umět sociální politiku ovlivňovat, umět hodnotit výsledky výzkumu a navrhnout výzkumnou studii, umět hodnotit vlastní činnost a činnost kolegů, umět komunikovat

s klienty, kolegy a veřejností, umět poskytovat supervizi, umět pracovat ve struktuře organizace a umět v ní prosazovat nutné změny.“ [1 str. 84]

Úlehla doplňuje, že každý člověk v pomáhající profesi se nevyhne volbě toho, čím se ve své práci bude řídit – jaká pravidla, postoje, názory, předpoklady a postupy si zvolí. Do každého případu vstupujeme s určitým podkladem, který jsme nashromáždili ve školách, na kurzech a výcvicích, vlastní píli a zkušeností, z knih i od klientů. Je to ale i celá spleť fantazií, představ, přijatých historických údajů, pravd, dojmů, sklonů, nápadů, hypotéz, modelů, teorií, osobních dojmů a jiných myšlenek, které ale mají zásadní vliv na spojení, vnímání a jednání s klienty. [2]

Jungova teorie představuje lidské kvality osoby a stínu, tedy prvky polarity projevující se u pomáhajících nejen při výkonu povolání, ale hlavně v osobním životě. Tak jako vědomí a nevědomí, funguje lidská osoba - sociální role komplementárně a zároveň antagonisticky ke stínu, vytěsňovaným vlastnostem. Pokud se identifikujeme pouze s dobrem, vede to jediné k tomu, že se zlá část má tendence projevit. Právě pokoření stínu, přijetí této stránky je v pomáhání nejdůležitější, neboť ovlivňuje pracovní výkon a mnohdy i osud klientů. Stínové kvality většinou poznáme přes zrcadlo, které nám nastaví druzí. Polarity totiž většinou sami vyhledáváme a dostáváme se do situací, kde se s nimi setkáme - u našich partnerů, spolupracovníků a klientů. Zároveň člověk polaritní situace těžce snáší, neboť bývají zdrojem úzkosti a nejistoty [4]

1.2.2 DRUHY PRACOVNÍKŮ V POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍCH

V následující kapitole jsou uvedeny tři druhy rozdělení pomáhajících pracovníků:

- A. Kopřiva uvádí 2 druhy pracovníků v pomáhajících profesích: [7 str. 16]
1. *Neangažovaný pracovník* je pojmán jako člověk, který bere svou práci jen jako výkon pravomocí, které mu byly svěřeny. Vykonává je bez osobního zájmu o klienta, nechce, aby s ním měli jakýkoliv vztah (tato forma může být i mnohem horší než neutrální pracovník).
  2. *Angažovaný pracovník* pokládá svou profesi za smysluplnou a nejsou mu lhostejné osudy a problémy konkrétních lidí. Tento druh pracovníka zapojuje celou osobnost

– nerozlišuje práci a vlastní život. Často to může být záminka k překonání pocitu osamělosti či nejisté sebeúcty. Tento druh se vyskytuje ve dvou formách:

- a. *Forma nadbytečné kontroly nad klienty* – pracovník používá kontroly v dobré víře, že klientovi pomáhá. Bohužel tak brání rozvoji autonomie klienta. Často se k této formě uchýlí v časové tísní, pokud je to nejrychlejší řešení.
- b. *Forma obětování se pro klienty* – pracovník se chová ke klientovi tak, jako by zcela závisel na jeho péči. Zároveň přestává dbát sám na sebe, dělá to rád, ale zároveň si uvědomuje, že mu to život znesnadňuje. [7]

B. Matouškovo pojetí se dělí na následující formy: [16]

1. *Profesionální sociální pracovník* – autonomní, vzdělaný v oboru, řídí se etickým kodexem a jeho prioritou jsou zájmy a práva klientů, s kterými má individuální vztah založený na vyvážené moci pracovníka a participaci klienta na řešení problému
2. *Byrokratický sociální pracovník* – odděluje hodnoty osobní, profesní a zaměstnavatele, manipuluje s klienty v rámci zájmu jejich změny, vytváří iluzi o osobní péči o klienta
3. *Angažovaný sociální pracovník* – svým povoláním uplatňuje osobní hodnoty, s klienty jedná empaticky a s respektem, jako s rovnocennými partnery
4. *Radikální sociální pracovník* – vkládá osobní hodnoty do praxe, ale ne pro blaho klientů, nýbrž pro změnu zákonů či jiných opatření, které mu přijdou nespravedlivé [16]

C. Schmidbauer nastínil čtyři formy zařazení pomocníků [3]

1. *Oběť povolání* – profesní identita úplně požírá soukromý život, často jsou to lidé, kteří při touze o uspokojení jistot a zázemí dospěli do absolutní profesní zaneprázdněnosti. Povolání pomocníka nabízí jistotu zázemí nepřímo – poskytnutí pomoci druhým chrání před nebezpečím vlastní závislosti. Povolání je jedinou životní náplní (rezignace na sexuální život, manželství, děti), která však slibovala něco, co nikdy nebyla schopna splnit

2. *Pomocník, který štěpí* – v osobních vztazích se chová jinak než v profesních, ostře mezi nimi rozlišuje. Profese mu umožňuje smysluplné místo ve společnosti či výplatu, soukromá oblast je ta, do „které nikomu nic není.“ Rodina pro něj splňuje svou tradiční úlohu a je protějškem pro pracovní svět. Často se ale stává, že profesní role od něj vyžaduje zvládnání emocionálních problémů klientů, které zasáhnou i jeho samotného.
3. *Perfekcionista* – povolání je pro něj jen jedním ze stupňů, po nichž se blíží k ideálnímu vztahu, často tento přístup vyústí v to, že se perfekcionista nemilosrdně kritizuje (chybí spontánnost, emocionální otevřenost, autentičnost, projevení vzteku, realizace) a snaží se o neustálé sebezdokonalování. Často k syndromu pomocníka zaujímají ironický postoj, dodržují duševní hygienu a zároveň mají problémy v intimních vztazích – těžko zpracovávají zklamání či rozchody, a špatně navazují vztahy.
4. *Piráta* – využívá profesních možností utváření a kontroly vztahů ke svému osobnímu, soukromému prospěchu, je přesným opakem perfekcionista, který si přebírá zatěžující ideály do soukromého života. Pirát je často v nejednom ohledu rozmazlený, vztahy navazuje snáze než průměrný člověk, jejich profesní situace v nich opakovaně stimuluje pocity všemohoucnosti, snaží se být jedinou pozitivní postavou v životě klientů. [3]

1.2.3 PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ A OBLASTI PŮSOBNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

V rámci svého profesního zaměření se sociální pracovník věnuje práci: [16 str. 13]

- s klienty, s jejich rodinami, případně za svůj případ považuje celou rodinu;
- s přirozenými skupinami, např. s partami mládeže na městském sídlišti;
- s uměle vytvořenými skupinami, jakými jsou např. školní třídy nebo skupiny lidí trávící život v ústavu sociální péče či vězení;
- s organizacemi, buď řídí činnost agentur poskytujících sociální služby, nebo vstupuje jako expert do organizací a pomáhá v nich řešit problémy, které je kompetentní řešit, např. formou supervize;
- s místními komunitami, tj. s lidmi žijícími v jednom místě;

- jako expert i při přípravě některých zákonů a vyhlášek, v jiných případech se jako oponent k takovým návrhům vyjadřuje.

Metody, postupy odborníků se vážou na: [16 str. 13]

- na cílový subjekt (práce s jednotlivcem, skupinou, rodinou, komunitou atd.);
- na jeho aktuální situaci (sociální znevýhodnění na začátku života, předvídatelné a nepředvídatelné sociální události);
- na relevantní vztahový kontext (vrstevnická skupina, rodina, organizace);
- někdy i na systémové vazby (regionální, národní či nadnárodní sociální politika)

Úrovně sociální práce: [16]

Mikroúroveň – též případová práce, vedení případu – v obou případech je „popisovaná činnost, tj. individuální podporování klientovy schopnosti vyrovnat se s problémy.“ [16 str. 14] Základní činností je poradenství a vedení případu.

Mezouroveň/prostřední úroveň – skupinová práce, práce s rodinou může mít různé formy (rekvalifikační kurzy, programy pro seniory, pro rizikovou mládež, poradenství pro rodiče hendikepovaných dětí...)

Makroúroveň se soustřeďuje „...na práci s velkými skupinami, s organizacemi, komunitami, působení na sféru veřejného mínění i politiky“ [16 str. 14], až po návrhy zákonů a vyhlášek s celostátní platností. [16]

Oblasti uplatnění nalézají sociální pracovníci v mnoha organizacích a záleží především na koncepci sociální politiky v daném státě. Potencionálním klientem sociálního pracovníka se může stát každý člověk. Řezníček uvádí toto rozdělení: [5]

• Státní a místní správa	• Zdravotnictví
• Pečovatelská činnost	• Nevládní sektor
• Poradenské instituce	• Oblast skupinové, komunitní a celospolečenské intervence, svépomocných skupin a výzkumu
• Státní a obecní rezidentální zařízení	

Dělení dle zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách:

- Sociální poradenství
- Služby sociální péče (osobní asistence, pečovatelská služba, tísňová péče,...)
- Služby sociální prevence (raná péče, telefonická krizová pomoc...)

Tyto služby jsou poskytovány ve třech formách (často i více forem najednou): ambulantní, pobytové a terénní.

Typologie sociálních služeb podle cílových skupin: [17]

1. Služby pro nezaměstnané, služby reagující na chudobu a bezdomovectví – úřady práce, okresní správy sociálního zabezpečení, job kluby, občanské poradny, sociální firmy, chráněné dílny, Odbory sociálních věcí na obecních či magistrátních úřadech, azylové domy, domy na půl cesty, nízkoprahová centra
2. Služby pro děti a rodiny – Oddělení sociálně právní ochrany dětí – obce s rozšířenou působností, kojenecké ústavy, dětské domovy, pěstounská péče, zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (FOD, Klokánek), SOS dětské vesničky, azylové domy pro matky s dětmi, pedagogicko-psychologické poradny či centra, výchovný poradce, osobní asistence ve školách, poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy
3. Služby pro rizikové děti a mládež – diagnostické ústavy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy pro mládež, střediska výchovné péče, domy na půl cesty, dlouhodobý pobyt v náhradní rodině, projekty podporující vzdělávání a uplatnění na trhu práce, nízkoprahová komunitní centra, program rychlé intervence
4. Služby pro staré lidi – domovy pro seniory, hospice, léčebny dlouhodobě nemocných, pečovatelská služba, komplexní domácí péče, denní centra pro seniory, služby úlevné (respitní) péče, služby tísňového volání, osobní asistence
5. Služby pro etnické menšiny – víceúrovňové sociální bydlení, komunitní programy, asistenti učitele, předškolní, vzdělávací a doučovací programy pro děti, romský poradce, nestátní organizace – Sdružení Romů ČR

6. Služby pro uprchlíky – přijímací, pobytová a integrační azylová střediska, specializované nevládní organizace, sociální odbory na obecních/magistrátních úřadech
7. Služby pro lidi s postižením – domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, denní, týdenní stacionáře, podpora samostatného bydlení, centra denních služeb, pečovatelské služby, odlehčovací služby, průvodcovské a předčitatelské služby, osobní asistence, sociálně terapeutické dílny, sociálně aktivizační služby, svépomocné skupiny, poradenská centra pro zdravotně postižené
8. Služby reagující na krize a služby pro lidi trpící duševními nemocemi - ústavní péče v psychiatrických zařízeních, denní stacionáře, terapeutická práce s rodinou, podporované bydlení, podporované zaměstnávání, krizová intervence, krizová telefonická intervence
9. Služby pro nemocné - zdravotnická zařízení, domácí péče, komplexní domácí péče
10. služby pro lidi se závislostmi – kontaktní centra, denní sanatoria, léčebné komunity, domy na půl cesty, ambulantní doléčovací programy, preventivní programy, terénní pracovníci okresních a magistrátních úřadů, svépomocné skupiny
11. Služby související s výkonem spravedlnosti – výstupové programy, probační a mediační služba, probační programy pro mladistvé, návštěvní a korespondenční programy, poradenské organizace poskytující pomoc obětem trestných činů, kontaktní programy
12. Služby pro občany – občanské poradny

Dále je uvedeno několik výroků, které se vztahují k práci se sociálními skupinami:

„Ne každý je schopen najít lidský vztah k člověku v krajní nouzi. Mladí lidé, kteří chtějí lidem pomáhat, se často ostýchají pracovat se starými, osamělými a postiženými lidmi a raději hledají uplatnění v práci v dětských domovech či střediscích pro mládež. Bojí se stáří, samoty a tělesného či mentálního postižení, s nimiž se ve svém životě dosud nesešli, jako nepochopitelných životních tragédií. Nedovedou pro ně najít místo ve

svém obrazu života. V běžném životě potkáváme mnoho lidí, kteří v takovém postoji setrvávají po značnou část svého dospělého života. Teprve když některé z těchto omezení vstoupí do jejich života – nejčastěji to jsou nemoci a stáří – začnou se emočně vyrovnávat se situacemi, o jejichž nevyhnutelném příchodu věděl jejich rozum už dávno.“ [7 str. 22]

„Dlouhodobý kontakt s hendikepovanými lidmi vyžaduje ze strany pracovníka vysokou míru nezdolnosti a schopnost průběžně a efektivně se vyrovnávat s pracovním stresem.“ [16 str. 52]

„Nejnáročnější práce je práce s klienty, kteří jsou v určitém zařízení nedobrovolně (vězení, výchovné ústavy, některá oddělení psychiatrických léčeben) nebo nejsou pro účast v určitém programu dostatečně motivováni, přesto do něj byli zařazeni a přijímají jej pasivně, s klienty vážně postiženými (zejména mají-li kombinovaná postižení, vrozený velký deficit rozumových schopností, demenci) nebo umírajícími, ať už v domácím prostředí, či v instituci (v nemocnici, v hospici, v domově důchodců) nebo s klienty, jejichž chování je velmi vzdáleno sociální normě (osoby trpící akutní psychózou, sexuální deviací se zaměřením na děti) nebo se chovají agresivně, jsou k personálu hyperkritičtí nebo se snaží zneužívat sociální služby.“ [16 str. 52]

1.2.4 OSOBNOSTNÍ ASPEKTY SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

V americké teorii se hovoří o umění a vědě této profese: „Uměním se míní kombinace nadání, zkušenosti, osobních hodnot a intuitivní tvořivosti, s níž sociální pracovníci vstupují do vztahu s klientem a nasazují v něm svou jedinečnou osobnost jako nástroj své disciplíny.“ [5 str. 23]

Uplatňování osobnostních a metodických předpokladů závisí podstatnou měrou na zařízení, ve kterém se vykonává. Osobní služby jsou tedy zejména v nevládních organizacích a organizacích pod místní/státní správou. [5]

Z praxe pomáhajících profesí vychází najevo, „... že nápomocný vztah předpokládá empatii, vřelost a opravdovost ze strany profesionálního pracovníka. Bez schopnosti vzhledu do situace klienta, bez vstřícného zájmu a respektu vůči němu a bez jednoznačné komunikace je pracovní vztah ke klientům značně problematický, nemotivuje ke spolupráci a může zůstat v podstatě nefunkční. K dalším osobnostním předpokladům sociální práce se počítá tvořivost a flexibilní důraznost. ...Sociální pracovníci musejí často

řešení hledat, obměňovat nebo mezi nimi improvizovat. ...Podstatnou součástí výkonu praxe je schopnost adekvátního zvažování a hodnocení klientů a jejich situace, k níž je třeba určité zkušenosti a zralosti, zejména pokud klienti pocházejí z odlišného kulturního prostředí. V tomto ohledu hrají důležitou úlohu také základní hodnoty nebo filosofie sdílené profesionálním pracovníkem, tedy jeho osobní pojetí toho, co je v sociálním smyslu „dobré“ a „špatné“. V anglosaské praxi se zdůrazňuje zejména respektování základních lidských práv, smysl pro sociální spravedlnost, respektování osobní svobody a uznávání zásady svobodného rozhodování klientů.“ [5 str. 23]

Henriksen a Vetlesen připomínají, že práce s lidmi je převážně kontakt mezi naprosto unikátními jedinci, jejichž individualita je z některých hledisek spíše přitěžujícím faktorem, ale především je zdrojem pro jakoukoliv práci s lidmi. Pracovník by proto také neměl zapomínat vystupovat jako individualita, v rámci důvěrné a bezpečné atmosféry a lidského porozumění. Měl by umět používat své osobní schopnosti, předpoklady, dívat se na věci s odstupem – blízkostí i vzdáleností, umět reflektovat cizí myšlenky a teorie, otevřít se různým přístupům a především být kompetentní k řešení úkolů. Jako největšího nepřítel tohoto přístupu označují čas. [8]

Z dotazníkového šetření, které provedl Kopřiva, vyplývá, že nejvíce je u sociálních pracovníků ceněna **náklonnost, vlídnost, ochota, láska** aj. (62%), dále je to **trpělivost, klid, vyrovnanost** (41%) a třetí kategorií vyjadřující vztah je **vcítění, porozumění, empatie** (42%). **Odbornost, profesionalita a znalost** se umístila až na čtvrtém místě (36%). Vzhledem k tomu, že pracovník jedná s lidmi v nouzi a závislém postavení, klient potřebuje pracovníkovi důvěřovat, cítit přijetí, bezpečí, porozumění a mít pocit, že není na obtíž a není odsuzován. [7]

Asertivita, umění určit si vlastní hranice, které by měly být pevně dané a zároveň polopropustné, neboť přestože chceme s člověkem (partnerem, milencem, kamarádem, klientem) splynout, jedná se vždy o autonomní jedince, kteří se setkávají i míjejí. [7]

Etické zásady a tolerance k jevům, které nám nemusí být příjemné – „Pomáhající je připraven kdykoliv vnímat a akceptovat svou nedokonalost, slabost a zranitelnost, kterou pomáhání vyjevuje a pomocí sebereflexe a supervize napomáhat vývoji k lepšímu stavu, než je ten současný.“ [7 str. 91] Člověk by se měl věnovat pocitům, které vyhledává

i popírá, stejně jako vnímat skutečnosti bez hodnotícího hlediska a **zachovávat neutralitu** v konfliktních situacích. Přesto bychom měli **akceptovat své nedokonalosti** a smířit se s nimi. [7]

Zdatnost a inteligence – pomáhání druhým je těžká a vysilující práce. Předpokladem proto je, aby pomáhající respektoval své tělo, udržoval si fyzickou kondici cvičením a správnou stravou, protože jeho tělo je prvotním zdrojem energie. Předpokladem je také inteligence, touha stále obohacovat své znalosti, seznamovat se s novými teoriemi a novými technikami, čtení odborné literatury, provádět vlastní výzkumy, které by ukazovaly dosažené výsledky. Dále se předpokládá emoční a sociální inteligence, která by měla být přirozenou složkou osobnosti. [16]

Přitažlivost – klient by měl vnímat nejen pracovníkovu fyzickou přitažlivost, ale také názorovou a myšlenkovou příbuznost a citový příklon. Jeho vzhled, chování, odbornost a pověst mohou ovlivnit spontánní náklonost klienta k pracovníkovi. [16]

Důvěryhodnost – aneb jak klient vnímá pracovníkův smysl pro čestnost, sociální roli, srdečnost, otevřenost a nízkou motivaci pro osobní prospěch. Složky, které přispívají k důvěryhodnosti pracovníka, jsou především: diskrétnost, spolehlivost, využívání moci a porozumění. [16]

Komunikační dovednosti – vnímavá přítomnost, naslouchání, empatie a analýza klientových prožitků. Měla by panovat souhra mezi tím, co pracovník říká a jak se projevuje neverbálně. Zúčastněné naslouchání či umění naslouchat se skládá ze tří částí: schopnost pozorovat a číst klientovo neverbální chování, naslouchání a chápání verbálního sdělení klienta a sledování veškerých projevů klienta, např. i v každodenním životě. [16]

Empatie – forma komunikace, která zahrnuje naslouchání a porozumění a především jeho sdělování klientovi. **Vyšší úroveň empatie** jde v porozumění hlouběji, kdy pracovník chápe zážitky klienta, které samotnému klientovi nejsou tak zřejmé. [16]

Emoční inteligence – umění jedince zacházet s emocemi, vcítovat se do druhých osob, emocionálně se vžít s jejich viděním, cítěním, chápáním, rozumět i neslovním projevům a tomu, co klient vědomě či nevědomě skrývá. [16]

Schopnosti reflexe a především sebereflexe pomáhají zvládat a hlavně zpracovávat emočně nabyté a obtížné situace, z čehož vyplývá větší profesionalita v oblasti pomáhání. Především tím roste osobnost, neboť člověk, který nemá zážitek mezní situace, si dokáže pouze mylně představit, co všechno je ve skutečnosti schopen zvládnout. Náhled na tyto situace můžeme získat teoreticky v knihách, nebo sebezkušenostními skupinami. Zároveň by měl být člověk schopen pracovat se svými emocemi, které v něm klienti vyvolávají, neboť „...je těžké vidět, slyšet, cítit utrpení, setkat se se zlostí, naslouchat bolestivým příběhům, pracovat se strachem klientů.“ [4 str. 64] Zároveň ale nejde pracovat v pomáhající profesi bez emocí, tudíž je potřeba se naučit rozumět svému prožívání, své emoce rozeznávat, a tím se přiblížit druhým lidem. [4]

Důležité je klientovi zprostředkovat **pocit naděje a životního optimismu**, který je u sociálního pracovníka potřeba stejně jako **přirozená autorita** a **citová stabilita**, které mu v těchto úkolech pomáhají. [5]

Pomáhající by se také měl věnovat svému tělu a fyzické kondici, Kopřiva se domnívá, že věnujeme mnohem více času psychické než fyzické přítomnosti v těle. Tělo je dle něj zdrojem poznání a energie, přestože se o něj staráme jako o věc, nikoliv jako o naši vědomou součást. Je tedy třeba usilovat o **integraci těla a mysli**. [7]

Kopřiva dodává, že pro sociálního pracovníka je důležité **zorganizovat si volný čas**, aby mu zůstal prostor na koníčky, kulturu a společenský život, a zároveň by měl mít zázemí v osobním životě (partnerství, manželství, rodina, sexuální život). Práce tedy doplňuje pomyslný třetí pilíř životních hodnot. [7]

„**Humor** je hledání a překvapivé nalézání dobra ve zlu. Humor je blízkce příbuzná ironie, která se však soustředí spíše na nalézání zla v dobru, aby nás uchránila naivní víry v jeho trvalost. Řečeno jazykem teorie vztahů: ironie ulamuje hrot idealizaci, zatímco humor agresivním urážkám. Ironie chrání před pádem z výšin grandiozity tím, že jej hravě předjímá.“ [3 str. 210] Obě kvality – ironie i humor – jsou čarou přes rozpočet primitivním reakcím na urážky. Problémem pomocníků je často bolestná, byť triviální situace, kterou se snaží vyřešit výkonem, místo humoru, kreativity a empatie. [3]

Kopřiva považuje za důležitou **životní filozofii pomáhajícího**. Někdo není schopen pracovat s postiženými či starými lidmi, neboť se mu zdá, že je důležité pracovat pro

zlepšení společnosti, čemuž tito lidé už moc nemohou přinést. Naopak jiný člověk může stáří či postižení považovat za důležitý životní boj, jinou formu lidské existence, při které chce pomáhat raději, než u situací, na jejichž vzniku se klienti podíleli. [7]

NEGATIVNÍ ASPEKTY

Patří mezi ně i neovládnuté emoce, které v pomáhajících profesích hrají velkou roli.

Žárlivost – je v pomáhajících profesích závažným, přesto tabuizovaným tématem. Projevuje se jako „...aktivní, zanícené pátrání po důvodech nespolehlivosti objektu, tedy po tom, co člověka trápí. Proto se žárlivost odlišuje od smutku a strachu ze ztráty, dalších dvou podstatných reakcí na nejistotu v milostném vztahu. Znaky žárlivosti jsou agrese, hledání a předkládání důkazů, pronásledování a snaha o kontrolu.“ [3 str. 103] Žárlivec chce získat jedno – potřebnou oporu pro pocit sebe sama. [3] **Závist** je „...charakteristická kombinace pocitu vlastní nedostatečnosti s velkou touhou, která se týká úspěchu nebo dobrého osudu někoho druhého.“ [4 str. 69]

Lítost = „pasivní soucítění, bez intervenčního charakteru, kdy se neangažujeme ve snaze změnit situaci objektu naší lítosti.“ [4 str. 69] Zdůvodňujeme to nezměnitelností situace druhého, faktem, že si situaci způsobil sám či nedostatkem zdrojů k pomoci. Týká se většinou jen okamžiků, ne však celého člověka. Často zabraňuje efektivnímu vykonávání sociální práce. [4] **Soucítění** je aktivní postoj, kdy jsme ochotnější pomáhat, často v situaci našich blízkých. V tomto případě akceptujeme osobu celou, takovou, jaká je. [4]

Workoholismus a závislost mají k sobě stejně blízko. Schmidbauer mluví i o pomáhání jako o droze. Workoholici z dlouhodobého hlediska způsobují větší škodu než užitek. Neúnavná činnost lidí závislých na práci, jejich hromadění moci, kapitálu a zisku, je jedním ze zdrojů ničení životního prostředí. Jejich strach ze ztráty je spojený s neschopností snášet smutek a úzkost napomáhá tomu, že je ve světě stále méně míru a pokoje. Bojí se okamžiku, kdy se budou lhostejně dívat na trpícího člověka a nic to s nimi neudělá, neboť budou mít kamenné srdce. [3]

„Chtěl bych se zde krátce zmínit ještě o jednom pozorování. Zdá se mi, že lidé, kteří nastupují do sociálních povolání, jsou z většiny postiženi právě popsáním

perfekcionismem. Ve všech případech, které jsem mohl podrobněji prostudovat, šlo o učitele nebo psychology, kteří byli prvními vysokoškolsky vzdělanými lidmi v rodině.“ [3 str. 148] „...Nedostatečný láskyplný vztah k sobě žene mnohé do profesního pomáhání ostatním a na druhé straně vytváří podmínky pro brzký syndrom vyhoření.“ [4 str. 68]

GENDER ASPEKT

Vzhledem k tradičnímu rozdělení rolí mužů a žen ve společnosti je daleko více žen v pomáhajících profesích kvůli sociálním stereotypům – orientaci na pocity, rodinu, vztahy. Pokud je žena zaměřena na úspěch, věnuje svou energii do budování partnerského vztahu a následně rodiny. Přestože jsou tyto tendence popírány, pořád je mnohem složitější pro ženu dilema mezi rodinou a kariérou, neboť jsou obě tyto oblasti časově i energeticky náročné a těžce se zvládají bez pomoci partnera. [18]

NÁBOŽENSTVÍ A SPIRITUALITA

Vztah člověka k přesahujícím skutečnostem, úžas před tajemstvím světa, života či smrti ovlivňuje i kulturní pohled na pomáhající profese. Víra vyjadřuje postoj člověka k věcem jeho přesahujícím a je velmi silným motivačním faktorem.

„První motivace, se kterou se hledající může ztotožnit, je touha po vysvobození z utrpení. Vede k představě, že utrpení je způsobováno vnějšími okolnostmi a duševní neklid se dá vyléčit, budeme-li následovat některou spirituální cestu. To může skutečně přinést dočasné výsledky v podobě většího vnitřního klidu, ale je to však jen první krok, po kterém musí následovat tvrdá osobní práce na pročišťování motivací a vnitřních pohnutek.“ [4 str. 107] Duchovní probuzení, nalezení smyslu života ve spirituální komunitě může přinést několik aspektů – od získání lásky a pochopení přes touhu po moci a ovládnutí až k úniku od nesnesitelné tíže života. Posláním pomáhajících profesí je spirituální návrat k nejhumánnějším kořenům a zároveň to může být cestou, jak se dostat ke zdravému pomáhání. Vývoj lidských společenstev se ubíral od rovnosti všech členů, oceňování jejich schopností, přes vznik konkurenčních vztahů, nerovnost, vykořisťování, sociální nerovnost a agresivitu. Pomáhání tedy může být cestou, jak se zpět alespoň částečně navrátit k těmto ideálům. [4]

1.2.5 NEUROTICISMUS A SYNDROMY SPOJENÉ S POMÁHÁNÍM

NEUROTICKÁ OSOBNOST

Moderní kultura je založená na principu konkurence a konkurentem se může stát každý, bez ohledu na spravedlnost či ohleduplnost. Proto i hostilita proniká všemi lidskými vztahy. Rozpor mezi soutěžením (úspěchem, asertivitou, agresivitou) a bratrskou láskou (pokorou, křesťanskými ideály, submisí) se přenáší mezi naše potřeby a skutečnou frustraci při jejich uspokojování. Mezi základní konflikty neurotiků patří nadměrné požadavky a strach, že nikdy nic nedostanou, rozpor mezi svobodou a reálnými omezeními, snaha o sebeprosazení a pocit osobní bezmoci. Tyto konflikty se neurotik snaží vyřešit, přestože je pro něj jakékoliv uspokojivé řešení nemožné. [19]

Neurózy jsou odchylky od normálního vzorce chování, kde slovo normální musí být používáno s přihlédnutím k jeho implikaci – je potřeba zjistit, co je normální, a to nejen v závislosti na kultuře, ale také v rámci téže kultury v průběhu času, společenských třídách a s ohledem na pohlavní rozdíly. Horneyová se zaměřuje na strukturu osobnosti se zaměřením na individuální zkušenosti a kulturní podmínky. Odklání se od manifestního použití symptomů (fobie, deprese, funkční tělesné poruchy) a používá jiné charakteristiky zřetelnější navenek, které je možné objevit i bez detailnější znalosti osobnostní struktury. „Důvod, proč bychom takové osoby nazvali neurotickými, je ten, že většina z nás zná, a to velmi dobře, vzorec chování, z něž vyplývá snaha postupovat ve světě kupředu a výš, předběhnout druhé, vydělat více peněz než pouhé existenční minimum. Tyto příklady ukazují, že jedním z kritérií, které používáme při označování člověka za neurotického, je to, zda je jeho způsob života v souladu s uznávanými vzorci chování naší doby.“ [19 str. 11]

1. *Strnulost v reakcích* = absence pružnosti v reakcích v různých situacích (neustálá podezřívavost, nevraživost, neschopnost akceptace pochval, nerozhodnost). [19]

2. *Nesoulad mezi možnostmi člověka a skutečnými výkony v životě* = způsobeny výlučně vnějšími faktory, navzdory talentu i podmínkám (neproduktivnost, neschopnost se radovat z toho, co člověk má, negativní přesvědčení o svém vzhledu). – Dojem, že člověk sám sobě stojí v cestě. [19]

3. *Přítomnost konfliktních tendencí* = hledání kompromisních řešení – na úkor celé osobnosti. Často chce ovládat druhé a přitom být všemi milován, podřizuje se druhým a přitom jim vnucuje svou vůli, je k lidem uzavřený a přitom touží po jejich náklonosti. Například výhrůžky sebevraždou či pokusy o sebevraždu neuskuteční, pokud má naději, že získá souhlas se svými požadavky – pokud tuto naději ztratí, může ji zrealizovat ve stresu, v zoufalství či z pomstychtivosti. Jiné prostředky jak si získat citovou náklonnost člověka jsou podplácením (tím, že se ho snaží pochopit, odstranit jeho problémy, pomoci mu v jeho duševním či profesním rozvoji), apelem na spravedlnost a soucit (věcně vysvětluje svůj účel či dramaticky předvádí své problémy). [19]

Dynamika působící při vzniku neuróz spočívá v úzkosti a obraně postavené proti ní. Obrana způsobuje to, že neurotik trpí vždy víc než průměrný člověk, je narušena schopnost dosahovat úspěchů a radovat se. Neustále se poměruje s druhými a to i v situacích, které to nevyžadují, s lidmi, kteří pro něj nejsou žádným způsobem potencionálními konkurenty, s těmi, kteří s ním nemají žádné společné cíle. Otázky, kdo je více inteligentní, přitažlivý, oblíbený jsou používány nekriticky na každého. Nechce jen dokázat víc než druzí a mít větší úspěch, ale být výjimečný a nejlepší ve všem, co dělá. Často své ambice alespoň částečně skrývá či zcela vytěšňuje. Úspěch obvykle prožívá jako zklamání, znevažuje své úspěchy a nedokáže se z nich radovat. Důležitější je pro něj porazit druhé než zvítězit. Mají strach z neúspěchu a bojí se nepřející závisti druhých, tedy i ztráty jejich náklonosti. [19]

Při zkoumání neurotiků vyšlo najevo, že společným jmenovatelem všech bylo prostředí vykazující některý z rysů: nedostatek opravdové vřelosti a citu (traumatické události, náhlé odstavení, občasné bití, sexuální zážitky, falešné předstírání lásky vůči dítěti), upřednostňování jiných dětí, nepředvídatelné přechody mezi laskavostí a posměchem, neplnění slibů, špatný postoj k potřebám dítěte (necitlivost, znevažování přání dítěte, znevažování kamarádství, zesměšňování nezávislého myšlení, tlumení zájmu o jeho aktivity, zlomení dětské vůle). Na základě pozorování se utvořili základní konflikty projevující se navenek, který je společným znakem u neurotiků. Zde je uvedeno pět charakteristických postojů: [19]

- *Postoj dávání a přijímání emocí* – „Nadměrná závislost na souhlasu či citovém přijetí druhých lidí. ...U neurotických lidí je závislost na citech nebo na souhlasu neúměrná skutečnému významu, který ostatní lidé těmto stránkám přikládají.“ [19 str. 24] Je to slepá touha po uznání, citech, bez ohledu na to, zda je pro ně daný člověk či jeho názor důležitý. Pokud se jim nedostane pozornosti či je někdo odmítne, nesouhlasí s nimi, cítí se ublížený, poníženi, reagují podrážděností či demonstrativním postojem „je mi to jedno“. „Navíc je zde výrazný rozpor mezi touhou po citovém přijetí a vlastní schopností city prožívat nebo dávat najevo druhým. [19]
- *Postoj hodnocení sebe samého* – neurotici jsou závislí na hodnocení druhých lidí a vytváří to v nich vnitřní nejistotu. Obvykle nechybí pocity méněcennosti a nedostatečnosti. Mohou se projevovat mnoha způsoby a často existují bez reálného opodstatnění (krásní se považují za nepřitažlivé, inteligentní za hloupé a nepřijímají důkazy, které je vyvrací). Dva kompenzační mechanismy způsobují, že se tento postoj projevuje jako natolik samozřejmý, že o nich není možné pochybovat, pochvaly berou jako lichotky motivované postranními úmysly či zveličováním vlastní osoby, sklony se předvádět a imponovat druhým např. penězi, znalostmi, kontakty. [19]
- *Postoj sebezprosazování* – výrazné inhibice, které se projevují v případě, že mají vyjádřit svá přání, o něco požádat, či když mají udělat něco ve svém vlastním zájmu, při vyjadřování vlastního názoru či oprávněné kritiky, při řízení jiných lidí. Nejsou schopni si takzvaně „stát za svým“, nedokáží říct ne, nedokáží se bránit proti útoku a často chybí schopnost plánovat a to i v případě zaměstnání či manželství. Nemají jasnou představu, co v životě chtějí dokázat. [19]
- *Agrese* se projevuje dvěma způsoby. První případ je výrazný sklon k agresivitě, dominanci, přísnosti, ovládání druhých, podvádění a obviňování druhých, která je ale často schovávána za upřímnost, vyjádření vlastního názoru, či naprostou skromnost, i když jsou útoční a vnucující. U jiných se projevuje opačným způsobem. Jsou smutní, věří, že si na ně zasedl celý svět a všichni na ně útočí. Zaujímají postoj podvedených, ovládaných, kritizovaných a ponížených. [19]
- *Vůči sexuálním aktivitám* zaujímají kompulzivní či inhibovaný postoj. Problémy mají i v citových vztazích, kdy nevěří, že by je někdo mohl milovat, případně vyžadují lásku

bezpodmínečnou (milování proto, co jsou, ne proto, co dělají či mají), neboť podle nich je láska jen pouhým lpěním na druhých kvůli uspokojení vlastních potřeb. Často jsou neschopni být sami, chtějí mít někoho vedle sebe, dokáží pracovat jen, když je někdo nablízku, kdo získá neurotikovu plnou oddanost a důležitost, až po hrůzu ze samoty. [19]

Proti úzkosti se neurotik brání mnoha prostředky – zajistí si libovolnou formu citové náklonnosti, submise vůči mocným lidem, názorům či náboženstvím. V případě obecnější formy vytěsňuje vlastní požadavky i kritiku druhých a je ochoten se nechat zneužívat, aniž by se bránil a je připraven pomáhat všem bez rozdílu. Obvykle si neuvědomí, že je za jeho jednáním úzkost, a tak pevně věří, že tak jedná kvůli nějakému ideálu, nesobeckosti či sebeobětování. Dalším způsobem je dosažení moci či úspěchu, ať už pomocí majetku, obdivu či intelektové nadřazenosti. Posledním způsobem je uzavřenost před světem ve formě nezávislosti na druhých lidech či věcech, nebo naopak hromaděním majetku. Znakem úzkosti je i chamtivost, která se projevuje při jídle, nakupování, prohlížení výloh, v netrpělivosti. Zároveň zmizí či se zmírní v případě, že se člověk cítí uklidněn. Trpí však neurotickými pocity viny, mají tendence vysvětlovat své utrpení tak, že si nezaslouží nic lepšího. Svůj sebeobviňující postoj zaměňují za zdravou sebekritiku, i když nevědomě tomu nevěří. [19]

Základní problém morálního masochismu neboli také obecného sklonu k utrpení je: „Tendence učinit vlastní já spíše slabším než silnějším, spíše nešťastným než šťastným.“ [19 str. 163] Neurotik chce trpět, přestože tato touha je na rozdíl od sexuální úchytky nevědomá. Jejich cílem však není utrpení, chtějí trpět jako kdokoliv jiný. Così v člověku se chápe každé příležitosti k utrpení, které pro něj může mít obranou hodnotu (nebudou ho obviňovat druzí, vyhne se výčitkám, konkurenci). Budí přesvědčení, že nikdo jim nic nedá zadarmo a za vše jsou odpovědní druzí. Zároveň je to prostředek k získání citové náklonnosti, pomoci a kontroly. Morální masochismus je pokusem o kompromis dvou neslučitelných a velmi silných faktorů – bezmocná oběť, která se zároveň potřebuje cítit všemohoucně a soběstačně, člověk který o sobě prohlašuje, že je nula a zároveň potřebuje být ubezpečován o tom, že je jen neuznaným géniem. [19]

SYNDROM POMÁHAJÍCÍHO

„Proč se někteří lidé rozhodnou pomáhat druhým a činit tak v rámci své profese dny, týdny, roky, celý život. Co člověka vede k tomu, aby se denně potýkal s temnou, odvrácenou, mnohdy krutou stránkou našeho světa a systému? Co jej vede k tomu, aby trávil svůj čas nešťastnými, zoufalými a duševně nemocnými lidmi? Proč se chce potkávat s nemocnými lidmi nasáklými strachem a obavami nebo vídat rozpadlá lidská těla? Proč tráví svůj život v hluku, křiku, v marné snaze jej utišit, obklopen nezkrotnou energií dětí?“ [4 str. 91] Géringová dodává, že na otázku po vnitřní motivaci by si měl každý pomocník odpovědět sám, ale podotýká, že soubor spolu zdánlivě nesouvisejících jevů může ve spojení se životem pomáhajících vytvořit smysluplný celek, který může podhalit řešení složitých situací. [4]

„Syndrom pomocníka“ či „bezmocný pomocník“ vyjadřují, proč povolání v pomáhajících profesích častěji vyhledávají lidé s určitými rizikovými osobnostními dispozicemi, které můžeme částečně popsat v tzv. syndromu pomocníka. „U každého sociálního pracovníka je ve hře směs velmi osobních motivů sahající od náboženského světónázoru až po neuvědomovanou snahu léčit si vlastní psychická traumata.“ [16 str. 52] „V žádné jiné skupině povolání nejsou (psychické) poruchy tolik skrývány a bagatelizovány jako v té, která se bezprostředně zabývá ošetřováním těchto poruch.“ [10 str. 16] Nesnaží se tak snížit hodnotu lidské vlastnosti pomáhání, ale pouze objasnit a prozkoumat její vznik. [3]

Syndrom pomocníka byl objeven u lidí, kteří se nedokázali vyrovnat se sebou a se svou prací. Základním problémem byla silně progresivní fasáda v opozici s potlačovanými „dětskými“ potřebami, zjevný strach z upřímnosti, otevřenosti a vztahů, kde se střídá silná a slabá role účastníků. Z osobních slabostí to byly projevy nepřímé agrese, nedůvěry a extrémního lpění na pravidlech. [3]

Schmidbauer definuje syndrom pomocníka jako neschopnost projevit vlastní city a potřeby, které se staly součástí osobnostní struktury a z nedostatku emocionální komunikace s druhými. Jedná se o kompenzaci vnitřní prázdnoty a bezcennosti. [3]

Freud tvrdil, že vůle pomáhat je jen sublimovaný sadismus. Chování pomocníka ale můžeme porozumět jen tak, že vezmeme v úvahu všechny motivy. Syndrom pomocníka má pět složek: [3]

1. *Odmítnuté dítě* = „...je motiv shrnující mnoho sil spojených v syndromu pomocníka. Jde o to, že pomocník se sám pro sebe odmítl otevřít emocionálním oblastem, ve kterých se cítí slabý a nedokonalý. Chce být silný, mít za sebou výkony, dokázat svou hodnotu a schopnosti. Jinak řečeno toto odmítnuté dítě je cosi, co vězí v samotném pomocníkovi a co v něm často způsobuje pocit bezmocnosti právě proto, že si je nedokáže přiznat a odmítá si tuto vlastní dimenzi uvědomit.“ [3 str. 31] Často to souvisí s těžkým dětstvím pomocníka, kdy se cítil rodiči odstrkovan, opomíjen či zanedbáván, zároveň jsou projevy u dětí rodiči obdivovaných, přetěžovaných, používaných jako partnerská náhražka, či dětí vnímajících, že rodiče milují jen svůj ideál dítěte či u rodičů neschopných empatie. Případně proto, že jeho raná fáze byla dobou rozmazlování, kdy v dospělosti přenechává roli závislého a neukojeného člověka jiným. Z dětské stránky odmítá především zranitelnost, závislost, dětskou touhu po uznání, potřebu exhibicionistického vyjádření narcismu, vše co jej může zostudit. [3]

„...protože bylo osamělé a mělo pocit, že se nikdo skutečně o jeho přání nezajímá, přežalo úlohu mocného pomáhajícího, který nasazuje své schopnosti pro druhé lidi. Na vlastní přání zapomnělo.“ [10 str. 44]

2. *Identifikace s nadjád, jáským ideálem* – dle Freuda se svědomí, či nadjá projevuje jako soudící morální instance, která má i podíl v nevědomí. Právě to může dělat lidi nevědomě chtivější, smyslnější, surovější, ale i přísnější, tvrdší a moralistnější, než by sami chtěli. Vnáší do vědomého já kritické, trestající a provinilé tendence. Podvědomě se snažíme svého nadjá dosáhnout a neúspěch prožíváme jako pocit viny. V případě disociálního vývoje, který nastává v nepřijetí rolí v dětství, dochází k permanentnímu přehrávání rolí – svůj narcistický deficit z dětství vyváží výkonností, progresí, orientací na dobré či správné společensky přijímané věci. Milované a respektované dítě dokáže v dospělosti mnohem lépe udržet rovnováhu mezi přáními a emocemi na jedné straně a postoji a výkony na straně druhé. Dokáže udržovat při životě svůj egoismus a vnášet

ho do vztahů. Bezmocný pomocník to nedokáže, vzdává se svého egoismu a agresí, pokud je potřeba zjednat respekt a prosadit své cíle. [3]

Manická obrana je pocit v mnohém se podobající zamilovanosti, často umožňuje člověku bránit správné meze strachu s důvěrou. Lidská fantazie se obvykle koriguje realitou. Pokud se ale identifikujeme se snovou představou, může to být představa osvobozující, ale i riskantní zároveň. Vnitřní grandiózní já pomocníka puď k neustálému úsilí a projevuje se spíše nepřímo. Například neschopností přijmout kompliment, unést pochvalu či díky. Člověk se musí osvědčit v každé situaci. [3]

3. *Narcistická nenasytnost* – „Hlad a sytost se cyklicky střídají. Ale kdo se nasytit nesmí, stává se nenasytným.“ [3 str. 42] „Tato nenasytnost vzniká z vývojové poruchy pocitu vlastní hodnoty v raném dětství, z omezení, která nadřadí stanovuje vlastnímu chování, a z vyhýbání se vzájemnosti ve vztazích.“ [3 str. 66] Nenasytnost je těsně spojena s perfekcionismem, stejně jako zmíněný jáský ideál. Kdo usiluje o dokonalost, nikdy nemůže být spokojený. Pokud je potřeba ukojena (pokud to vůbec lze), tak člověka opouští, slábne a mizí. V budoucnu se třeba ještě vynoří, ale v současné době není. To je pro traumatizované osoby těžké, protože potřebují mít svět kolem sebe pod kontrolou, aby se mohli vyhnout dalšímu duševnímu zranění. Pomocník propůjčuje sociální péči rys fanatičnosti. Ten, kdo se od práce nedokáže odpoutat, míří k vyhoření. Zároveň tím ale poškozuje kvalitu své pomoci, neboť není schopen rozpoznat, kdy své klienty vést a kdy se stáhnout do pozadí, tedy jeho pomoc není nutná. Ten, kdo usiluje o dokonalost, toho budou prožitky vlastní nedokonalosti neustále zraňovat (perfekcionismus, který pramení z traumatizace či následků kompenzační strategie). Traumatizace ruší odstup vůči událostem, které jsou s traumatem spojeny. Fanatismus pomocníka nezná distanci ani humor. Neumí si hrát, bere sebe samého se slavnostní vážností. [3]
4. *Uhýbání před vzájemností* – vztahy mezi dospělými jsou upevňovány emocionální komunikací, kdy se střídá role silného a slabého a oba mají stejný pocit, že druhý také potřebuje jeho. Bezmocný pomocník však nedokáže dobře vnímat, projevovat a užívat své emocionální potřeby, protože odmítá a potlačuje své dětské stránky, touhu po uznání, sebepotvrzení a zaopatření. Proto se také vyhýbá vztahům, ve kterých by byl

někým jiným než tím, který dává, a neprojevuje jiné přání kromě touhy být nepostradatelný. Obvykle si toho také nebývá vědom – že se vyhýbá komunikaci či žije v jednostranných vztazích. Že mu něco chybí, mu obvykle dochází v situacích, kdy hluboko zabředne do svých jednostranných vztahů. Často své partnery buď infantilizuje, parentalizuje či obojí. [3]

5. *Nepřímá agrese* – K dynamice odmítnutého dítěte patří i stupňování agresivity (proto k sobě mají nadaní lidé a kriminální osoby duševně blízko). Dilema odmítnutého dítěte je v tom, že se na jednu stranu touží pomstít lidem, kteří ho málo respektují, zatímco na druhou stranu vnímá, že realizací pomsty by si jen uškodilo. „Pomocník překonává nejen vlastní agresi, nýbrž také lhostejnost, nezájem a sadismus dospělých, jak je zažil v dětství. Vytváří lepší svět a lepší budoucnost.“ [3 str. 47] Stává se jakýmsi andělem strážným, sní o lepším světě, kde lidé budou dobří, pomáhat slabším a bude překonána agrese. Samo se stylizuje do role pomáhajícího, který se zároveň jako hodné dítě učí projevovat svůj vztek nepřímo. Dává ho do služeb svému nároku na pravdu a právo. Vztek však nezmizí a dítě vstupuje do služeb ideálů. V dospělosti je proti lidem, kteří ideálům neodpovídají a jsou tím i proti pomocníkovi. Nepřímá agrese je tedy velmi dobře vidět, když pomocník musí zpracovávat nespokojenost. Mohou se stát osobami jednajícími s nedostatkem citu a empatie, které sveřepě jdou proti svému sokovi nebo i přímo proti svému svěřenci, který neuposlechnul dobrých rad pomocníka. [3]

Dle Schmidbauera je také syndrom pomocníka zastoupen u obou pohlaví stejnou měrou. U žen je však méně nápadný, neboť častěji a přirozeněji berou více ohledy na druhé, mají pečující a ochraňující chování a upozadují své vlastní potřeby. [10]

SYNDROM VYHOŘENÍ

Na konci studia či profesionální dráhy se člověk těší na nové zaměstnání. Stejně tak, jako je na počátku různých cest (manželství, kariéra sociálního pracovníka) nadšení, může skončit syndromem vyhoření. Zpočátku je práce atraktivní, zábavnou, smysluplnou, ale postupem času narůstají problémy, které tuto cestu dělají nesnadnou a oddalují velkolepé cíle. Negativní zátěž přináší negativní myšlenky, vyčerpává a povolání začne

ztrácet smysl. Současně sem zapadá i pojem workoholismu a organizace času, které spolu souvisejí. Workoholismus má stejný postup k zabránění nejhoršího – získat čas na jiné činnosti, které nás naplňují. [7]

Takzvaný „burn-out“ syndrom je ve slovníku definován jako: „soubor příznaků vyskytující se u pracovníků pomáhajících profesí odvozený z dlouhodobé nekompensované zátěže, kterou přináší práce s lidmi. Je to stav psychického, někdy i celkového vyčerpání doprovázený pocity beznaděje, obavami, případně zlostí. Pracovní motivace klesá, výkon se zhoršuje, klesá i sebevědomí. V chování ke klientům je patrný zvětšující se odstup, důraz na pravidla a disciplínu, na formální stránky programů, na racionalitu, někdy i vysloveně odmítavé nebo negativní postoje.“ [1 str. 246]

Dále je uvedeno, že největší riziko je u lidí pracujících původně s vysokým nasazením, idealistických, velmi obětavých, málo asertivních, soutěživých, perfekcionistických, neschopných relaxace, zatížených navíc mimopracovními náročnými událostmi, žijících pod časovým tlakem, málo sebevědomých, úzkostných, depresivně laděných, považujících svou profesi za společensky podceňovanou. Naopak nižší pravděpodobnost je u lidí s dobrým sociálním zázemím, asertivních, schopných organizovat svůj čas, ovlivňujících charakter a pestrost své práce, optimistických a spokojených se svým životem, vrozeně odolných. [1]

„Rychleji samozřejmě vyhoří ten, kdo se nenaučil rozlišovat mezi perfekcionismem a realistickými nároky své motivace k pomáhajícímu povolání“ [3 str. 17]

Schmidbauer zmiňuje idealizaci profesní motivace jako rizikového faktoru u syndromu vyhoření. Jako zdroje byly mnohokrát popsány přepjaté motivace a iluzivní očekávání. Sebepřeceňování, fantazie o všemohoucnosti a zúžení životní perspektivy na pomáhající povolání chápou jako předstupně. Je však těžké vymezit hranice mezi syndromem vyhoření, depresí a pracovním vyčerpáním. [3]

1. *Počáteční fáze* – nadměrná angažovanost, neustále pracují, nepřipouštějí si negativní pocity, idealizace práce jako něčeho uspokojujícího, hyperaktivita, připadají si nepostradatelní, popírají vlastní potřeby

2. *Propuknutí* – přetěžovaná fasáda se hroučí, mění pracoviště, přihlašují se do kurzů dalšího vzdělávání, fáze zmatku, kdy má postižený pocit, že něco není v pořádku, připadají si využívání, pracovní stres přesahuje zdroje a rezervy a postižený nepodniká žádné konkrétní kroky k tomu, aby odstranil nedostatky, neboť to považuje za beznadějně a raději se vžívá do role oběti. Nejčastějšími znaky je nedostatek motivace, zúžení perspektiv, nevyvinutý soukromý život, málo kontaktů (např. s kolegy), zúžené spektrum zájmů, neuspokojivě uspořádaný volný čas.
3. *Fáze slábnutí výkonnosti* – postižení se nedokáží koncentrovat, dopouštějí se stále více chyb a opomenutí z nepozornosti, mizí pracovní schopnosti i ochota podávat výkony, nezpracovávají kritiku, neboť nemají odstup od práce, často dochází k onemocnění – tělesné symptomy – chronické bolesti v zádech a kloubech, nespavost, zvýšení náchylnosti k infekcím, problémy se srdcem a krevním oběhem. Vzrůstá nebezpečí zneužívání drog a alkoholu. Ztracené profesní sebevědomí ovlivňuje i soukromý život – přerušení kontaktů, nepěstují stará přátelství, nedělají nic, když partner odchází či se nechává rozvést, jsou osamělí.
4. *Kompenzované vyhoření* – závěrečná fáze syndromu vyhoření – extrémní případ, kdy pracovníci často i vnitřně skrývají, že povolání vzdali. Slouží dle předpisů a snaží se, aby jejich nedostatečná angažovanost nebyla nápadná (ospravedlnění výmluvami na soukromý život, nemoci, potíže v rodině). Těžko se s ním lze smířit v kolektivu, neboť nechuť a defenzivní postoj se odráží i na ostatních členech kolektivu, kteří postupně ztrácejí zájem o práci. Ve vyhořelém týmu se každý těší domů, a co nejvíce práce by nejraději nechal na ostatních. [3]

Prevence – kdo se může profesionálně vyvíjet, ten nevyhoří. Profesionální práce není jen pouhou aplikací teoretického vědění, profesionálové se totiž jen ve velice omezené míře řídí tím, co se naučili ve školách. Další fází je schopnost přijímání a zpracování zpětné vazby. „Kdo dokáže pozitivně přijímat a hodnotit realitu své profesní práce, má nejen radost ze svého povolání, ale také je mnohem více schopen zlepšovat jednotlivosti, ekonomicky své povolání měnit, pronikat k uspokojením, která může jeho práce

poskytnout. A také je schopen nacházet možnosti uspokojení mimo povolání, v tom, co mu práce poskytnout nemůže.“ [3 str. 226]

Pomáhající proto dbají na své zdraví, zajímají se o svou práci, ve které se rozvíjejí a učí se zvládat obtíže a zátěže. Dále úskalí a potíže prožívají jako smysluplné a znají své hranice. Stejně tak našli rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem. Vědomě usilují o změny a participují na vnitropodnikových aktivitách. Jsou iniciativní, věří, že sami svou pracovní situaci mohou změnit a zároveň si připadají přiměřeně podporováni kolegy a nadřízenými, se kterými mají přátelské vztahy. Povolání vnímají jako intelektuální výzvu, která jim pomáhá profesně růst a dozvědět se nové věci. [3]

Úlehla řeší problém nedostatku respektu vůči profesionalitě pracovníka, jehož vyřešením lze částečně předcházet syndromu vyhoření: sám si cenit profese a možností, které poskytuje, vědět, čím pracovník pomáhá a jak tato pomoc funguje, a rozumět odlišnosti od jiných oborů, včetně užitečnosti této odlišnosti. [2]

Henriksen a Vetlesen zmiňují, že pro optimální profesionální nasazení je třeba se v zaměstnání naučit rutinu, pravidla a strukturu (hierarchii pracovníků), což pomáhá k tomu, aby si byl pracovník dobře vědom, jaké je jeho místo, funkce, působnost, možnosti postupu a rozsah odpovědnosti. [8]

„Pracovní přetížení může být důsledkem nadměrného množství pracovních hodin, trvalého zatížení krizovými situacemi, četného výskytu konfliktních situací, přítomnosti prakticky neřešitelných nebo dlouhodobě jen obtížně řešitelných situací, nadměrného emocionálního nebo fyzického nasazení, souběhu pracovních a osobních nebo rodinných problémů, a někdy také nedostatečného ocenění nebo trvalého podceňování, nemluvě o šikaně a neprofesionálním řízení.“ [5 str. 64]

Jak se se stresem vyrovnat: „stanovení pracovních priorit, plánování časové náplně, vědomé upřednostňování tzv. pozitivního myšlení, užívání relaxačních technik, pravidelná tělesná cvičení nebo sportování, pěstování koníčků, vědomé vytváření podpůrných partnerství a pracovních přátelství, pravidelná obměna a střídání různých pracovních činností, a to nejúčinnější – humor. Dále se doporučuje změna pracovního místa po několika letech.“ [5 str. 65]

1.3 MOTIVACE

Pojem motivace není jednoznačně definovaným jevem, lze obtížně popsat a mnozí autoři jej pojmají odlišně. Přesto je zde uvedena alespoň základní charakteristika.

1.3.1 POJEM MOTIVU, MOTIVACE A JEJICH CHARAKTERISTIKA

Motivace (z latinské slova movere = hýbati se, pohybovati) je „...souhrn faktorů, které podněcují, zaměřují a regulují chování člověka.“ [20 str. 110]

Dle Plhákové: „Motivaci lze definovat jako souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního.“ [18 str. 319]

Dle Nakonečného je motivace proces „...určující zaměření (zacílení), trvání a intenzitu chování (jednání).“ [21 str. 15] Vyjadřuje vzájemné působení mezi jednotlivcem a jeho životní situací - rozpor mezi tím, co právě prožívá, a tím, co prožívat touží. Pojem motivu vyjadřuje vnitřní předpoklad, výsledek těchto souvislostí, obsah uspokojení. Problém motivace lidského chování je velmi komplexní, ale dává možnost porozumět lidské psychice. Rozdíl mezi motivací a motivováním = vnitřní stav, který je prožíván x vnějšími činiteli aktivovaný stav motivace. [21]

Funkcí motivace je uspokojování potřeb člověka. Pokud v biogenním či sociogenním prostředí člověka nastane nedostatek či neuspokojení nějaké potřeby, tato vnitřní síla vytvoří stav motivace, který zahrnuje i vzorec chování vedoucí k uspokojení. Směřuje k udržování a obnovování optimálního vnitřního stavu spokojenosti, které jsou u každého jedince individuální jak podmínkami spokojenosti, tak potenciálem potřeb a jejich zpředmětněním. [21]

Zdroji motivace jsou vnitřní a vnější situace individua (hlad x ohrožení života). Motivace zahrnuje: [20 str. 111]

- Vnější činitelé - incentivy = pokud pohnutky vycházejí z okolí, odměny, tresty, příkazy, prosby, přání, očekávání druhých, nabídky, vzory či antivzory;
- Vnitřní činitelé - introtyvy - základní aktivačně motivační činitelé, potřeby a pudy, zájmy, emoce, návyky, postoje a hodnoty, životní plány - cíle, ideály, morálka;

- Vnitřní motivy jsou vzájemně spjaty s vnějšími motivy, vnější požadavky by měly být jedincem přijaty (musí být završen tzv. proces interiorizace)
- Určitá činnost jedince může být motivována několika motivy, naše chování je polymotivistické (je řízeno komplexem motivů)
- Stejná činnost u různých jedinců, může být motivována různými motivy
- Člověk si uvědomuje pouze část motivů (a to nemusí být vůbec ty hlavní), jiné si neuvědomuje (není schopen nebo ochoten si je uvědomit)
- dominance – v dané situaci působí řada určitých motivů, dominantní je jeden cíl, který určí chování člověka
- Právě a vznešené (navenek prezentované) – společensky nepřijatelné motivy jsou skrývány a místo nich uvádíme ty, které společnost akceptuje [20]

Vnější motivy mohou určité chování navodit, ale ještě ho nemusí motivovat. Proto rozlišujeme motivy a vnější motivující podněty = incentive. Podněty se promění v motivaci jen za určitých podmínek vůči přítomným motivům (voda pro vyprahlého člověka znamená jiný motiv než pro plně hydratovaného). Dověďuje to i fakt, že ten samý cíl je v různých situacích uspokojován rozdílnými metodami, a na stejné situace se díváme různě, neboť je vnímáme individuálně. Další základní charakteristikou je persistence neboli princip, že motivace setrvává, pokud nebylo dosaženo původního nebo náhradního cíle, či nějaké kompenzační činnosti. Celý tento složitý komplex podmínek chování je vyjádřen následujícím vzorcem

$$B = f(M, P, H, D),$$

kde B = chování, jednání, M = motiv, P = subjektivní pravděpodobnost dosažení cíle, H = hodnota cíle, D = morální reflexe důsledků chování, svědomí, superego. [21 str. 17]

Chování, vzorec motorických reakcí tvořících smysluplný celek, je tedy spuštěno za předpokladu, že je motiv dostatečně silný, existuje vysoká pravděpodobnost dosažení cíle, jeho hodnota je uspokojující a toto chování není v rozporu s morálkou jedince. [21]

„Motivační vlastnosti jsou trvalé charakteristiky osobnosti, které podmiňují nebo přímo určují jak často, jak silně a jakým způsobem se bude v prožívání a chování lidí uplatňovat ten či onen motiv.“ [22 str. 99]

S modelem konfliktu motivů přišel Kurt Lewin, který poukazuje na sílu kladných a záporných motivů. Psychoanalýza se zaměřila na konflikty mezi vědomými a nevědomými motivy.

1.3.2 ZÁKLADNÍ AKTIVAČNĚ MOTIVAČNÍ ČINITELÉ

MOTIV

Slovo motiv pochází z latinského motus = pohyb, faktor, který uvádí věci do pohybu, ve smyslu činnosti či procesu, fyzicky i psychicky. Má několik možných odvětví. Potřeba se používá při nedostatku nějakého cílového předmětu, pud zdůrazňuje biologicko-energetickou stránku, a přání, zájmy a postoje vyjadřují subjektivní, prožitkovou stránku motivu. Motiv vždy chápeme jako vektor, který má sílu a směr. [22]

Plháková vytyčila několik základních bodů: [18]

- Sebezáchovné motivy – biologický základ, přežití jednotlivce (bezpečí, jídlo, tělesná teplota, spánek, vzduch) a přežití druhu (pud sexuální a rodičovský)
- Stimulační motivy – potřeba optimální úrovně motivace a variabilních vnějších podnětů
- Sociální motivy – regulují a ovlivňují mezilidské vztahy a jejich prožívání, spadají sem tři velké okruhy lidských motivů – potřeba afiliace – intimity, kam spadají tendence sdružovat se s lidmi, sdílet s nimi prožitky a zároveň potřeba se vyhnout samotě, potřeba úspěšného výkonu a potřeba moci, kterým se věnují v samostatných kapitolách
- Individuální psychické motivy – potřeba sebeurčení, svobodná vůle a vzdor, hledání životního smyslu, potřeba se svobodně rozhodovat a jednat. [18]

Lidské motivy se propojují, kombinují a určitý čin může sloužit hned několika motivům najednou. Dále je typické vytváření odvozených motivů, které tvoří celé řetězce. Pokud chceme poznat jedince a poznat, co ovládá jeho prožívání a jednání, je nutná analýza konfliktu motivů. [22]

POTŘEBY

Potřeba vyjadřuje motiv ve smyslu nedostatku jako stav puzení k aktivitě, která je zaměřená na dosažení určitého cíle. Redukce těchto potřeb jsou prožívány jako uspokojení (nasyčení, odpočinek, úleva, jistota) Obsahuje dvě složky – pudivou/dynamickou a direktivní/konkretizační - zaměření na cíl.

Potřeba je stav nedostatku či nadbytku, který má předmět, emoční nádech a často cyklický charakter.

Dělení potřeb: [20 str. 114]

1. Nižší (vrozené, biofyzilogické, elementární, primární – slouží k zachování existence (potřeba kyslíku, potravy, spánku, bezpečí, zachování rodu)

Říčan doplňuje o sekundární potřeby vzniklé na základě závislosti. [22]
2. Vyšší (psychické, sekundární) – vyvinuli se na základě začlenění do společnosti a uspokojení primárních potřeb
  - a. *Poznávací potřeby* – potřeba receptivní – nové podněty, pasivní přijímání vědomostí, informací, zajímavostí; potřeba heuristická - objevování, vyhledávání a samostatné řešení problémů, odvozování nových poznatků
  - b. *Výkonové potřeby* – uspokojení v činnosti, souvisí s rozvojem vlastního sebehodnocení, ovlivňováno způsobem výchovy v rodině a ve škole – potřeba úspěšného výkonu x potřeba vyhnout se neúspěchu
  - c. *Estetické potřeby* – kulturní – hledání a nalézání krásy, souměrnosti a řádu
  - d. *Existenciální potřeby* – potřeba uskutečňovat v životě určitý záměr, cíl, vlastní utváření osobnosti
  - e. *Sociální potřeby* – uspokojují se ve společenských vztazích, v interakci mezi lidmi:
    - i. **Potřeba sociálního kontaktu** – komunikace s druhými, vzájemná pomoc
    - ii. **Potřeba uznání, akceptace** - být druhými uznáván, přijímán x odmítnut
    - iii. **Potřeba afiliace** – patřit do skupiny, být mezi svými, potřeba citové odezvy

- iv. **Potřeba jistoty, bezpečí** se projevuje v situacích nebezpečí, strach, neúspěch
- v. **Potřeba obliby**, být druhým lidem sympatický
- vi. **Potřeba přátelství, lásky**, pěstovat přátelské či milenecké vztahy
- vii. **Potřeba dominance, sebeprosazení**, moci, vlivu, získat převahu, vést druhé lidi
- viii. **Potřeba submise**, nechat se vést druhými, podřídit se, ustoupit, uznávat převahu
- ix. **Potřeba kooperace**, spolupráce s druhými, čerpat pomoc a sám pomoc poskytovat
- x. **Potřeba individuálního vztahu**, potřeba dítěte mít dospělého jen pro sebe
- xi. **Potřeba identifikace** – mít vzor, idol k napodobování, k obdivování
- xii. **Potřeba statusu** – zaujímat mezi lidmi pevné postavení
- xiii. **Potřeba vlastnictví** – majetku, u různých lidí různě rozvinutá
- xiv. **Potřeba prestiže**, být oceňován, vyniknou, být lepší než druzí

STRUKTURA LIDSKÝCH POTŘEB

Maslow jedince pokládá za integrovaný celek (holistická teorie), ale nebrání se uznání existence specifických lidských potřeb, které motivují jeho chování. Nižší potřeby musí být dostatečně uspokojeny dříve, než se uplatní potřeby vyšší → pokud nejsou potřeby určitého stupně v hierarchii v dostatečné míře uspokojeny, další vzestupný krok nenastane. [23]

1. **potřeba sebeaktualizace** (naplnit své možnosti růstu a rozvoje – člověk se touží stát vším, čím se stát může) – je to probíhající proces, u kterého Maslow stanovil 15 znaků – např. odstup a potřeba soukromí, nezávislost na kultuře a okolí: autonomie a asertivita, originalita a tvořivost a sebetranscendence. Poslední zmiňovaná vede k vrcholným zážitkům – krásy, dobroty nebo lásky

Vyšší potřeby

2. **potřeba uznání, úcty** (být vážený, mít úspěch v očích jiných lidí a na tomto základě být sám sebou kladně hodnocen) – Maslow je dále dělí na potřeby související s vlastní zdatností a vědomím zvládnání životních nároků – sebeúcta, s pověstí, prestiží a uznáním – úcta druhých, potřeba mít individualitu a identitu [23] [24]

3. **potřeba lásky, sounáležitosti** (vedou k touze někam a k někomu patřit, být přijímán a milován – mít přátele a kolegy, být součástí týmu, být součástí skupiny) – potřebujeme s někým sdílet radosti i starosti, cítit skupinovou solidaritu) [23] [24]

Nižší potřeby

4. **potřeba bezpečí, jistoty** (projevuje se především vyhýbáním se všemu neznámému, neobvyklému či hrozivému, potřeba přístřeší a oblečení, osobní bezpečí a jistota) – silné projevy už v raném věku a v dětství [24]
5. **fyziologické potřeby** (dýchání, žízeň, hlad, spánek, sex, teplo, vyměšování) – prožíváme je od narození a jsme schopni za tyto potřeby bojovat – např. práce za stravu [23] [24]

PUDY A INSTINKTY

Pudy jsou jedny z nejsilnějších motivů, vrozené, stálé, často nevědomé, probíhají automaticky, na jejich základě vzniká potřeba nebo zájem, může být extrémně zvýšený, extrémně snížený či zvrácený, ve formě perverze. Pudy sebezáchovné – zajišťují přežití jedince (obživný, sebezáchovný) a druhu (rodičovský, sexuální, agrese). [22]

Instinktem chápeme vrozený motiv řídící činnost organismu, kdy jeho nejmenší částí je nepodmíněný reflex. Pud je z části vědomým komplexem instinktů, který navíc obsahuje příslušné emoce. Projevuje se touhou dosáhnout určitého cíle, vyvíjí se během života (často vlivem učení) a u lidí mají různé formy. [22]

ZÁJMY, CÍLE, POSTOJE A HODNOTY

Zájmy = získané motivy, „uvědomělé a trvalejší zaměření aktivity jedince na vybranou oblast poznávání nebo činnosti.“ [20 str. 119] Liší se obsahem, počtem objektů zaměřením, intenzitou, trvalostí, společenským oceněním, hodnotou, úrovní a kvalitou. Tyto získané motivy jsou obvykle doprovázeny pozitivními emocemi a podporují zdravý rozvoj osobnosti. [20]

Zájmy se konkretizují v podmínkách daného kulturního prostředí. Je to potřeba, která se uspokojuje prováděním činnosti. Zároveň může být zájem pouze teoretický, může být zeslabovaný, zesilovaný a může se promítat do hodnotové orientace, či naopak se

nám naprosto znechutit. Cíl je uvědomělý směr aktivity, to, čeho chceme dosáhnout, či se něčemu vyhnout. Zároveň má pro nás určitou míru přitažlivosti. [22]

Postoje a hodnotové orientace se stávají „nezávislými na primárních potřebách.“ Hodnotová orientace člověka se stala „nejvyšší abstrakcí konkrétních postojů.“ [22 str. 105] Ambice je snaha po sebeuplatnění, vyniknutí. [22]

Cattel předpokládá, že každý námi sledovaný cíl je determinován primárními potřebami. Jiní se domnívají, že existuje pouze malý počet základních potřeb, ze kterých lze vysvětlit i nejsložitější chování lidí. Naopak se objevili i psychologové, kteří odmítají toto zjednodušení a převedení člověka jen na „živočicha“ se specifickými lidskými projevy. Allport uznává základní potřeby, ale motivům z nich odvozeným už přisuzuje jistou autonomii. Další teoretici poukazují na vymyšlení nových pojmů, protože si nedokážeme vystačit s těmi dosavadními. [22]

1.3.3 PRINCIPY MOTIVACE

PRINCIP PÁSMA OPTIMÁLNÍ MOTIVACE: největší výkon dosahuje člověk při střední síle motivace. Malá motivace vede k nízkému výkonu, ale na druhé straně příliš velká snaha vede ke křečovitosti, zmatkům a tedy k poklesu výkonu. (Yerkesův – Dodsonův zákon) [20]

Vyvážená kombinace duševních a tělesných aktivit: vysoká aktivizační úroveň je vyvolána tělesnou aktivitou a emočními prožitky, kde rozhoduje intenzita, složitost a proměnlivost vnějších faktorů (dramatické události, poslouchání rytmické hudby, stres ze zkoušky vyvolávající napětí až úzkostnost). Naopak nízká aktivizační úroveň (pletení, čtení) může vyvolat nudu a podrážděnost, přičemž se snižuje vnitřní napětí a dostáváme se na optimální úroveň, kdy je člověk klidný, odpočatý a vyrovnaný. [18]

Variabilita vnějších podnětů: pokud chceme normálně percepčně a intelektuálně fungovat, je nutné zajistit pravidelný přísun podnětů. Sensorická deprivace (např. u vězňů, seniorů, tělesně postižených a dlouhodobě hospitalizovaných pacientů) vede ke zhoršení mentálního stavu. Člověk ve stereotypním prostředí je motivován ke změně, vyhledávání zábavy. Naopak nadměrná stimulace člověka může člověka podráždit, a tak instinktivně vyhledává klidnější, často jednotvárné či známé prostředí. Různě se projevují introverti a úzkostní lidé, kteří vyhledávají klidné prostředí a extroverti, kteří mají potřebu pestrých měnících se podnětů. [18]

PRINCIP UDRŽOVÁNÍ A RESTAURACE PSYCHICKÉ ROVNOVÁHY – „...biogenní potřeby organismu vyjadřují narušení fyziologické homeostázy v organismu a motivují jeho chování k restauraci této rovnováhy.“ [21 str. 106] Nezaměřuje se pouze na stav vnitřních orgánů, ale i tělesnou situaci jako celek. Tyto vyrovnávací tendence se projevují i v sociálním okolí člověka a jsou rozlišovány jako fyziologická homeostáza – která je statická, vrací se na stejné místo, a psychická rovnováha je dynamická, kdy mohou být odstraněny rozpory, reorganizovány hodnoty, a tím se nastolí nový stav equilibria.

Říčan uvádí dva introspektivně fyzikální homeostatické modely, které označují činnost jako prostředek k dosažení rovnováhy, klidu, odstranění nepříjemného napětí spojeného s určitým nedostatkem nebo přebytkem. Oba modely předpokládají, že po nasycení či odreagování dojde ke klidovému stavu rovnováhy – homeostatickému vyrovnání. Některé jevy však tyto teorie nedokáží vysvětlit – např. automotivační činnosti, které jsou potěšením, odměnou, samy o sobě. [22]

- Model nedostatku (vakua) vychází z pocitu prázdnoty, která touží po naplnění. Pojem vakua si vynucuje pohyb, který vede k jeho naplnění
- Model vybití (přetlaku) pracuje na opačném principu, kdy k uspokojení a uklidnění dochází až v případě, že organismus ze sebe něco vydá, či se něčeho zbaví. [22]

PRINCIP HÉDONISMU (z řeckého hédoné = slast) – tento princip je založen na skutečnosti, že se individuum chová tak, aby „maximalizovalo příjemné a minimalizovalo nepříjemné emoce, tj. má tendenci získávat příjemné a vyhýbat se nepříjemnému.“ [21 str. 115]

POJEM NEVĚDOMÉ MOTIVACE zmínil Zimbardo: „Je možné, že jednáme, aniž bychom věděli proč nebo aniž by nám pravá příčina našeho jednání byla přímo zřejmá. Naše chování má manifestní obsah: to, co říkáme, činíme, vnímáme, ale může mít také latentní obsah, který nám nevědomé procesy skrývají.“ [21 str. 30] Ať už v neurotických symptomech, ve snech, chybných úkonech (přeřeknutí, zapomenutí důležité schůzky, substituce nedostupného objektu dostupným). Předměty potlačení, které jsou zdrojem těchto motivací, nemusí být jen pudové tendence, ale i pocity spojené s úzkostí, pocity psychického i fyzického selhání a komplexu. [21]

1.3.4 TEORIE MOTIVACE

Zde je uvedeno několik teorií, které jsou považovány za zásadní a slouží jako teoretická východiska pro výzkumnou část.

1. **PSYCHOANALYTICKÁ TEORIE** vytvořena S. Freudem se opírala o pozorování a intuitivní výklad neurotických pacientů, darwinismus a mechanicky pojatou fyziologii. Byl přesvědčen, že člověk je vybaven konstantním množstvím energie. Uvolňuje se uspokojením pudů, a pokud ne, tak se obrazně přelévá do jiného směru (sublimace, fantazie, vytěsnění z vědomí). Tento vnitřní proces se uskutečňuje na základě principu slasti, neosobního pudu (Id) a principu opírající se o realitu, osobní morálku (Superego). Osobní zkušenosti (Ego), kde se setkávají pudy s morálkou, jsou často zdrojem vnitřních konfliktů. Freud rozlišoval dvě základní tendence pud života (zachování sebe sama, libido, eros) a pud smrti (agrese, sebezničení, thanatos), dle kterých se člověk projevuje. [21]

Substituční chování dosazuje dostupný objekt jako náhradu za jiný, obvykle i sexuálně nedostupný objekt jiným. Například frustrované city jsou kompenzovány láskou ke zvířatům, nevěrou, sbírání panenek nahrazuje mateřství, či nižší zážitek – uspokojení z vlastnictví, pomoc druhým, která se pomáhajícímu nedostala. [21]

- a. **NEOPSYCHOANALÝZA** – Fromm, Horneyová, Sullivan a další kladou na rozdíl od Freuda důraz na sociální a kulturní determinanty. Vytýkají mu spekulativnost a krajní biologismus teorie duševního života člověka. [21]

2. **BEHAVIORISTICKÁ TEORIE** vychází především z laboratorních experimentů na zvířatech spojených s výzkumem a teoriemi učení. Dle behavioristů je motivace energetizace chování, jejímž činitelem je pojem „drive“ neboli popud. Ty mohou být vrozené (primární), či naučené podmiňováním (sekundární). S Freudovou teorií se shodují v tom, že konečným efektem motivace je uvolnění napětí. [21]

Zároveň je tato teorie založena na chování, které je měřitelné, pozorovatelné, naučené a je posilováno či oslabováno na základě následků předchozího jednání (trest, odměna, ignorace, kdy trest není tak efektivní, jako právě různé druhy odměn, včetně těch nefinančních). [24]

- a. **TRANSAKČNÍ ANALÝZA** Erica Berna vychází z principu, který říká, že základní a zároveň nejsilnější motivací lidského chování je touha po uznání, ocenění, emocionálním uspokojení. Berne tvrdí, že toto „pohlazení“ člověka způsobuje motivaci k lepšímu výkonu či v případě jeho nedostatku až záměrnou nepříjemnost a obtížnost jen pro vyvolání nějaké odezvy, neboť i ta je pro člověka snesitelnější než žádná. [24]
3. **HUMANISTICKÁ TEORIE** – takzvaná třetí cesta psychologie věří v lidský potenciál a opouští rámec empirie. Stejně jako neopsychoanalýza navazuje na postavení člověka ve společnosti a faktory s tím spojené. Motivace je vykládána fenomenologicky, kdy je hlavním těžištěm systém hodnot. [21]
- a. **MASLOW A JEHO TEORIE POTŘEB** – obsahem jeho teorie je skutečnost, že člověk pořád něco chce, je neustále podněcován k tomu, aby něco dělal. Domnívá se, že uspokojená potřeba pouze posunuje člověka k uspokojení dalších potřeb, které jsou hierarchicky uspořádány. [25]
- Nakonečný uvádí, že podle Maslowa komplexy ovlivňují nejen motivaci, ale i myšlení, fantazii, cítění. Hlavní motivace člověka k pomáhání je také nejvyšší hodnota – touha po sebeaktualizaci (seberealizace, osobní rozvoj, získání zkušeností, znalostí, poznávání nového). [21]
4. **HERZBERGOVA DVOUFAKTOROVÁ TEORIE** - motivace práce spočívá na dvou základních principech – uspokojivé faktory hygieny (plat, správa firmy, mezilidské vztahy na pracovišti, pracovní podmínky) jsou nutné pracovní podmínky k tomu, aby se člověk cítil v zaměstnání alespoň neutrálně (stupnice uspokojení je do absolutní nespokojenosti, do neutrálu = absence spokojenosti). Samy o sobě tyto faktory ke spokojenosti nestačí. Druhá složka obsahující úspěch, uznání, profesní růst, odpovědnost či samotný obsah práce způsobuje různou formu uspokojení – od neutrality po silnou spokojenost. Tuto složku nazýváme motivátory. Dále rozděluje odměny na vnitřní a vnější. Vnitřní jsou všechny motivátory a vnější jsou ty, které mají hodnotu až poté, co je práce vykonána. [25]
5. **VÝKONOVÁ MOTIVACE** - Motivaci k výkonu také podstatně ovlivňují zážitky úspěchu či neúspěchu. Pokud si člověk vysvětluje neúspěch vnějšími příčinami (obtížnost úkolu,

náhoda, štěstí či smůla), zeslabuje to zážitek neúspěchu. Naopak, pokud jsou jeho očekávání a emoce založeny na vnitřní atribuci (schopnosti, úsilí), má z nich o to větší radost, nebo větší pocit neúspěchu. Lidé používají tyto atribuce stabilně, či variabilně (pozitivně i negativně). [21]

Výkonová motivace se utváří již v raném dětství a záleží na přístupu rodičů k dítěti – zda jej podporují při úspěších i vytrvalosti, či zda vyzdvihují jeho neúspěchy. Také má každý na dítě jiné nároky, tudíž se dítě může cítit motivováno, či přetěžováno. Zároveň se později dítě setkává s úspěchem a neúspěchem, které si opět vysvětluje individuálně.

Motivy se projevují tendencí se k něčemu přiblížit, nebo naopak se něčemu vyhnout. Proto také existuje několik způsobů ovlivňování jedince k výkonu: [18]

Potřeba dosažení úspěšného výkonu [18]

Tito lidé mají potřebu překonávat překážky, uplatňovat své schopnosti, snaží se vykonat něco obtížného rychle a dobře, preferují středně obtížné úkoly, které představují výzvu a reálně odpovídají jejich schopnostem. Jsou soutěživí, nikoliv mocensky orientovaní, pouze chtějí dokázat sobě a ostatním, že jsou v určité oblasti dobří, nebo lepší než ostatní. Preferují povolání s individuálním úspěchem (právník, architekt, inženýr) a vybírají si individuální sporty, studují perspektivní obory studia, kde mají šanci uspět. Často pokračují ve snahách svých rodičů, kteří považují vzdělání a úspěch ve škole a v zaměstnání za vysokou hodnotu.

Potřeba vyhnout se neúspěchu [18]

Lidé se buď bojí selhání, a proto se vyhýbají výkonovým situacím, nebo se snaží udělat vše proto, aby úkol zvládli, a tím se neodhalila jejich slabost či neschopnost. Vyskytuje se u dětí, kterým rodiče poskytovali malou podporu nebo je výrazně trestali za neúspěchy. Také se vyskytuje u dětí, jejichž rodiče vůči nim měli přehnaná očekávání způsobující intenzivní tlak.

Potřeba vyhnout se úspěchu [18]

Obavy ze zátěže, zodpovědnosti a odmítnutí mohou vést k podání podprůměrného výkonu.

MOTIVACE K POMÁHÁNÍ Z JINÝCH HLEDISEK

A. Adler – zakladatel školy individuální psychologie, předpokládal, že každý člověk si vytváří fiktivní cíle, jejichž sledování ovlivňuje jeho chování a prožívání. Tyto cíle jsou často nevědomé a založené na individuální interpretaci světa. Stanovení životních cílů ovlivňují dva základní lidské motivy – pocit sounáležitosti (společenský cit), který vyjadřuje potřebu někam patřit, mít své místo. Druhý je touha po moci jako překonání pocitu méněcennosti a stát se nadřazeným, neboť každý má v sobě určitou míru a formu pocitu méněcennosti (za nepříznivých podmínek se z něj stane komplex - výchova, zdravotní postižení). Věnoval se také životnímu stylu/linii, která se vytváří na základě rodinné konstelace. [23]

C. G. Jung, švýcarský lékař, zakladatel školy analytické psychologie, osobnost se dle jeho pojetí sestává z následujících čtyř subsystémů - kolektivní nevědomí, osobní nevědomí, ego (vědomé já) a bytostné Já (das Selbst), které spojuje vědomí s nevědomím. Kolektivní nevědomí obsahuje negativní i pozitivní zkušenosti lidských i zvířecích předků, a je původem moudrosti v lidském životě a společným prvkem všech osob. Osobní nevědomí získává jedinec z citů, myšlenek a interpersonálních zážitků, které byly zapomenuty, vytěsněny či jiným způsobem vymizely z vědomí – komplexy. Ego odpovídá za trvalou identitu osoby, za její chování, uvažování a rozhodování. Bytostné Já obohacuje vědomé ego, slouží jako katalyzátor vnitřního vývoje jedince, usnadňuje spojení psyché s božským principem a přírodou. Později Jung tvrdil, že bytostné Já je nadřazeno vědomému ego, že zahrnuje vědomou i nevědomou psyché. [23]

V. E. Frankl vyvinul psychoterapeutickou metodu logoterapie, formuje „třetí vídeňskou školou psychoterapie“ a vytváří pojem „touha po smyslu“. Z řeckého podstatného jména „logos“, které znamená slovo, řeč, rozum, význam nebo také smysl. Doplnuje lidskou povahu o třetí dimenzi – tzv. noologickou, která spočívá v lidské vůli ke smyslu, která spočívá v neustálém hledání smyslu v různých životních situacích. Životní smysl může být nacházen způsoby: a) vykonáním činu, práce, b) prožitím hodnoty (=lásky ve všech podobách) a c) utrpení – utrpení, vina a smrt jsou tři nejdůležitější příležitosti pro lidský růst, neboť postoj k utrpení naplňuje nejvyšší hodnotu. [23]

F. Nietzsche - německý filozof, který se ve svých dílech zabýval kritikou myšlení a křesťanské morálky, kde popíral i altruistické chování. V díle „Tak pravil Zarathustra“ o teorii nadčlověka se zmiňuje „Napínáte síly pro bližní a máte na to krásná slova. Já vám ale říkám: Vaše láska k bližnímu je jen vaší špatnou láskou k sobě samým. Prcháte k bližnímu před sebou samým a chcete z toho učinit ctnost: já ale odhaluji tu vaši ‚nezištnost‘.“ Zabývá se myšlenkou, která tvrdí, že bychom slabým neměli pomáhat, neb jim tím dáváme falešnou moc, kterou ubíráme silnějším. Tvrdí, že do božího království se díky této snaze dostanou pouze slabí, nemocní, chudí a trpící a může za to křesťanství a buddhismus. V opozici a za správné považuje starověké Athény, kde soucit neměl křesťanskou podobu. [26]

MOTIVOVÁNÍ

Ivo Toman tvrdí, že *„Motivace zvenčí je jako smrad“*. Jakékoliv motivační akce vydrží jen krátkodobě, několik dní či dokonce hodin. Pouze neschopní lidé chtějí, aby je někdo motivoval pro změnu jejich chování. Existuje však skupina, která po těchto akcích zůstane na stejné úrovni s výkonem jako předtím, obvykle nadprůměrným, neboť mají silnější vnitřní motivaci. Mají před sebou neustále nové cíle, které mají splnit, zároveň je to talent a zvědavost. Ve vyšším věku, jsou ti zvědavější zpravidla úspěšnější. [27]

Zároveň výjimečně silná vnitřní motivace přetvořila talent v génia. Nikdo není géniem od narození a talent sám o sobě nestačí, neboť kromě něj potřebujete schopnost na jeho rozvíjení. Lidé bez tohoto dodatečného talentu dobrovolně neudělají nic navíc, často zaujímají postoj, kdy „mají hodně vlastních starostí,“ a zároveň „nic není jejich starost“. Trpí prokrastinací, stupiditou, extrémně nízkým/přehnaným sebevědomím, extrémními předsudky o sobě v kladném i záporném smyslu, přílišnou ctižádostivostí. Nechtějí se vzdělávat, čekají na vyřešení autoritou zvenčí. [27]

Pravidlem úspěchu je – vzdělávat se celý život a právě k tomu je potřeba velká motivace. Lidé z vyšších sociálních vrstev se odlišují nejen výškou příjmů, prestiží, bydlením, životním stylem a opravdovou či zdánlivou mocí, ale především zájmem o vzdělání. A pokud ho nemají, snaží se ho dohnat nebo ho alespoň zabezpečit svým potomkům. Vzdělaní lidé mají na vyšší úrovni právní ochranu, jazyk, vkus v oblečení a jiných věcech, prožívání volného času, sňatkové možnosti, kvalitu zdravotní péče. [27]

Dle Tomana se lidé narodí s určitou touhou učit se, která ale postupně vyprchá. Děti přijdou na to, co je třeba, aby prospívaly a udělaly radost učiteli. Tento vzorec chování si poté přenášejí i do pracovního života a jejich hlavní motivací je nedělat problémy nadřizným. [27]

Mezi základní motivační faktory patří pocit jistoty a bezpečí. Nejistota demotivuje (ztráta zaměstnání = nejistota, podřízení v nejistotě = žádná motivace k práci). Jde o to nalézt rovnováhu mezi jistotou a svobodou. Ve škole nám dávají jasné úkoly s jasnou odpovědí, což ale v reálném životě nejde, a to je míra rizika, se kterou se ve světě setkáváme. Vždy narážíme na nejasné otázky, skryté odpovědi, více správných řešení, proměnlivé prostředí a na nás je, jak se s nimi vypořádáme. „Záleží na našich osobních vlastnostech, výchově, touhách, motivech, pochybnostech i našich zkušenostech z minulosti.“ [27 str. 104] Lidé s velkou vnitřní motivací vědí, že absolutní jistota není a proto se raději zaměří na nejistotu – svobodu, se kterou souvisí samostatnost. Také se pozastavuje nad tím, že práce ve skutečnosti baví pouze tři procenta osob a zbytek má práci za trest. Důvodů je několik: nevěří, že jejich práce má smysl, nebaví je, nebo věří, že nejsou spravedlivě odměňováni. [27]

Lidé své životní podmínky hodnotí dle srovnávání s osobami ve svém okolí, které považují za určující. Chceme sociální uznání, společenský status a špatně neseme podceňování, zesměšňování, urážky či nevšímavost. Proto je pro nás důležitá referenční skupina – kamarádi, rodiče, partneři a jejich názory. Lidé si kupují věci na dluh, aby se necítili méněcenně před svou referenční skupinou. Společenský status u významných lidí je představován jejich osobou, nikoliv majetkem. [27]

„Vnitřní motivace je nespokojenost se současným stavem spojená s aktivním odstraňováním příčin nespokojenosti.“ [27 str. 34] Síla vnitřní motivace je vztahem mezi touhou po realizaci a úsilím opravdu za tím jít, což by se dalo vyjádřit jako touha po úspěchu / strach z neúspěchu, neboť čím je strach z neúspěchu větší, tím je motivace k výkonu slabší. [27]

„Celá čtvrtina lidí, kteří to skutečně dotáhli daleko, měla či má velký zdravotní problém. Lidská motivace vyplývá z nějakého pocitu nespokojenosti. A zde je velká nespokojenost – tito lidé jsou totiž jiní. ...Ten velký vnitřní motor často mají lidé

s problematickou minulostí a různými osobnostními nedostatky. Také zklamání lidé, lidé s nedostatkem uznání, s různými mindráky apod. To jsou důležité příčiny úspěchu mnoha lidí. ...Touha po uznání vyvolaná komplexem méněcennosti může způsobit, že se stanou podnikateli, umělci, herci atd. ...Tak své původní nedostatky naopak aktivně využívají ve svůj prospěch. To ale dokážou jen lidé se silnou šípkou (vnitřní motivací – pozn. autora). A navíc, člověk musí mít o sobě jasno, a to mnoho lidí nedokáže.“ [27 str. 47]

1.3.5 MOTIVACE PRO POVOLÁNÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Každý máme nějaký životní příběh, který obsahuje naše zájmy, hodnoty, představy, problémy a životní zkušenosti. Tyto příběhy často i nevědomě stojí právě za volbou našeho povolání a často vylučují další možnosti. [8]

Práce je velmi spjata s pocitem užitečnosti, a tím i vnímáním vlastní důstojnosti. Cenit si sám sebe znamená i participovat na utváření hodnot ve společnosti, mezi lidmi.

Henriksen a Vetlesen se domnívají, že volba povolání v péči o druhé má několik možností, které však mají společný základ: [8]

1. Poslání – v dnešní době se už tak často nevyskytuje. Lidé se cítí být povolání bohem či jinou bytostí, která je nabádá, aby svůj život zasvětili pomoci druhým. V dnešní době je to chápáno jako uskutečňování křesťanské povinnosti. Toto vnitřní volání se proto často objevuje u osob pracujících v náboženských a humanitárních organizacích (Armáda spásy, Amnesty International, Červený kříž, Lékaři bez hranic)
2. Seberealizace – je nejvíce rozšířenějším druhem motivace, který je více v souladu se sekularizovanou společností. Toto povolání jim poskytuje možnost jak uplatit své schopnosti a realizovat hodnoty, které souvisejí s určitým světonázorem či etickým přesvědčením o tom, co je v životě důležité
3. Práce v moderním slova smyslu – spočívá v tom, že lidé potřebují uplatnit své individuální schopnosti a možnosti. Je to jen jakási povinnost, bez pozitivní stránky. Pokud člověk má určité dovednosti, mohou se stát jeho profesionalitou bez jakéhokoliv jiného záměru pouze za účelem dosažení peněžních prostředků

4. Kompenzace soukromých potřeb – ať už nedostatečného sociálního kontaktu či jiných osobních potřeb, kterých v běžném životě nedosahujeme, se mohou plnit v zaměření profese.

Dále je zmiňován fakt, že mladí lidé, kteří chtějí pracovat s lidmi, si často neumějí představit, co práce obnáší a často je vzdělávání v určitém oboru vzdáleno realitě. A motivace k práci s lidmi v nouzi je často u mladých lidí neprozkoumanou oblastí. [8]

„To, proč se sociální pracovník rozhoduje pro své těžké a zodpovědné povolání, má nejrůznější psychologické příčiny a u každého je tomu jinak.“ [9 str. 19] Svou roli sehrávají životní náhody, ale jsou jim společné i důvody, převážně pro angažované pracovníky, kteří pro své klienty chtějí něco vykonat (netýká se to cynicky lhostejným pracovníkům, kteří si vydělávají na živobytí – formálně vykonávají své povolání a nejsou zasaženi ani negativní, ani pozitivní stránkou). [9]

Géringová uvádí z praxe velmi známý jev, že z obětí se stávají profesionální zachránci. Často je role oběti motivací k volbě povolání zachránce a zároveň způsobem, jak se z role oběti vymanit. Hrozí zde riziko, pokud pomáhání nefunguje podle plánu převzetí role pronásledovatele. [4]

„Ztráta „velkého domu“ vedla ke vzniku touhy po někdejší intimní blízkosti, která by člověku dala bezpečí a klid nezávisle na výkonu. Děti, rozčarované úsilím dospělých o co největší výkon a konzumaci, se musí chtít nechtě identifikovat s těmi prostředky, které ke zvládnutí potíží používají rodiče. Volí si tedy specializované a diferencované povolání, aby mohly všechno dělat „úplně jinak“ než jejich rodiče. Je to povolání, které legitimizuje vůli po rajske intimní každodennosti, jež je pojištěna prostředky společnosti zaměřené na výkon. Živými příklady této souvislosti je sociální pracovníce, která se stará o tuláky a bezdomovce, někdejší duchovní, který dnes pracuje jako terapeut lidí se závislostmi, nebo učitel, který absolvuje další vzdělání, aby mohl být rodinným terapeutem.“ [3 str. 133]

„O sociálních potřebách vím, že jsou u různých lidí různě výrazné. Potřeba pozitivních vztahů (afiliace) převažuje u dětí vychovaných v ovzduší vřelosti, ale s menší kontrolou, zatímco strach z odmítnutí a negativních vztahů se vyvíjí u dětí, jejichž rodiče byli emočně chladní. Výše uvedené potřeby bývají u lidí často frustrovány. Způsobují to

především špatné mezilidské vztahy v rodině či na pracovišti... V této souvislosti je možné uvést tři typy jedinců:“ [20 str. 119]

1. Vysoká potřeba pozitivních vztahů a nízká úroveň obavy z odmítnutí => nekonfliktní, vyrovnané sociální chování
2. Nízká potřeba pozitivních vztahů a nízká úroveň obavy z odmítnutí => nevyhledává reciproční vztahy
3. Vysoká potřeba pozitivních vztahů a vysoká úroveň obavy z odmítnutí => obava, že nebude všemi brán pozitivně [20]

Schmidbauer dodává: „Ale kdo si volí pomáhající povolání, má-li skutečně pevnou sebedůvěru? Zní to cynicky a koneckonců jsou jistě výjimky, nehledě na to, že okolnosti a podmínky rozhodnutí k tomuto povolání jsou stejně komplexní jako u jiných profesí. Tato motivace má nicméně svou potenciálně konfliktní, iracionální složku: primárně nejisté sebevědomí se může stabilizovat tím, že se závislost a neuspokojenost potřeb deleguje na okolí.“ [3 str. 101] Dodává, že pokud někdo chce být v pomáhající profesi opravdu dobrý, spíše nevědomě poukazuje na skutečnost, že mu tato profese pomůže k získání bezpodmínečné lásky a pozornosti klientů na základě vlastních, nevyužívaných osobnostních kvalit. [3]

Alice Millerová poukazuje na zkušenost, že děti, které byly v dětství přehlíženy ve svých emocionálních potřebách (nemohly žít samy pro sebe, plnily očekávání druhých) často volí povolání, ve kterých je v centru pozornosti péče o druhé. Vysvětluje to jako důsledek (vzorec jednání) dominantního chování z dětství a dospívání - odpověděly na své citové zanedbání v dětství nadměrnou vnímavostí vůči druhým lidem. [8]

MOTIVACE SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ:

Zde jsou příklady slavných pomáhajících, pro ilustraci rozmanitosti vlivů, které je dovedly k úspěšným kariérám (vlivy z dětství a dospívání, náhody či přesvědčení).

Sigmund Freud, zakladatel psychoanalýzy začínal jako neurolog (věnoval se afáziím), poté se přeorientoval na neurózy. Využíval metodu hypnotického odreagování potlačených zážitků, později metodu volných asociací. Vytvořil teorie o přenosu, nevědomí a vývoji libida. Čtrnáct let trpěl rakovinou čelisti (třicet operací), přesto se

nevzdal kouření doutníků. Toto onemocnění ho změnilo v pesimistu. Narodil se přitažlivé matce, které bylo 21 let a autoritářskému otci, což u sebe přiznal jako vznik oidipovského komplexu, který později prohlásil za obecnou vývojovou zákonitost. Byl velmi pracovitý, měl obsedantní povahové rysy, značnou sebekontrolu, sklon k zobecňování a autoritativním formulacím. Nesnášel, když se jeho názory pokoušeli jiní opravovat. Měl klidný, harmonický manželský život, který trval 50 let, měl čtyři děti, a přes obrovský význam, který přisuzoval sexuálnímu pudu, byl v sexu spíše zdrženlivý. [28] Měl záporný postoj k náboženství, neboť se domníval, že má svůj původ v obavách v raných fázích vývoje lidstva a potřeby pomoci. Nebyl schopen udržovat dlouhodobá přátelství. [23]

Alfred Adler se zasadil o vlastní koncepci individuální psychologie. Měl čtyři bratry a dvě sestry. V dětství byl slabý a často nemocný (trpěl rachitidou, ve čtyřech letech těžce onemocněl a rozhodl se stát lékařem), cítil se méněcenným vůči zdatnému bratrovi i vůči jiným dětem, mezi které se mu ale později podařilo začlenit a získat uznání. Přestože začínal jako špatný žák, stal se výborným studentem a později očním a praktickým lékařem. Vydal studii o méněcennosti orgánů a její kompenzaci. [28]

Carl Gustav Jung, zakladatel školy analytické psychologie, byl synem faráře, který však trpěl pochybnostmi ve víře, a se synem se odcizili. Jung ho považoval za bezmocného a slabého. Matka byla neatraktivní, obézní, neurotická a rozpolcená žena, což mu pomohlo odmítnout Freudovský Oidipovský komplex. Manželství rodičů bylo konfliktní. Neměl rád školu, vyhýbal se jí a raději se věnoval filozofii, kultuře a vlastnímu snění a prožívání. Vystudoval lékařství – psychiatrii a začal rozvíjet koncepci archetypů a kolektivního nevědomí. Svůj přístup nazval analytickou psychologií. Měl pět dětí. [28]

Karen Horneyová se narodila jako druhé dítě padesátiletému zbožnému, nevrlému uzavřenému otci a mladé, atraktivní a svobodomyšlné matce. Jejich manželství bylo konfliktní. Otec Horneyovou často kritizoval za vzhled i inteligenci, proto se později cítila málo žensky přitažlivá. Snažila se zalíbit alespoň matce vzorným chováním, což nepomohlo. Prosadila se intelektuálně a proti vůli otce vystudovala lékařství. Navazovala na Freudovu psychoanalýzu, ve které se snažila překonat jednostranné biologické pojetí. Ve vlastním manželství se necítila dobře, měla tři dcery, trpěla neurotickými potížemi a depresemi. [28]

Erik Erikson prožíval od raného dětství krizi identity, která se stala znakem jeho teorií osobnosti. Přiznal, že jeho narození bylo následkem mimomanželského poměru. Zároveň byl židem, který však měl nežidovské rysy. Místo univerzitních studií cestoval po Evropě a chtěl hledat své pravé já. Přesto působil na Kalifornské univerzitě, neboť jeho výzkumy a spisy byly vysoce ceněny, i přes nedostatek vzdělání. [23]

Carl Ransom Rogers byl jako čtvrté ze šesti dětí vychováván v silně náboženské rodině, která zdůrazňovala morálních chování a potlačovala emoce. Byl vychováván asketicky, bez jakýchkoliv prožitků. Často měnil obor svého studia, ale v pozdější době pracoval s delikventními a týranými dětmi, propracoval terapeutický přístup k neurotikům a věnoval se rozvoji duševních a tvůrčích možností při využívání intenzivních zážitků. [28]

Hans Jürgen Eysenc se ke studiu psychologie dostal vlivem administrativní chyby, neboť původně chtěl studovat fyziku. Později ale vypracoval svou teorii osobnosti a schémata jejích rysů. Dále se zabýval motivací, inteligencí a psychopatologií. [28]

Viktor Emil Frankl už jako malé dítě měl sklony k introspekci, překvapoval hloubkou svých dotazů. Na střední škole ho ovlivnila sebevražda spolužáka, který byl nalezen s Nietzscheho knihou vedle sebe. [23 str. 145] Vystudoval medicínu, byl ovlivňován Freudem a existenciálními filozofy. Principy existenciální analýzy a logoterapie si utvrdil v koncentračních táborech, kde byl vězněn. Se spoluvězni sdílel hraniční situace lidského bytí, které dodaly váhu jeho úvahám o životním smyslu. [28]

Abraham Maslow byl nejstarším ze sedmi dětí. Rodiče byli imigranti s nízkým vzděláním, otec byl citově chladný, často mimo domov a matku Maslow nenáviděl, neboť byla silně podezřívavá, upřednostňovala sourozence a trestala ho za každou maličkost. Vyrostl bez lásky a přátel, měl pocity méněcennosti, které se snažil vykompenzovat úspěchy ve sportu. Pocit bezpečí a sounáležitosti však získal až ve vlastním manželství. [28]

Milton H. Erickson vyrůstal v chudé rodině, kde však vládly dobré a pevné vztahy s citovou oporou, přestože měl dvanáct sourozenců. V sedmnácti letech onemocněl poliomyelitidou, při které málem zemřel. Zůstal úplně ochrnutí a musel se vše naučit od začátku. Následky překonal a vystudoval lékařství. Přestože v dospělosti opět ochrnl, překonal následky pozitivním vztahem k životu a zázemím ve své soudržné rodině. Zároveň byl obdivován pro své citlivé pozorování, sugestivní komunikaci. [28]

1.4 SHRNU TÍ

Teoretická část se zabývá především vysvětlením pojmů a vztahů, ze kterých je následně čerpáno pro výzkumnou část. Pramení ze dvou směrů – z teorie sociální práce a psychologie. Z hlediska sociální práce jsou částečně rozebírány a definovány hlavní prvky - vysvětlení pojmu sociální práce a sociální pracovník, předpoklady pro práci v tomto oboru a možnosti uplatnění.

Z hlediska psychologie práce zahrnuje základní vysvětlení motivace a pojmů s ní spojených, dále výkonovou motivaci, motivování a předpoklady pro povolání sociálního pracovníka. Poté se zaměřuje na neurotickou stránku pomáhajícího, syndrom pomocníka a mocenský stín, kterými se snaží poodhalit vědomé i nevědomé aspekty výběru povolání.

První část věnovaná oboru sociální práce se zaměřuje na specifika (normativnost, maximální využití potenciálu pracovníka a s tím související vysoké nároky pro práci s lidmi), historii, vývoj, kořeny a hodnoty, které z nich vyplývají. Zabývá se paradoxy a stinnou stránkou pomáhání. Je doplněna aplikací na studijní obor i o konkretizaci na Pedagogickou fakultu Západočeské univerzity v Plzni.

Druhá část je konkrétněji zaměřená na formální i osobnostní požadavky kladené na sociálního pracovníka při výkonu profese. Je uvedeno několik druhů pracovníků (dle Kopřivy, Matouška a Schmidbauera), neboť se v nich dají nalézt charakteristické prvky neurotických osobností, perfekcionismu, syndromu pomocníka a mocenského stínu, což je jednotící faktor prostupující celou práci. Tyto prvky jsou považovány za zásadní při zkoumání motivace k výběru profese a v této kapitole jsou důkladně popsány. Zároveň mají i patrný vliv na výkon při interakci s klienty a pro výběr cílové skupiny. Jednotlivé skupiny a oblasti působení, ve kterých tito pracovníci mohou nalézt uplatnění, jsou taktéž popsány v této části.

V třetí části je vysvětlena motivace i její jednotliví činitelé z různých hledisek a teorií, což představuje funkční podklad pro rozmanitost jednání i výběr povolání. Zároveň tím doplňují předchozí teorii. Část motivování přináší revoluční pohled, který propojuje neurotické osobnosti dnešní doby s výběrem a výkonem povolání.

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

V metodologické části výzkumu je postupováno dle návodu, který byl vytvořen spojením dvou výtahů z knih: *Jak se vyrábí sociologická znalost* od Dismana a *Kvalitativní výzkum* od Hendla. Vznikla tím tato metodologie s následujícími kroky, které sloužily po dobu výzkumu jako osnova, plán práce a zároveň poznámkový archív, který by dle Hendla měl pomoci k zakotvení dat do teorie, a také jako reflexe o získaných skutečnostech.

Příprava = oblast výzkumu, vymezení problému, vymezení účelu výzkumu a výzkumné otázky, předpoklady [29]

1. Formulace praktického sociálního problému
2. Formulace teoretické hypotézy
3. Formulace souboru pracovních hypotéz [30]

Plán výzkumu = návrh výzkumu – zkoumané objekty, podrobnosti výzkumu (kdy, kde a s kým), metody sběru dat, časový průběh výzkumu, písemná podoba projektu [29]

4. Rozhodnutí o populaci a vzorku
5. Pilotní studie
6. Rozhodnutí o technice sběru informací
7. Konstrukce nástrojů pro tento sběr [30]

Provedení studie = předvýzkum, sběr dat a jejich analýza (s cílem odpovědět na výzkumné otázky), dodržování výzkumného plánu x možné změny, data spojená v kontext, statistické zpracování, hermeneutický výklad získaného materiálu [29]

8. Předvýzkum
9. Sběr dat
10. Analýza dat [30]

Zpráva o výsledcích výzkumu = přehledná prezentace zorganizovaných výsledků. [29]

11. Interpretace, závěry a teoretická zobecnění [30]

PŘÍPRAVNÁ ČÁST

Cílem této bakalářské práce je zjistit budoucí profesní zaměření studentů sociální práce na FPE ZČU v Plzni s ohledem na motivaci a osobnostní předpoklady. Tato problematika se dotýká všech studentů, kteří se chtějí zabývat sociální prací i v budoucnu, a tato práce jim poskytuje nezbytnou sebereflexi k tomuto rozhodnutí. Také poskytne souhrnné informace o preferencích sociálních skupin u studentů, které by bylo možné aplikovat při tvorbě výukových plánů některých předmětů sociálních pracovníků.

Zároveň tento typ výzkumu nebyl na ZČU ani jinde zpracován a prozatím není ani literatura, která by se tímto tématem zabývala. Konceptuálním rámcem jsou tedy pouze všeobecné poznatky z literatury sociální práce, psychologie, vlastní zkušenosti a pozorování.

Výzkumným sociálním problémem jsou otázky: kterým skupinám se chtějí studenti sociální práce po vystudování věnovat a jaké aspekty je k tomu vedou. Výzkum je zaměřen na skutečnost, že studenti si vybírají určité sociální skupiny ve větším měřítku než jiné. Vychází to z všeobecného předpokladu, že mnohem více studentů se chce zabývat prací s dětmi a problémovými rodinami, než se skupinou umírajících, či národnostních menšin.

Účelem je zaměřit se na jednotlivé charakteristiky, které budoucí pomáhající uvedou v dotazníku, roztřídit je podle skupin a hledat společné prvky. Tím zmapovat situaci studentů sociální práce na ZČU a zároveň studentům poskytnout možnost sebereflexe.

Současně je ve výzkumu poukázáno na motivaci právě ke studiu oboru sociální práce. Další část je kvalitativního rázu, kdy je v sérii vybraných otevřených i uzavřených otázek snahou poodhalit motivaci k výběru profese, ale i profesního zaměření. Výzkumné otázky se nacházejí v kapitole - Dílčí výzkumné otázky.

PLÁN VÝZKUMU

Strategie výběru vzorku: pro výzkum byl zamýšlen jako vzorek celý základní soubor. Ten zahrnuje všechny studenty oboru sociální práce bakalářského studia na FPE ZČU v prvním až třetím ročníku. Výzkumný vzorek byl však v průběhu sběru dat na základě úvah a praktických důsledků zredukován. Byli osloveni všichni studenti třetích a druhých ročníků, čímž vzniklo 51 respondentů (30 studentů z 3. ročníku, 21 studentů z 2. ročníku).

Poté padlo rozhodnutí vybrat pouze polovinu z nejmenšího 1. ročníku, aby byl vzorek doplněn na lépe počitatelných 60 respondentů. Podrobněji je toto rozhodnutí zdůvodněno v charakteristice prvního ročníku.

Vzhledem k velikosti vybraného vzorku byla zvolena technika sběru informací v podobě smíšeného dotazníku, do kterého byla zakomponována jak kvantitativní, tak kvalitativní stránka sociálního problému. V praxi se od studentů získala data – kdo jsou, s jakou skupinou by se chtěli zabývat a proč. Hlavním cílem bylo poté souhrnné výsledky o studentech roztřídit do skupin dle preference sociální oblasti. V rámci těchto vzniklých skupin byla provedena komparace jednotlivých dotazníků a pokus o nalezení shodných znaků, které respondenty přiměly k rozhodnutí věnovat se určitým sociálním skupinám.

Smíšený model výzkumu, který je použit v dotazníku, odpovídá Hendlově popisu: během jednoho výzkumného procesu jsou využity jak techniky kvalitativní, tak kvantitativní. Nejprve se určují výzkumné otázky, pak se shromažďují data a poté se analyzují. V cílech kvantitativní části se zabýváme statistickými údaji, predikcí a verifikací hypotéz. Pracuje se v ní převážně s tzv. ‚tvrdými‘ daty. V kvalitativní části to jsou explorační jednotlivých aspektů, které vykrystalizují výzkumem. Práce probíhá s ‚měkkými‘ daty – se slovy a jejich interpretacemi – hledání témat a pravidelností. [29]

Jak Disman dodává výhody smíšeného výzkumu: „Kvantitativní a kvalitativní výzkum jsou vlastně vzájemně komplementární... Vstup z jednoho typu výzkumu je převzat druhou metodou a znalost tak může být kumulována a prohlubována v nekonečném kruhu, nebo snad lépe, spirále poznání.“ [30 str. 290]

Kvantitativní část dotazníku spočívá v omezeném rozsahu informací o respondentech, kterými se testují základní výzkumné otázky. Projevuje se zde silná redukce pozorovaných proměnných a sledovaných vztahů. Tato část spočívá v generalizaci a standardizaci, která sice zajišťuje vysokou reliabilitu, ale na druhou stranu nás zavádí k redukovaným informacím. Kvalitativní část vytváří nové teorie na základě velkého množství informací o relativně malém počtu jedinců. Vzhledem k nemožnosti standardizace má poměrně nízkou reliabilitu, ale na druhou stranu má velký potenciál pro odkrývání aspektů, které by jinak respondenti nezmínili. Z tohoto důvodu má kvalitativní část vysokou validitu. Celá tato část probíhá induktivní metodou – metodou sběru dat, po které následuje hledání

pravidelností či možných souvislostí, a na tomto základě se mohou formulovat předběžné závěry. Zároveň je zde možnost, že respondenti svými odpověďmi sami eliminují aspekty, které do výběru nepatří. Kvalitativní část si klade za cíl spíše porozumění lidem než jejich klasifikování. [30]

Pilotní studie si klade za cíl zjistit, zdali data budou dostupná a jestli budou opravdu odpovídat na hledané prvky. Tato studie byla provedena s 5 respondentkami 3. ročníku, díky kterým se potvrdila možnost použít dotazníkovou formu, hloubka získaných informací (na které otázky se lidem chce odpovídat a na které ne, v jaké formě by byli ochotni o sobě sdělit více) i přibližná doba, kterou jsou studenti ochotni věnovat vyplňování (dotazník upraven na 10 – 15 minut maximálně).

Dotazník byl v předvýzkumné podobě navržen z teoretické části, ze které vplynuly výzkumné otázky, a na jejich základě byl vytvořen dotazník. V osobnostní části je zvolena forma, ve které by bylo možné alespoň částečně poodhalit nevědomé motivace pozorovatelné u osob se syndromem pomocníka a neurotických osobností. Zároveň jsou zahrnuty obecné aspekty, které se týkají osoby pomáhajícího a jsou umístěny do několika uzavřených (zaškrtačích) a otevřených otázek. Z těchto sebraných dat je možno získat informace poodhalující jednotlivé motivující faktory. Zároveň se ale nedá vyhnout podvědomému zlepšování svého obrazu, s čímž je také ve vyhodnocení počítáno. Předpokladem je vysoká návratnost dotazníků (kvůli osobní distribuci a sběru dotazníků), tudíž by měla být zaručena serióznost výsledků (skoro celá populace). Dotazník má menší časovou náročnost než rozhovory či kazuistiky, které by tolik nezachovávaly anonymitu jako dotazník, a tudíž by mohla být některá data ještě více zkreslena. Zároveň je zaměřen na téma, o kterém část studentů nemá jasnou představu, a dotazník jim poskytuje větší časový prostor pro odpověď. Dalším faktorem je to, že v osobnostní části jsou citlivé otázky, které by v přímém dotazování nemusely být zodpovězeny. Je proto alespoň malou nadějí, že anonymita přesvědčí respondenty k větší otevřenosti.

Tvorba dotazníku spočívala v sepsání výzkumných otázek, jejich roztřídění do kategorií a následné tvorbě dotazníku. Otázky musely splňovat některá kritéria: je-li užitečná, zjišťuje požadovanou skutečnost, je srozumitelná pro všechny, budou na ní chtít respondenti odpovědět, popřípadě – nebudou mystifikovat, je jednoznačně vysvětlitelná,

není sugestivní, není-li tam něco dvakrát, ale podané jinak (neplatí u porovnávacích otázek), a je-li otázka příliš „na tělo“ - jak to udělat jinak. Vznikl tedy dotazník s hlavičkou a 14 otázkami (7 otevřených/7 uzavřených).

Časový harmonogram práce byl následující: od července do počátku října 2011 probíhalo zpracování literatury – vypisování částí, jejich následné spojování do logických celků a vytvoření teoretické části. Říjen byl ve znamení práce, která zahrnovala tvorbu výzkumných otázek, ze kterých vznikla první podoba dotazníku, ta prošla pilotní studií a byla odeslána ke konzultaci vedoucí práce. V listopadu došlo k revizi dotazníku a prvnímu předvýzkumu, který byl zkušebně vyhodnocen, a byly provedeny finální úpravy. Vzhledem k výzkumnému vzorku, který se týká studentů vysoké školy, byl výzkumný vzorek k dispozici až v lednu 2012 (zkouškové období), kdy byly dotazníky rozdány a vyhodnocovány. Tato práce probíhala do poloviny února, kdy byla práce odeslána k možným námětům vedoucí práce. Práce by měla být odevzdána na konci března 2012.

Etické otázky výzkumu – přestože je dotazník koncipován jako anonymní, setkala jsem se i s projevem nedůvěry, která vycházela především z biografických údajů v úvodu dotazníku, kdy je vyžadován věk, pohlaví a bydliště, což může být pro některé studenty určující. Dala se snadno vyřešit ujištěním o souhrnném zpracování výsledků a potřebnosti biografických údajů pro statistické účely. Také jsem vyplněné dotazníky rovnou před respondenty zakládala do složky již dříve vyplněných dotazníků. Některým jsem tento dotazník posílala na jejich přání i e-mailem a k této formě jsem přiložila průvodní dopis, který dotazník vysvětluje (pouze u 3. ročníku, kde problémy s nedůvěrou nebyly, u druhé poloviny respondentů zase k objektivnosti nahrává to, že mě z nich nikdo nezná). Snažila jsem se zaručit nezávislost mé osoby vyhodnocovatele na výsledcích. Při zpracování dostane každý respondent číslo, které bude náhodné, a tím zaručím alespoň částečnou objektivnost při vyhodnocování objektivních faktorů.

PROVEDENÍ STUDIE

Předvýzkum se zaměřil především na srozumitelnost a jednoznačnost otázek a byl testován i na lidech mimo obor sociální práce. Těchto osob jsem se ptala, jakým způsobem otázkám rozumí, co si představují jako odpověď, přestože nemají žádné znalosti z oboru. Dále byla cvičná verze dotazníku rozdána třem respondentkám, které

poskytly velmi cenné rady o tom, co všechno jsou schopny zodpovědět pravdivě a co by raději přikrášlily. Tento předvýzkum také poodhalil jistá bílá místa, která jsou v konečné verzi ošetřena. Zároveň byl vytvořen průvodní dopis, který studenty informuje o cílech a účelu práce, podmínkách výzkumu a zachování anonymity (viz přílohy). Předvýzkumem byla ověřena i funkčnost halo efektu (zkreslení odpovědí na další otázky), což bylo například v první části cílené, aby bylo respondentům usnadněno rozhodování.

Vzhledem k tomu, že terénní sběr dat byl prováděn ve zkuškovém období, byla práce mírně ztížena. Díky aplikaci portal.zcu.cz však respondenti byli dohledáni dle zkuškových termínů a dotazníky vyplnili ve škole po zkouškách. Sběr dat osobním distribucí se proto osvědčil a byl zakončen v lednu 2012. Vyhodnocování dat je analytickou částí práce, kdy prvotní data byla vložena do souhrnné tabulky. Veškeré dotazníky byly převedeny do souhrnné formy a poté jsem z nich vybírána kvantitativní data. Tato metoda usnadnila kvalitativní analýzu, neboť umožnila vybrat určité studenty na rozbor skupin, se kterými chtějí v budoucnu pracovat, a hledat jejich společné znaky. Tyto data prošla podrobnou analýzou a následným zpracováním, kdy je jejich spojením do logických celků cílem vytvořit celistvý výklad skutečností, které z tohoto výzkumu vyplynou.

ZPRÁVA O VÝSLEDČÍCH VÝZKUMU

Smišený dotazník se vyznačuje spojením induktivní a deduktivní vědecké metody. Má mnoho cílů, soustřeďuje se na více perspektiv, zkoumá chování ve více kontextech, na realitu nahlíží pragmaticky a realisticky, data jsou povahou mnoha proměnných a výstupem je soubor různých výsledků. [29]

Analytická část obsahuje souhrnné i jednotlivé vyhodnocení výsledků. Diskuzní část je přiložena až k souhrnným výsledkům kvůli duplicitě informací a větší přehlednosti. Výsledky jsou zpětně propojeny s teoretickou částí a měly by utvořit hermeneutický výklad získaného materiálu. Poté je přiloženo kritické vyhodnocení, které obsahuje souhrn získaných výsledků, které jsou proloženy názory autorky. Závěr obsahuje možnosti dalších výzkumů a přínosy této práce. Prezentace výsledků je kromě textové formy doplněna výsledky v grafické formě (výšečové + sloupcové grafy, tabulky a obrázky). V přílohách je ukázán dotazník tak, jak byl respondentům předložen, a je přiložen i průvodní dopis, který byl připojen v případě vyžádané e-mailové komunikace.

2.2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

HLAVIČKA DOTAZNÍKU

Pohlaví – je obor sociální práce plný žen (prosociálního chování, kulturního nastavení žen pečovatelek)? *Ročník* – liší se od sebe jednotlivé ročníky a jejich odpovědi? Má ročník vliv na budoucí profesní zaměření? *Věk* – jdou tento obor studovat lidé ihned po absolvování střední školy, nebo si jej dodělávají při zaměstnání, popřípadě pokračují z vyšší odborné školy? *Bydliště* – studují respondenti na FPE ZČU z hlediska geografické blízkosti? *Zaměstnání* – jsou respondenti pouze studenty na plný úvazek, nebo pracují při studiu, případně si doplňují vzdělání? Kolik studentů pracuje v sociálních službách? Otázka je zajímavá zejména proto, že ZČU již tento obor nenabízí v distanční formě. *Předchozí typ školy* – kolik procent ze současných studujících přichází ze středních odborných škol sociálně právních, kolik z gymnázií, VOŠ a jiných škol? *Náboženské vyznání* – ovlivňují křesťanské, či jiné náboženské hodnoty institucionalizovaný druh pomáhání?

PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ

Otevřené otázky: S jakými skupinami by chtěl respondent v budoucnu pracovat? Proč právě s těmito skupinami? A ve kterém zařízení by chtěl respondent pracovat? Má respondent nějaké dosavadní pracovní či dobrovolnické zkušenosti z oboru? Jaké?

Uzavřené otázky: Co by chtěl respondent po ukončení bakalářského studia dělat? Do jaké sféry sociální práce by se chtěl vydat? Chce vůbec zůstat v oboru nebo jít pracovat mimo obor? S jakými skupinami by respondent rozhodně pracovat nechtěl?

MOTIVACE

Otevřené otázky: Jaké jsou osobnostní kvality respondentů? Jsou respondenti schopni popsat své nedostatky, které by jim práci sociálního pracovníka mohly ztěžovat? Proč se respondenti rozhodli studovat právě obor sociální práce?

Uzavřené otázky: Jak se respondenti charakterizují z hlediska: osobního nastavení, charakteru, vztahu a přístupu k práci a k lidem, projevů syndromu pomocníka a perfekcionismu? Jaké mají rodinné zázemí, kolik mají sourozenců? Vyskytují se u nich osobně či v jejich rodině sociálně patologické jevy, které by mohly ovlivnit jejich výběr profese či budoucího zaměření? Mají v rodině sociálního pracovníka, nebo se chtějí od rodičů spíše odlišit v hodnotovém vnímání profesí?

2.3 CHARAKTERISTIKA VZORKU A JEDNOTLIVÝCH ROČNÍKŮ

Výzkum je specifikován na studenty Západočeské univerzity v Plzni, katedry pedagogické, oboru Sociální práce. Jedná se pouze o bakalářské studium, což zahrnuje 1. - 3. ročník. Výzkumný vzorek v práci obsahuje 60 respondentů, z čehož je 57 žen a 3 muži. V této kapitole je uvedena charakteristika všech ročníků, neboť každý ročník je specifický, rozdílný od předchozích a následujících, ale některé znaky jsou stále stejné.

CHARAKTERISTIKA PRVNÍHO ROČNÍKU

Přestože studenti prvního ročníku nejsou detailně seznámeni s tím, co je celkovou náplní oboru sociální práce, mají povrchní základy, a většinou si nejsou vědomi charakteristik sociálního pracovníka, ve výzkumném vzorku je zahrnuta polovina (9 osob) této třídy. Je považována za zajímavý přínos, například z hlediska důvodů, proč se na obor sociální práce přihlásili a jaké o něm mají představy. Zároveň je zde možná motivace z předchozích životních či dobrovolnických zkušeností. Reakce na dotazník: vybraná skupina měla velký zájem o téma bakalářské práce (o čemž svědčily i detailní dotazy týkající se cílů práce a vysvětlení jednotlivých položek v dotazníku).

CHARAKTERISTIKA DRUHÉHO ROČNÍKU

Druhý ročník studuje 21 studentů. Je charakteristický tím, že v době konání dotazníkového šetření ještě neabsolvoval žádnou povinnou praxi. Oproti třetímu ročníku neabsolvovali obory patologické, které by jim mohly přiblížit některé charakteristiky uvedené v dotazníku. U těchto respondentů padl dotaz na anonymitu výzkumu. Důvod může být v tom, že někteří respondenti uvedli jako motivaci ke studiu pouze získání titulu. Toto přiznání je považováno za přínosné, neboť tato upřímnost částečně řeší i hlavní výzkumnou otázku a rozvíjí tím další úvahy o pravých a vznešených motivech.

CHARAKTERISTIKA TŘETÍHO ROČNÍKU

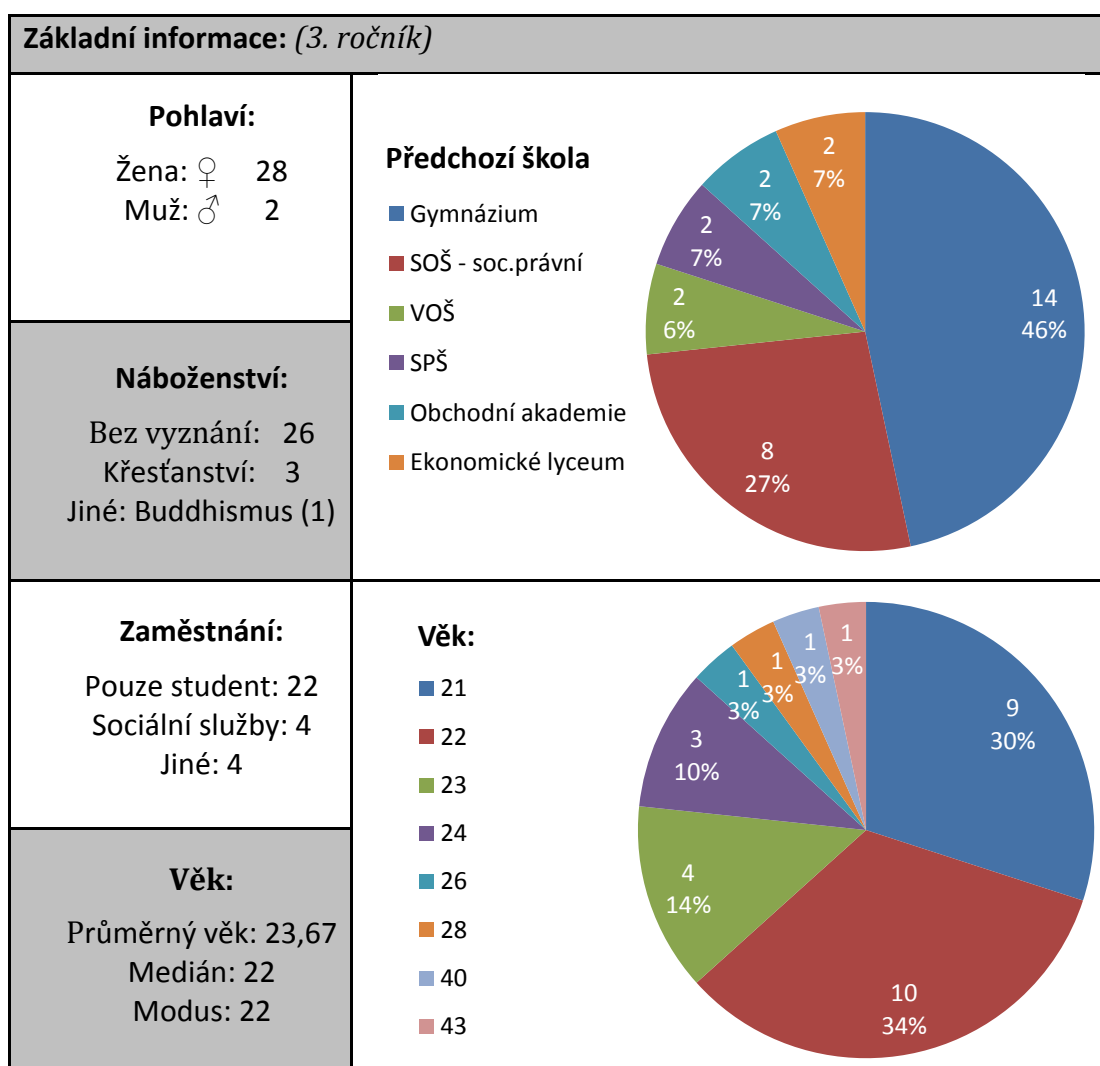
Třetí ročník (30 studentů) je nejvíce charakteristický pro potřeby práce. V lednu 2012 absolvovali studenti 2/3 praxí. Zároveň jsou to studenti před státními zkouškami, kteří splnili většinu předmětů studia. Jsou tedy na pomyslném rozcestí – před přijímacími zkouškami nebo před nástupem do zaměstnání. Často stojí i před rozhodnutím, se kterou skupinou pracovat. Reakce od naprosté většiny respondentů byla, že si alespoň srovnali některé záležitosti v hlavě, nebo jim byl dán námět k přemýšlení, což byl i cíl této práce.

2.4 VYHODNOCENÍ TŘETÍHO ROČNÍKU

2.4.1 VYHODNOCENÍ HLAVIČKY DOTAZNÍKU

Při zápisu do prvního ročníku bylo studentů 36, což je v současném bakalářském studiu největší ročník z hlediska studentů. Při nástupu do prvního ročníku to byl naopak ročník s nejmenším počtem studentů – viz kapitola Studium sociální práce a FPE ZČU. Dotazník vyplnilo všech současných 30 studentů včetně jednoho respondenta s přerušným studiem. V ročníku je 28 žen a pouze 2 muži. Mezi věřící se zařadili pouze 4 osoby, 3 s křesťanským vyznáním a jedna s buddhistickým.

Většina studentů třetího ročníku je ve věku, který odpovídá příchodu na vysokou školu přímo po střední škole, což vysvětluje i menší počet pracovníků (4) v sociálních službách, kteří si doplňují vzdělání. Další 3 respondenti se kromě studia ještě věnují zaměstnání v komerčním sektoru a jedna respondentka je zároveň na mateřské dovolené.

Tabulka 2 - Vyhodnocení hlavičky - 3. ročník

Předchozí střední školou byla u skoro poloviny respondentů všeobecné gymnázium, u třetiny střední odborná škola se sociálně právním zaměřením. Další jsou dva respondenti z VOŠ – zaměření sociální práce. 80% respondentů tedy mělo přístup k humanisticky zaměřenému vzdělání. Dalších 20% respondentů přišlo z jiných typů středních škol, především technického a ekonomického směru. Kategorii bydliště není do tohoto vyhodnocení zahrnuta z hlediska zachování větší anonymity respondentů.

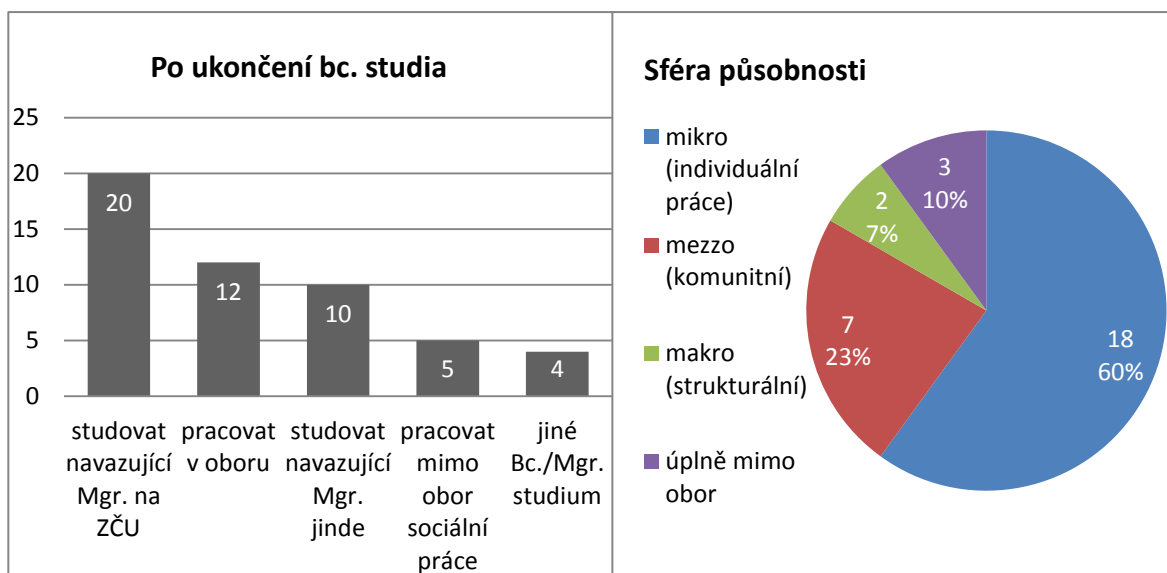
2.4.2 VYHODNOCENÍ ČÁSTI PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ

BUDOUCÍ PŮSOBENÍ A ZKUŠENOSTI

1., 2. a 7. otázka se respondentů ptala, co hodlají dělat po dokončení bakalářského studia, v jaké sféře by rádi pracovali a jaké jsou jejich dosavadní pracovní či dobrovolnické zkušenosti z oblasti sociální práce.

Z vyhodnocení vyplývá, že 2/3 respondentů by rády studovaly navazující magisterské studium na ZČU. Přesto většina připouští i jiné možnosti. Třetina respondentů by ráda zkusila navazující studium na jiné univerzitě. Objevily se obě možnosti (zkusit navazující na ZČU i na jiné univerzitě, ale i pouze přechod na jinou univerzitu). Zároveň si část studentů, kteří se rozhodli pro navazující studium, dala rezervu v podobě práce v oboru (do této skupiny spadají i současní pracující v sociálních službách). Pro většinu studentů, kteří vystudovali bakalářský stupeň, je důležité magisterský stupeň dodělat. V jiném případě jim stačila vyšší odborná škola, které toto studium adekvátně nahrazuje. Minimum respondentů by šlo studovat jiné bakalářské/magisterské studium. Práce mimo obor je záležitostí pěti respondentů – u dvou je to pouze zbývající volba, pokud jinde neuspějí, tři studenti, se sociální práci v budoucnu nehodlají věnovat.

Tuto skutečnost potvrdila následující otázka, která se ptala, v které sféře sociální práce chtějí respondenti působit. Největší počet uchazečů označil mikrosféru, neboli individuální práci s klienty či menší skupinou klientů. Tato sféra se vyznačuje přímým vlivem na klienty, možností ovlivňovat konkrétní životy. Na komunitní úrovni by ráda pracovala necelá čtvrtina respondentů a ti převážně uváděli práci s drogově závislými, zdravotně postiženými a seniory. Pouze dva respondenti by primárně šli pracovat do strukturálního sektoru sociální práce

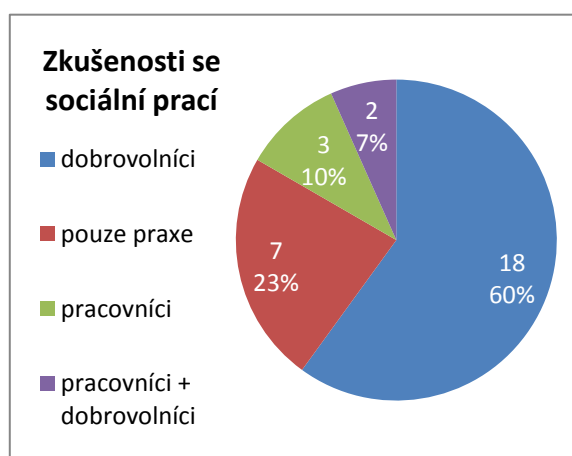
Graf 1 - Po ukončení bc. studia – 3. ročník

Graf 2 - Sféra působnosti - 3. ročník

V návaznosti na předchozí vyhodnocení je věnována pozornost otázce, kde respondenti uvádí své pracovní či dobrovolnické zkušenosti z oblasti sociální práce. Výsledky této otázky by se daly shrnout do čtyř kategorií. U každého respondenta - studenta třetího ročníku se automaticky předpokládá absolvování praxí, což tvoří první samostatnou skupinu. Těchto respondentů, kteří nemají jiné zkušenosti je 23% (do této skupiny patří i studenti, kteří se v budoucnu nechtějí sociální práci věnovat).

Pracovníci v oboru se dělí na dvě další skupiny, kdy někteří pracovali a zároveň byli dobrovolníky a druzí se dobrovolnictví nevěnují. Minimum zkušeností s dobrovolnictvím ať už u pracujících, či pouze studentů může mít spoustu různých faktorů – provozování neorganizované pomoci, časové hledisko, kdy mají respondenti vlastní zájmy a zaměstnání, které jim zabírá více času.

Zároveň je potěšující, že 67% respondentů je, či alespoň po nějakou dobu bylo dobrovolníkem v organizaci věnující se sociální práci. Důvody pro dobrovolnictví sociálních pracovníků jsou blíže uvedeny v souhrnném vyhodnocení výsledků a v kritickém zhodnocení výzkumu.

Graf 3 - Zkušenosti se sociální prací - 3. ročník

SOCIÁLNÍ SKUPINY

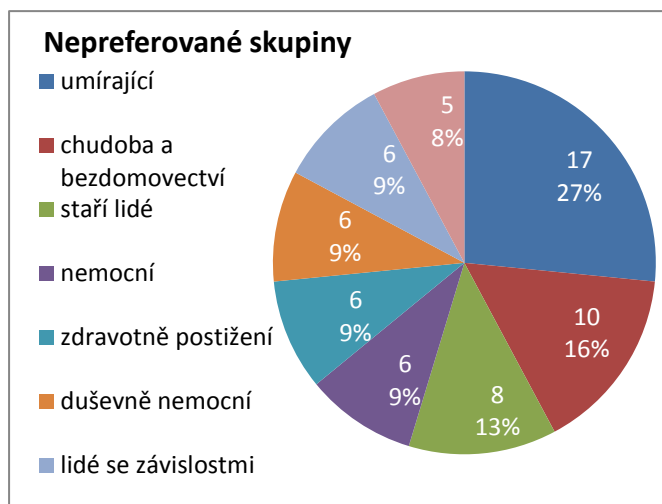
Otázky 3 - 7 se věnují oblastem a sociálním skupinám, kterým by se respondenti v budoucnu chtěli věnovat, nebo by s nimi naopak rozhodně pracovat nechtěli. Odpovědi na tyto dvě konkrétní otázky jsou zpracovány do jedné tabulky, ze které vyplývají nejpreferovanější skupiny a oblasti mezi sociálními pracovníky. Tyto skupiny jsou dále jednotlivě rozebrány v jednotlivých podkapitolách.

Jak je z následující tabulky vidět, nejvíce je zastoupena práce s dětmi a problematickými rodinami, dále jsou to senioři, zdravotně postižení, závislí, poradenství a práce se sociálně vyloučenými. Toto rozvržení preferovaných a nepreferovaných skupin je považováno za určující pro tuto práci, neboť odpovídá i celkovému vyhodnocení a zároveň jsou studenti 3. ročníku jsou k nejbližší k nastoupení do profese sociálního pracovníka, a je tedy nejvíce pravděpodobné, že by volili, či se naopak vyhýbali zvoleným skupinám.

Respondent	Primární zájem	Sekundární zájem	Terciární zájem	umírající	bezdomovecvi	senioři	zdr. postižení	nemoocní	dušev. nemoc	závislí	etnické menšiny	spravedlnost	nezaměstnaní	děti a mládež	lidé v krizi	uprchlíci
10	děti	senioři	lidé v krizi		1							1	1			
24	děti	senioři			1											
3	děti	zrakově postižení	cizinci a uprchlíci	1					1							
23	děti	lidé v krizi		1			1									
8	děti	závislí	lidé v krizi	1			1	1								
9	děti	soc. vyloučené osoby	OSPOD	1		1			1							
25	děti	soc. vyloučené osoby	rodiny	1		1	1									
12	rodiny	děti	zdravotně postižení	1		1										
18	rodiny	děti		1		1	1	1								
30	rodina	děti	zdravotně postižení		1	1		1			1	1	1			
6	rodiny	senioři							1							
15	senioři	děti									1					
19	senioři	rodiny	závislí	1				1								
5	senioři	zdr. postižení - duševní	děti		1						1					
27	senioři	státní správa												1		
29	senioři							1	1							1
4	zdravotně postižení	děti	senioři	1	1											
7	zdr. postižení - děti	OSPOD			1						1					
28	zdravotně postižení	rodiny	senioři		1					1	1					1
20	zrakově postižení	senioři			1				1	1						
22	zdravotně postižení				1					1						
1	závislí	rodina	lidé v krizi	1												
2	závislí			1		1										
14	občanské poradenství	děti		1					1							
26	občanské poradenství	děti	senioři	1	1											
16	poradenství	závislí	Probace a mediace	1		1	1									
11	občanské poradenství	státní správa	děti	1				1		1						
17	soc. vyloučené osoby	lidé v krizi	cizinci a uprchlíci													
13	státní správa	děti		1			1			1						
21	finančníctví			1						1						

Tabulka 3 - Souhrn - sociální skupiny - 3. ročník

Zde je uveden graf, který vypovídá o četnosti význačných nepreferovaných skupin. Nepreferované skupiny u jednotlivců jsou obsaženy i v souhrnné tabulce sociálních skupin. Nejvíce je zastoupena skupina umírajících, dále jsou to osoby bez přístřeší, senioři, a poté v menší míře zdravotně postižení, duševně nemocní, závislí a etnické menšiny.

Graf 4 - Nepreferované skupiny - 3. ročník

Problémové rodiny a práce s dětmi

Nejvíce preferovaným a zastoupeným budoucím profesním zaměřením jsou problémové rodiny a práce s dětmi. 22 respondentů z třetího ročníku by se při výběru tří sociálních skupin, se kterými by chtělo pracovat, rozhodlo pro práci s těmito skupinami. U 11 studentů je to možnost první volby. Tyto dvě kategorie jsou záměrně spojeny, neboť zařízení, kde by chtěli budoucí absolventi pracovat, se navzájem shodují. Zároveň se v celém ročníku nenašel nikdo, kdo by s těmito skupinami vyloženě pracovat nechtěl a všichni respondenti se v rámci studia či dobrovolnictví věnovali skupinám s dětmi, popřípadě s rodinami.

Zařízení, kde by v budoucnu chtěli studenti s těmito skupinami pracovat, jsou tyto: *(dle nejpočetnějšího zastoupení)*

- OSPOD (Městský úřad – Orgán sociálně právní ochrany dětí) – 5x
- Nízkoprahová denní centra pro děti – 4x
- Dětský domov, kojenecký ústav – 4x
- Azylový dům pro matky s dětmi – 3x
- Různé: náhradní rodinná péče, sociální oddělení v nemocnici, stacionář pro děti, dům na půli cesty, dětský diagnostický ústav

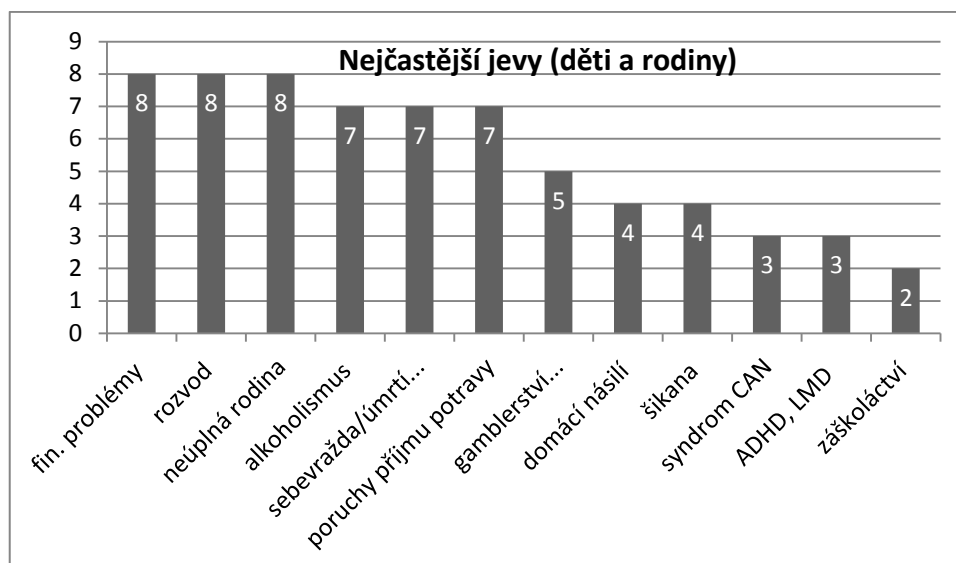
Základní důvody, které respondenti uváděli, proč chtějí pracovat s problémovými dětmi a rodinami, byly následující: *(dle četnosti)*

1. Dobré zkušenosti z praxe, dobrovolnictví a jiné pracovní zkušenosti
2. práce s konkrétními životy a možnost je ovlivnit (spolupracující klienti na řešení situace)
3. pomoc dětem, protože si za svou situaci nemohou (nezpůsobily si ji vlastní vinou) a někdo jim pomoci musí
4. vlastní schopnosti pro práci se skupinou (schopnost dodat naději a motivaci, schopnost práce s dětmi)
5. osobnostně nejbližší skupina, slabost pro děti, osobní důvody

Osobnostní faktory: Byly vybrány a porovnány faktory ze života pomáhajících, které mají souvislost s cílovou skupinou: Z 11 respondentů, kteří mají problémové děti a rodiny v primárním zájmu, by se jich 7 nechtělo věnovat práci s umírajícími, 5 se seniory, 4 se zdravotně postiženými. 7 respondentů mělo radostné dětství, 4 naopak těžké či nepěkné. Mezi těmito jedenácti respondenty není ani jeden jedináček a naopak jsou v ní obsaženi 3 respondenti s třemi a více sourozenci.

Další možnosti, proč by se respondenti chtěli zabývat touto skupinou, jsou uvedeny u souhrnného vyhodnocení.

V následujícím grafu jsou uvedeny jevy spojené s rodinou, se kterými se respondenti z této skupiny (22 respondentů) setkali u sebe či nejbližším okolí (rodině). Není zde nikdo, kdo by uvedl nechtěné dítě, pouze 1 respondent uvedl dítě upřednostňované. Je zřejmé, že většina respondentů (i z celkového hlediska) mělo možnost setkat se s finančními problémy, které jim přišly natolik závažné, že je zmínili ve své charakteristice. Druhým nejčastějším jevem je rozvod, což zde odpovídá i neúplné rodině, kam jsou započítáni i rodiče nepřítomní, či zemřelí. Dále jsou nejpočetnější jevy alkoholismus, sebevražda či úmrtí blízké osoby a poruchy příjmu potravy.

Graf 5 - Nejčastější jevy - děti a rodiny - 3. ročník

Senioři

Druhou nejpreferovanější skupinou, které se chtějí v budoucnu respondenti věnovat, jsou senioři (5 v primární volbě, 12 v celkovém výběru). Většina respondentů by si práci představovala v domově pro seniory. Pouze jednou je uvedeno spojení s domovem se zvláštním režimem. U nás v České republice není tradice denních center pro seniory a zároveň v Centrech pro zdravotně postižené, které se částečně věnují i seniorům, se většinou pořádají pouze sociálně aktivizační činnosti. Zároveň nikdo z respondentů nevedl přání pracovat v LDN či Hospici.

Důvody, které respondenti uváděli jako důvod pro práci se seniory, jsou následující: *(dle četnosti)*

1. dobré zkušenosti z praxe, pracovní zkušenosti
2. zlepšování kvality života seniorů
3. v případě, že se nestarají rodiny, musí nastoupit někdo jiný
4. z hlediska atraktivity pracovního místa – málo uchazečů

Zároveň se pouze u 3 respondentů z 12 objevila poznámka, že by nechtěli pracovat s umírajícími (a to ještě u těch, kteří označili seniory za třetí možnost volby).

Zdravotně postižení

Třetí nejpočetnější skupina by se ráda věnovala zdravotně postiženým (5 v primární skupině, 9 v celkovém výběru). Nejčastěji by chtěli pracovat v domově pro osoby se zdravotním postižením, případně je zmíněno Tyflocentrum, založení vlastního občanského sdružení a provozování zooterapie.

Důvody, proč se respondenti chtějí věnovat této skupině, jsou: *(dle četnosti)*

1. dobré zkušenosti z praxe
2. osobní zkušenosti v blízkém okolí
3. umožnit těmto osobám důstojný život, porozumění
4. spojení několika skupin - zrakově postižených (+ zooterapie), mentálně postižení (+ senioři a domov se zvláštním režimem)

Z celkového počtu 9 respondentů mají 4 z nich ve svém blízkém okolí či rodině zdravotně postiženého. 7 z nich by se nechtělo zabývat chudobou a bezdomovectvím a absolvovalo praxi či dělá dobrovolnictví s osobami se zdravotním postižením. Zároveň tito respondenti mají společný zájem o práci v týmu (nepreferovali individuální práci), obětování pro druhé. Opět se jako u předchozích skupin objevuje na třetím místě sociálně morální aspekt jako důvod pro výkon práce s touto skupinou.

Poradenství, závislí, lidé v krizi, sociálně vyloučení a zbylé skupiny

V poslední skupině je rozebráno zbývajících 8 studentů, kteří si zvolili práci s jinými skupinami, kterým by se v budoucnu věnovat.

Největší zastoupení v této skupině má poradenství, a to ať už ve formě provozovaného v občanských poradnách, tak poradenství s jinou cílovou skupinou. Je to opět možnost přímé práce s klienty. U občanského poradenství je patrné propojení se státní správou. Ta v sobě spojuje práci s nezaměstnanými na úřadu práce a práci na okresní správě sociálního zabezpečení (2 respondenti).

Další skupinou jsou závislí, kterým by se primárně chtěli věnovat dva respondenti, další 3 to mají ve svých dalších volbách. Nejraději by pracovali v kontaktních centrech, ale i v terénních programech.

Práce s lidmi v krizi a řešení těchto situací zajímá 5 respondentů, u kterých je to ale spíše doplňkem k jejich primárním či sekundárním skupinám zájmu (pomoc obětem domácího násilí, drogově závislí či sociálně vyloučené osoby). Cizince a uprchlíky uvedli dva respondenti jako svou další volbu a to na základě zkušeností z praxe. Sociálně vyloučeným osobám, menšinám, osobám bez přístřeší by se rádi věnovali pouze 3 respondenti (v souhrnu 3. ročníku). Jejich práce by měla probíhat v komunitních a nízkoprahových centrech. Jsou to respondenti, kteří uváděli absenci předsudků, vysoký etický standard a chuť pro změnu.

Důvody pro práci s těmito skupinami, které uvedli respondenti:

1. Státní správa, poradenství, cizinci a uprchlíci - praxe, pracovní zkušenosti
2. Drogově závislí, lidé v krizi – práce s konkrétními lidmi, možnost ovlivnit konkrétní životy k lepšímu, osobnostní předpoklady, dodání naděje lidem v krizi
3. Práce s menšinami, sociálně vyloučenými – potřeba konstruktivního řešení a jiného pohledu společnosti (jiný náhled na předsudky a stereotypy)

Výběr potenciální sociální skupiny v oblasti zájmu provedli i dva respondenti, kteří uvedli, že se po absolvování nehodlají věnovat oboru sociální práce. Oba respondenti doplnili připomínku, že těmto skupinám by se věnovali v případě, že by jim „nic jiného nezbylo“.

2.4.3 VYHODNOCENÍ ČÁSTI OSOBNOST SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ VLASTNOSTI SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

První dvě otevřené otázky v této části se zaměřují na vědomé kvality a nedostatky respondentů, které by jim mohli být nápomocné, či naopak stěžovat výkon sociální práce.

Na tomto základě byl vytvořen žebříček pozitivních i negativních vlastností, kterými sociální pracovníci disponují, resp. to alespoň tvrdí. Jsou to následující vlastnosti: *(v zárovce je uvedena četnost, kolikrát byla tato vlastnost jmenována)*

Pozitivní vlastnosti

1. Empatie (20)
2. Komunikativnost, otevřenost (12)
3. Vytrvalost, trpělivost (8)
4. Schopnost naslouchat (5)
5. Absence předsudků (4)
6. Adaptace, flexibilita (3)
7. Asertivita (3)

Jednotlivě: zodpovědnost, odolnost vůči stresu, zkušenosti, vstřícnost, důslednost, taktnost, pracovitost, spravedlivost, obětavost, vysoký etický standard, smysl pro humor, aktivita, kreativnost, ohleduplnost.

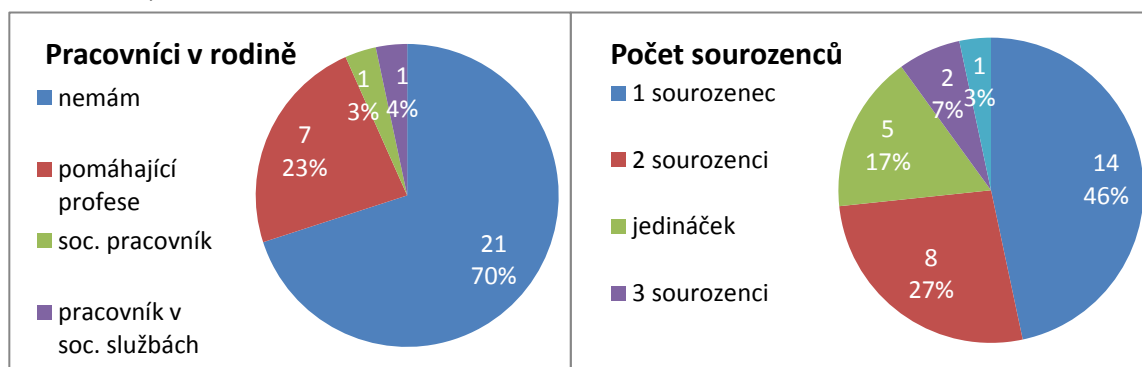
Negativní vlastnosti

1. Nedořešené hranice profesionality, neschopnost říct ne (9)
2. Přílišná empatie, sensitivita (8)
3. Přehnaná angažovanost (5)
4. Labilita, nerozhodnost (4)
5. Netrpělivost (4)
6. Nedochovilnost, odkladačství (4)
7. Nedůslednost, nepořádnost (2)

Jako další uvedené vlastnosti byly – perfekcionismus, předsudky vůči menšinám, potřeba neustálé změny, introverze a tvrdohlavost.

RODINNÉ ZÁZEMÍ

Otázky 4 a 6 se ptají na rodinné zázemí z hlediska sourozenců a povolání sociálního pracovníka v rodině. 70% respondentů v rodině nemá nikoho, kdo by se věnoval pomáhající profesi. Pouze dva respondenti mají v rodině jednoho či více sociálních pracovníků a pracovníků v sociálních službách. Zbylých 7 respondentů má v rodině někoho věnujícího se pomáhající profesi. V rámci otázky na počet sourozenců bylo zjištěno 17% jedináčků. 83% respondentů třetího ročníku (revoluční generace 1989/1990) má sourozence, 37% dokonce několik.

Graf 6 - Pracovníci v rodině - 3. ročník

Graf 7 - Počet sourozenců - 3. ročník

CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Nejrozsáhlejší otázky 3 a 5 se týkají osobnostního nastavení sociálního pracovníka a slouží především k hledání motivačních faktorů pro budoucí profesní zaměření. Otázka 3 se zabývá respondentovým charakterem, pohledem na život, přístupem k práci a hodnotami sociálního pracovníka z hlediska neurotické osobnosti a syndromu pomocníka. Tato část byla inspirována myšlenkou Guggenbühl-Craiga, který poznamenal, že sociální pracovníci mají mnohem větší sklony rozeznávat polaritu než druzí. Proto byl vytvořen výběr mezi dvěma možnostmi místo obvyklejších škál a tím byli respondenti přinuceni se k jedné straně přiklonit. Nebyla to však snaha o úplné protiklady, ale spíše ukázat rozdílné přístupy. Vypsáním charakteristik byl vytvořen prototyp respondenta ze 3. ročníku:

Vlastnost, přístup, charakteristika	počet
smysl pro humor	30
nemateriální hodnoty	26
pozitivní přístup	26
vedoucí pozice	22
vlastní dobrý pocit	22
radostné dětství	21
raději řeším sám/a	21
týmová práce	20
spíše perfekcionismus	19
mám bezproblémové okolí	19
odkládání záležitostí	19
nadhled	19
obětování pro druhé	19
extrovert	18
vybití agrese činností	18
mít hotovo	18
relaxuji raději sám	17
sebeovládání	17
častá neschopnost říct ne	17
podceňuji sebe sama	17
vyhovět každému, kompromis	16
stres zvládá i nezvládá	15

Tabulka 4 - Charakteristika respondentů - 3. ročník

Tento budoucí sociální pracovník by v práci nejraději zastával pozici vedoucího v týmu. Své záležitosti ale raději řeší sám, než aby přijal pomoc druhých. Často se podceňuje a stres občas nezvládá. V jednání s druhými spíše není schopen říct ne a raději vyhoví, či hledá kompromisy. Pro druhé je schopen se i obětovat. Je perfekcionista, který často záležitosti odkládá, ale přesto je alespoň v nutné kvalitě splní. Snaží si udržovat nadhled, ovládat se a agresivitu raději projevat v činnosti. Je pozitivní osobností, má smysl pro humor, je nemateriálně založen. Záleží mu na vlastním dobrém pocitu než na pochvalách okolí. Měl vcelku radostné dětství a v současné době má i bezproblémové okolí.

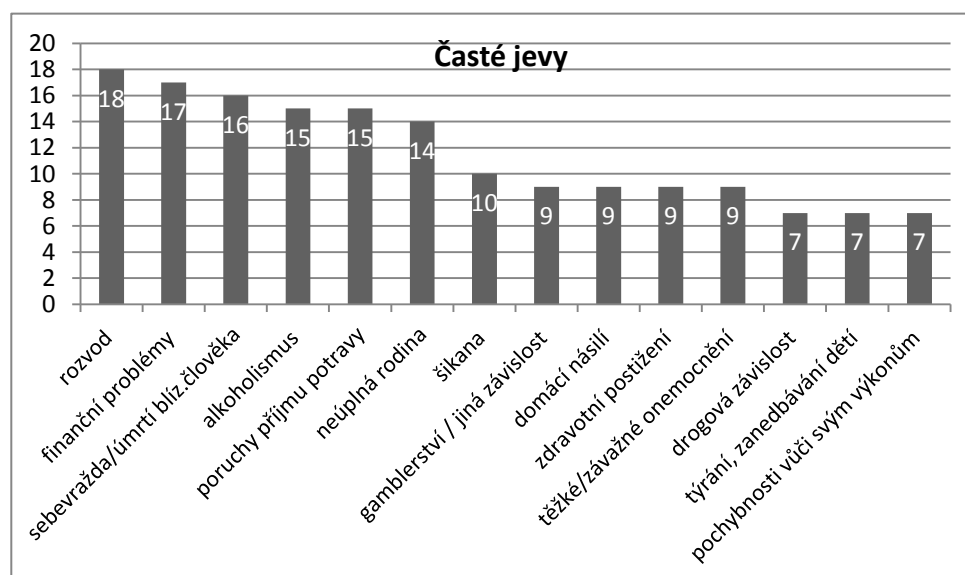

ČASTÉ JEVY A SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI

Otázka 5 se věnuje sociálním jevům a událostem v životě člověka, které by jej mohly ovlivnit pro volbu sociálního pracovníka.

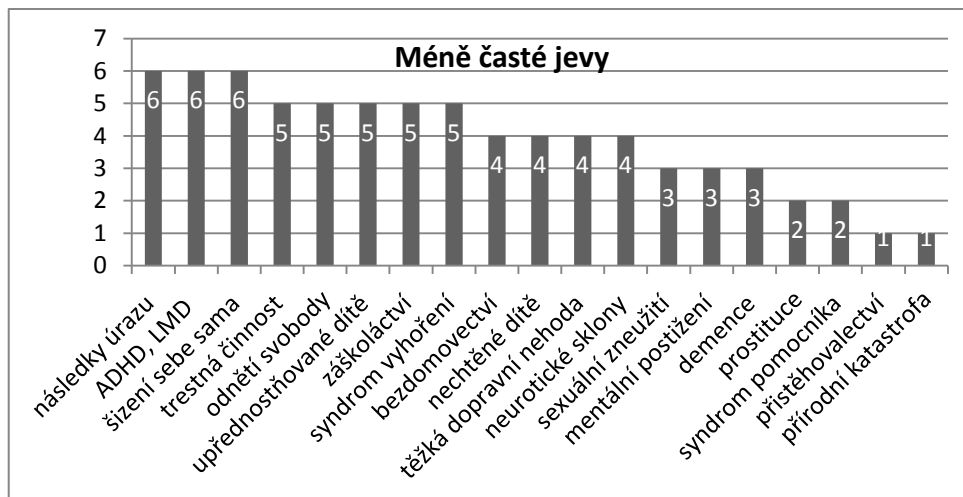
Jednotlivé jevy jsou rozděleny do následujících kategorií, i když se některé prolínají:

- *Sociálně patologické jevy a jejich důsledky:* alkoholismus, drogová závislost, gamblerství a jiná závislost, trestná činnost, odnětí svobody, sexuální zneužívání/zneužití, prostituce, bezdomovectví, přistěhovalectví, finanční problémy
- *Rodina a rodinné problémy:* domácí násilí, týrání, zanedbávání dětí, sebevražda/úmrť blízkého člověka, rozvod, nechtěné dítě, upřednostňované dítě, neúplná rodina
- *Zdravotní problémy:* zdravotní postižení, mentální postižení, demence, těžké/závažné onemocnění, trvalé následky důsledkem úrazu/nemoci, těžká dopravní nehoda, poruchy příjmu potravy
- *Školní problémy:* záškoláctví, ADHD, LMD, šikana
- *Charakteristiky spojené s pomáháním:* neurotické sklony, syndrom vyhoření, syndrom pomocníka, pochybnosti vůči svým výkonům, šizení sebe sama

Graf 8 - Časté jevy - 3. ročník

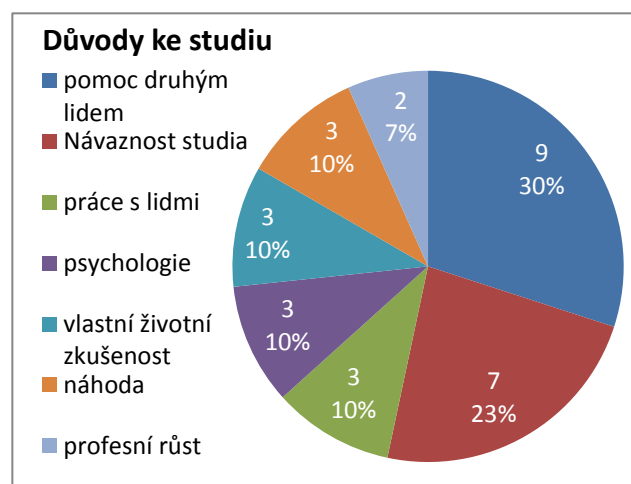
Jak časté, tak méně časté jevy se u třetího ročníku výrazně neliší od celkového vyhodnocení. Jako nejčastější jev v životě budoucích sociálních pracovníků je označen rozvod. Dalšími jsou finanční problémy, sebevražda či úmrtí blízkého člověka a alkoholismus. Prolínají se se zdravotními a školními problémy. Nejméně časté jsou charakteristiky spojené s pomáháním.

Graf 9 - Méně časté jevy - 3. ročník

DŮVODY KE STUDIUM SOCIÁLNÍ PRÁCE

Poslední otázka se ptá respondentů na důvody, proč se přihlásili na obor sociální práce. Nejčastější důvod byla uvedena možnost pomoci druhým lidem. Návaznost studia na SOŠ či VOŠ uvedlo 7 respondentů. Dalším důvodem byla možnost práce s lidmi, kam by šlo přiřadit i nezdařilé studium psychologie, které uvedli tři respondenti. Po třech respondentech uvedlo, že je ke studiu přiměla osobní zkušenost. Dále jsou zde tři studenti náhodou, neboť netušili, co od oboru sociální práce očekávat. Dva respondenti uvedli, že si doplňují kvalifikaci.

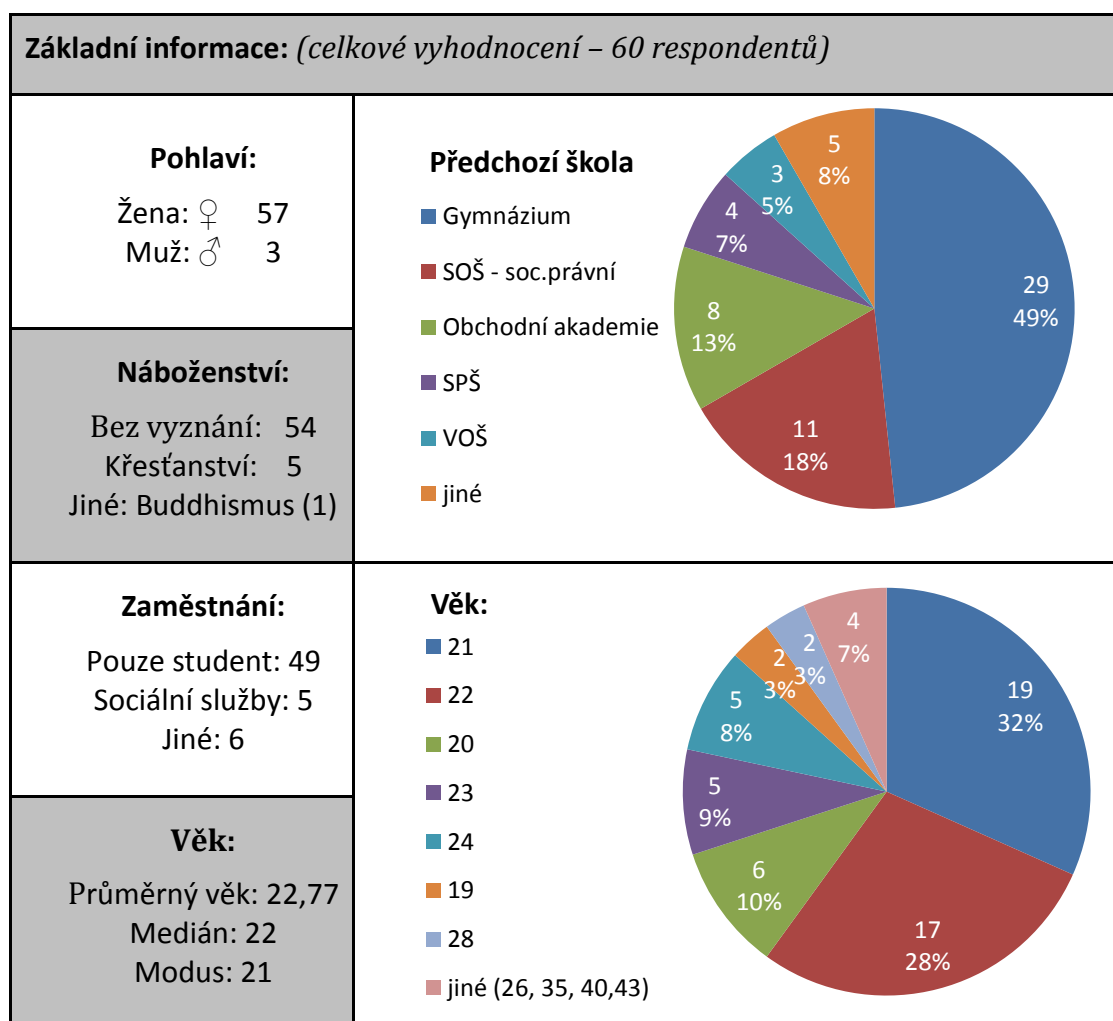

Graf 10 - Důvody ke studiu - 3. ročník

2.5 CELKOVÉ VYHODNOCENÍ + DISKUZNÍ ČÁST

2.5.1 VYHODNOCENÍ HLAVIČKY DOTAZNÍKU

Do tohoto celkového vyhodnocení spadají všichni studenti druhého a třetího ročníku a polovina ročníku prvního. Celkový počet je tedy 60 respondentů. Z nich je 57 žen, což tvoří 95% respondentů. Je tedy možné prokázat, že na obor sociální práce na FPE ZČU se hlásí převážně ženy. Jak je zmíněno v teoretické části – ženy jsou z genderového nastavení spíše pečovatkami orientované na lidi než na produkt či výkon. Nezájem mužů o tento obor může být vysvětlen několika hledisky - v sociálních službách vykonávají muži buď manažerské pozice, na což mají vzdělání jiného typu, nebo naopak pečovatelské (pracovníci v sociálních službách), kde vysokoškolské studium není nutné. Dalším důvodem může být hledisko možnosti profesního růstu, které je spíše vyhledáváno muži.

Tabulka 5 - Vyhodnocení hlavičky - celkové vyhodnocení

Mezi věřící se zařadilo pouze 6 osob, 5 s křesťanským vyznáním a jedna s buddhistickým. Náboženský aspekt může být brán jako jeden z motivačních faktorů – pomoc bližnímu jako jeden z podstatných úkolů pro člověka, ale zároveň může být ve svém negativním aspektu chápán jako vykoupení či touha po moci. U respondentů tuto možnost akceptují, ale zahrnují ji jako motiv k pomáhání a práci s lidmi.

Většina studentů je ve věku, který odpovídá příchodu na první vysokou školu po střední škole (rozpětí 19-23 let – 82%), což vysvětluje i menší počet pracovníků (5) v sociálních službách, kteří si doplňují vzdělání. Další 4 respondenti se kromě studia ještě věnují zaměstnání v komerčním sektoru a 2 respondentky jsou na mateřské dovolené.

Předchozí střední školou bylo skoro u poloviny respondentů všeobecné gymnázium. Další respondenti s humanitně zaměřeným vzděláním přišli ze střední odborné školy se sociálně právním zaměřením a z vyšší odborné školy sociální práce. Celkově je to 72% respondentů. Zbývající respondenti přišli z ekonomicky zaměřených škol (obchodní akademie a ekonomické lyceum), další ze středních průmyslových škol (se zaměřením: strojní, dopravní, grafické a životní prostředí) a jeden respondent z hotelové školy. U těchto respondentů je možný odklon po střední škole k jiným hodnotám, ovlivnění ze svého okolí, zájem o obor či práci s lidmi, zajímavější pracovní uplatnění, ale i možnost, že se nedostali na jiný typ studia a či geografická blízkost.

Právě kategorie bydliště může hrát u těchto respondentů roli. Na mapě je možné vidět, že většina studentů sociální práce pochází z Plzně (22 respondentů), nebo jejího blízkého okolí (dojezdová vzdálenost max. 50 km od Plzně – 13 respondentů). Tito geograficky nejbližší respondenti zahrnují 58% z celkového počtu respondentů.

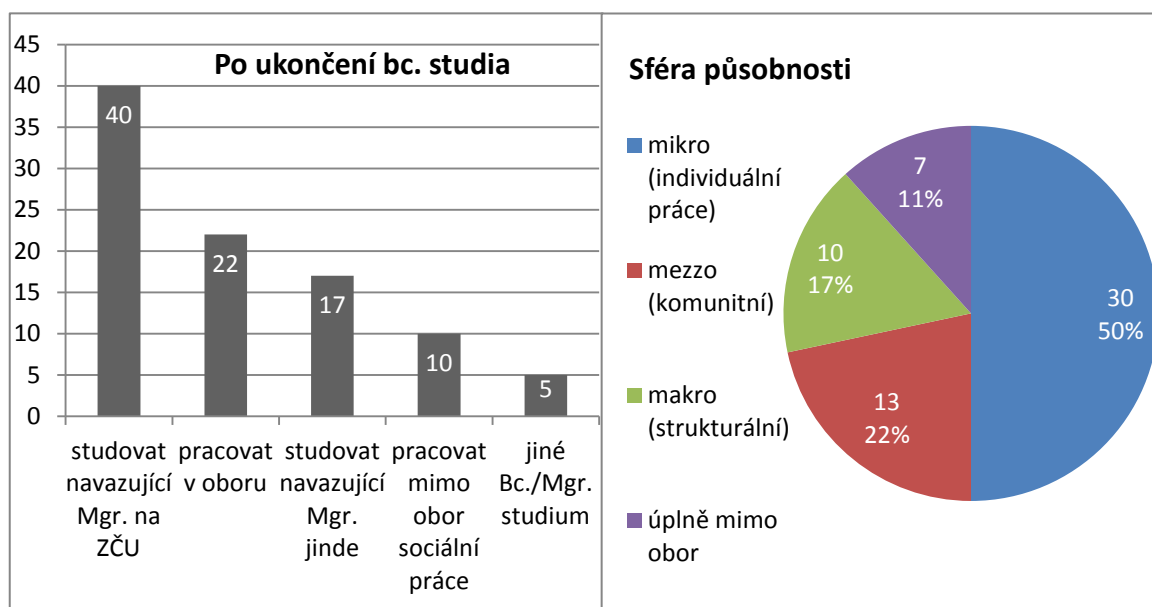

Obrázek 1 - Respondenti - bydliště

2.5.2 VYHODNOCENÍ ČÁSTI PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ

BUDOUČÍ PŮSOBNÍ A ZKUŠENOSTI

Z otázky číslo 1 (co chtějí studenti dělat po ukončení bc. studia) vyplývá, že nadpoloviční většina by ráda studovala dál navazující magisterské studium na ZČU či jinde a dodělali si tak vysokoškolský stupeň. Jinak by pro ně byla vhodná možnost vystudovat pouze VOŠ, která ovšem vyžaduje platbu (často symbolického) školného a zahrnuje problematiku titulu DiS. Pokud možnost navazujícího studia na ZČU nevyjde, zvolila značná část respondentů odpověď – pracovat v oboru, či se zároveň pokusit o navazující studium jinde. Do práce v oboru jsou zahrnuti i pracovníci dodělávající si profesní kvalifikaci, kteří nemají zájem o navazující studium. Předposlední možností je jít pracovat mimo obor sociální práce, což je uváděno u respondentů, kteří se vůbec nechtějí věnovat oboru (7 respondentů – viz otázka 2) a tři respondenti si tuto možnost ponechávají jako možnost, kdyby nesehnali práci v oboru. Nejméně zastoupena je pátá možnost – studovat jiné magisterské či bakalářské studium. Důvodů pro tento krok je hned několik - oddálení pracovního procesu, doděláná studia z jiného pohledu (psychologie), záloha, když se člověk nedostane na navazující studium. Malý počet respondentů v případě tohoto kroku může být zapříčiněn nutností za studium platit.

Graf 11 - Po ukončení bc. studia - celkové vyhodnocení

Graf 12 - Sféra působnosti - celkové vyhodnocení

Z otázky číslo 2 (v jaké sféře by chtěli pracovat) opět vyplývá, že by se polovina respondentů ráda věnovala přímé – individuální práci s klienty, která poskytuje možnost vidět relativně rychle výsledky práce, možnost věnovat se konkrétním klientům a pozornost zaměřovat vždy směrem k individuálnímu řešení. Tento druh práce má vysoké nároky na osobnost a vlastnosti pomáhajícího. Třetina respondentů by se věnovala komunitní práci s drogově závislými, zdravotně postiženými, seniory, a oproti třetímu ročníku se přidala i práce s dětmi, cizinci a uprchlíky. V mezo sféře je důležitá akceptace a respekt ze strany klientů, kterým pracovník dopomáhá k aktivnímu řešení situace vlastními silami. 10 respondentů by v budoucnu rádo pracovalo ve strukturální sféře - ve státním sektoru či se zaměřením na děti, což je spíše kancelářská práce s minimem přímého styku s klienty, ale na druhou stranu má vysoké požadavky na profesní znalosti (teorie i praktické fungování).

Poslední otázka se věnuje pracovním a dobrovolnickým zkušenostem z oblasti sociální práce. Oproti třetímu ročníku se vyhodnocení této otázky rozšířilo o několik kategorií. V prvním a druhém ročníku je 6 respondentů bez jakýchkoliv dobrovolnických či pracovních zkušeností. Zároveň se v těchto dvou ročnících našla kategorie 8 lidí, kteří mají zkušenosti, ale nikoliv organizované. Jedná se o následující aktivity – doučování dětí cizinců, hlídání dětí, vedoucí na tábore, návštěvy zdravotně postiženého člena rodiny. 6 respondentů, kteří mají nějaké předchozí pracovní zkušenosti z oboru, jich polovina působila jako dobrovolník. Do kategorie respondentů, kteří mají pouze zkušenosti z praxí, patří kromě studentů ze třetího ročníku i respondenti, kteří měli praxi na střední škole. V souladu s profesí sociální práce má nadpoloviční většina má zkušenosti jako dobrovolník v nějaké organizaci. Nejčastěji je to dobrovolnictví zaměřené na práci s dětmi – azylový dům pro matky s dětmi, volnočasové centrum pro děti a mládež, výpomoc v rodinách s dvojčaty a víceročaty a nízkoprahová centra.

Graf 13 - Zkušenosti se sociální prací - celkové vyhodnocení

Druhé nejčastější je dobrovolnictví se zdravotně postiženými – večerní škola na ZČU, tranzitní programy, asistence na táborech se zdravotně postiženými. Do poslední skupiny patří dobrovolnictví se seniory (sociálně aktivizační programy), s drogově závislými a dobrovolnictví v nemocnicích.

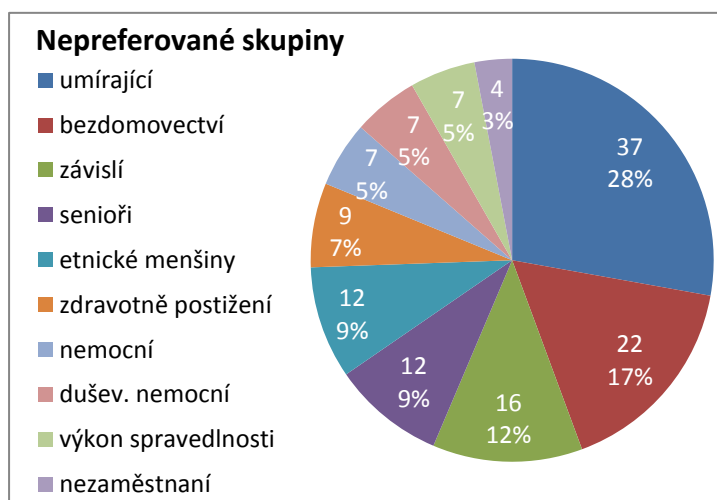
Hojná účast na dobrovolnických aktivitách může být vysvětlena zkušenostmi ze středních škol, kdy jakékoliv dobrovolnictví přináší vylepšení u přijímacích zkoušek, což platí i u přijímacích zkoušek na navazující studium. Zároveň je to možnost si vyzkoušet práci se skupinami, se kterými by chtěl respondent v budoucnu pracovat, nebo je to možnost rozšířit si obzory. Dobrovolnictví také vzniká na základě praxí, kdy student po jejich absolvování do zařízení dochází či se stane jeho pracovníkem. V neposlední řadě to je obohacující zkušenost, uspokojuje sociální potřeby či u někoho přirozená součást života.

SOCIÁLNÍ SKUPINY

V části věnující se sociálním skupinám, u otázky, zdali respondenti mají nějakou nejméně preferovanou skupinu, mezi respondenty nebyl nikdo, kdo by vyloženě nechtěl pracovat v oblasti služeb pro občany (poradenství, státní správa) a s problémovými rodinami (OSPOD). Také se našel vždy pouze jeden člověk, který by nepreferoval následující skupiny: cizinci a uprchlíci, krizové děti/mládež a lidé v krizi.

Největšími skupinami, se kterými by respondenti neradi pracovali, patří stejně jako u třetího ročníku skupina umírajících, osob bez domova, drogově závislých, seniorů a etnických menšin.

Nepreferovaná skupina umírajících je i celorepublikový problém. Z průzkumů vychází najevo, že Češi by nejraději umírali doma se svými blízkými, ale ve skutečnosti většinou umírají v domovech pro seniory, LDN či nemocnicích.

Graf 14 - Nepreferované skupiny - celkové vyhodnocení

Je možné, že i přístup ke smrti u sociálních pracovníků na tom má nemalý podíl. Je těžké smířit se se smrtí jako s přirozenou součástí života a mnohem těžší je přivést mladé lidi k tomuto poznání. Zároveň je náročné pracovat se seniory, zdravotně postiženými či nemocnými lidmi (ať už tělesně, duševně nebo v kombinované formě). Jsou to události, se kterými ne každý dokáže být sžitý na takové úrovni, aby jimi byl obklopen v každodenní práci, obzvláště pokud mladý člověk k těmto jevům nezískal vztah a nijak zásadně do jeho života nevstoupily.

Skupina osob žijících v chudobě a bez přístřeší je těžká pro sociálního pracovníka z několika důvodů. Přímá práce s těmito klienty je často velmi složitá, neboť jsou to lidé, kteří často ztratili veškeré pracovní návyky a jejich zařazení do běžné společnosti je obtížné. Dále podmínky, ve kterých sociální pracovník s těmito skupinami pracuje, jsou náročné na psychiku, hygienické požadavky i osobní zónu přístupu. Těžko může pracovat s těmito lidmi někdo, kdo si je nepustí blíže než několik metrů k tělu. Klient vůči pracovníkovi nezíská základní prvek – důvěru a celá práce je tím významně ztížená. To samé platí o skupině drogově závislých, popřípadě nemocných. Neschopnost práce s etnickými menšinami vidí jako problém 8% respondentů. Otázkou je, kolik z nich si to uvědomuje a kolik je jich ve skutečnosti. Tato problematika je podrobněji rozebrána ve vyhodnocení jednotlivých skupin.

Naopak nejmenší, přesto přítomné, byly skupiny nezaměstnaných a výkonu spravedlnosti (probace a mediace - práce s odsouzenými, dohled nad výkonem alternativních trestů a podmíněčným propuštěním, narovnávání sporů a právní poradenství). Důvodem u práce s nezaměstnanými mohou být představy o této práci spojené s kancelářskou prací, byrokracií a pracovním stereotypem. Zároveň zde není tak velká možnost více ovlivňovat životy klientů. U probace a mediace by důvodem mohl být strach o osobní bezpečnost z hlediska práce s trestanými. Nemožnost více ovlivnit životy klientů by patřila i ke skupinám nemocných a duševně chorých, u kterých obvykle není progresivní vývoj tak jistý, což může mladé sociální pracovníky demotivovat. Zároveň je to práce náročná na uspořádané životní hodnoty, psychickou vyrovnanost a odolnost pomáhajícího.

respondent	primární zájem	sekundární zájem	terciární zájem	umírající	bezdomovectví	závislí	senioři	etnické menšiny	zdr. postižení	spravedlnosti	nemocní	dušev. nemoc	nezaměstnaní
46	děti	rodiny	senioři		1	1			1				
43	děti	rodina	závislí					1					
34	děti	rodina		1			1						
38	děti	rodiny		1	1	1		1					
39	děti	rodiny		1									
42	děti	senioři	rodiny		1	1							
45	děti	senioři	státní správa	1	1	1		1				1	
10	děti	senioři	lidé v krizi		1					1			1
24	děti	senioři			1								
57	děti	zdravotně postižení	senioři	1						1			
59	děti	zdravotně postižení	závislí	1	1		1						
58	děti	zdravotně postižení	lidé v krizi	1									
3	děti	zrakově postižení	cizinci a uprchlíci	1								1	
47	děti	lidé v krizi	senioři	1					1				
50	děti	lidé v krizi	senioři	1	1								
53	děti	lidé v krizi	senioři	1									
55	děti	lidé v krizi	probace & mediace		1			1					
23	děti	lidé v krizi		1					1				
56	děti	závislí	rodiny	1									1
8	děti	závislí	lidé v krizi	1					1		1		
44	děti	závislí		1				1					
60	děti	státní správa	senioři	1	1					1			
25	děti	soc. vyloučené osoby	rodina	1			1		1				
9	děti	soc. vyloučené osoby	OSPOD	1			1					1	
31	děti			1	1		1						
12	rodina	děti	zdravotně postižení	1			1						
30	rodina	děti	zdravotně postižení		1		1	1		1	1		1
18	rodina	děti		1			1		1		1		
6	rodina	senioři										1	
19	senioři	rodina	závislí	1							1		
37	senioři	děti	rodiny			1				1			
32	senioři	děti	mentálně postižení			1		1					
15	senioři	děti						1					
5	senioři	zdr. postižení - duševní	děti		1			1					
27	senioři	státní správa											
29	senioři						1				1	1	
28	zdravotně postižení	rodiny	senioři		1	1		1					
52	zdravotně postižení	rodiny	senioři										
4	zdravotně postižení	děti	senioři	1	1								
7	zdr. postižení - děti	OSPOD			1			1					
22	zdravotně postižení				1	1							
54	zdravotně postižení			1									
26	občanské poradenství	děti	senioři	1	1								
14	občanské poradenství	děti		1								1	
16	poradenství	závislí	probace & mediace	1			1		1				
11	občanské poradenství	státní správa	děti	1		1					1		
1	závislí	rodina	lidé v krizi	1									
51	závislí	děti	mentálně postižení	1	1					1			
2	závislí			1			1						
13	státní správa	děti		1		1			1				
41	státní správa	cizinci a uprchlíci	děti	1	1	1							
48	státní správa			1	1	1	1			1	1		
35	cizinci a uprchlíci	soc. vyloučené osoby	zdravotně postižení			1							
49	cizinci a uprchlíci	probace & mediace	státní správa	1									
17	soc. vyloučené osoby	lidé v krizi	cizinci a uprchlíci										
36	probace & mediace	senioři	poradenství					1					
20	zooterapie	zrakově postižení	senioři		1	1						1	
33	reklama	Obchod	cestovní ruch	1					1				
21	finančnictví			1		1							
40	zdravotnictví					1							1

Tabulka 6 - Souhrn - sociální skupiny - celkové vyhodnocení

Naopak nejoblíbenější skupiny z hlediska primárního, sekundárního a terciárního zájmu jsou tyto, v následujícím pořadí: (*primární/sekundární/terciární zájem*)

1. Děti a rodiny	(29/21/8)	6. Státní správa	(3/3/2)
2. Senioři	(7/7/10)	7. Poradenství	(4/-/1)
3. Zdravotně postižení	(7/5/5)	8. Cizinci a uprchlíci	(2/1/2)
4. Závislí	(3/4/3)	9. Probace a mediace	(1/1/2)
5. Lidé v krizi	(-/6/4)	10. Soc. vyloučené osoby	(1/3/-)

Problémové rodiny a práce s dětmi

Z celkového počtu 60 respondentů by se práci s dětmi či rodinám s problémy chtěla věnovat zhruba polovina respondentů v primárním zájmu. Další 2/3 tuto skupinu uvádějí v zájmu sekundárním. Je to tedy největší a nejvíce preferovaná skupina mezi studenty sociální práce. Pokud se respondenti nechtějí věnovat pouze dětem a rodinám bez jakékoliv jiné preference (4 respondenti), často jsou v dalším zájmu lidé v krizi (5), což může mít opět souvislost s dětmi či rodinami (krizová intervence, pomoc obětem domácího násilí, podporované bydlení a zaměstnávání, pomoc v neočekávaných situacích – přírodní katastrofy,...). Další kombinací jsou senioři (6), u kterých respondenti uváděli, že jsou jako děti a práce s nimi by jim proto nevadila, a zdravotně postižení (6), kde by spíše také preferovali děti. Poslední nejčastější kombinací je se skupinou závislých (4), u kterých je také předpoklad dospívajících, kteří vyžadují odbornou pomoc, ale naopak je to i práce s dospělými, často bez chuti na změnu své situace.

Ze všeobecných charakteristik dominuje především zaměření na nemateriální hodnoty, bezproblémové okolí, spíše radostné dětství (23 z 29), týmová práce, smysl pro humor, perfekcionismus a odkládání záležitostí. Vyskytují se zde pouze 2 jedináčci.

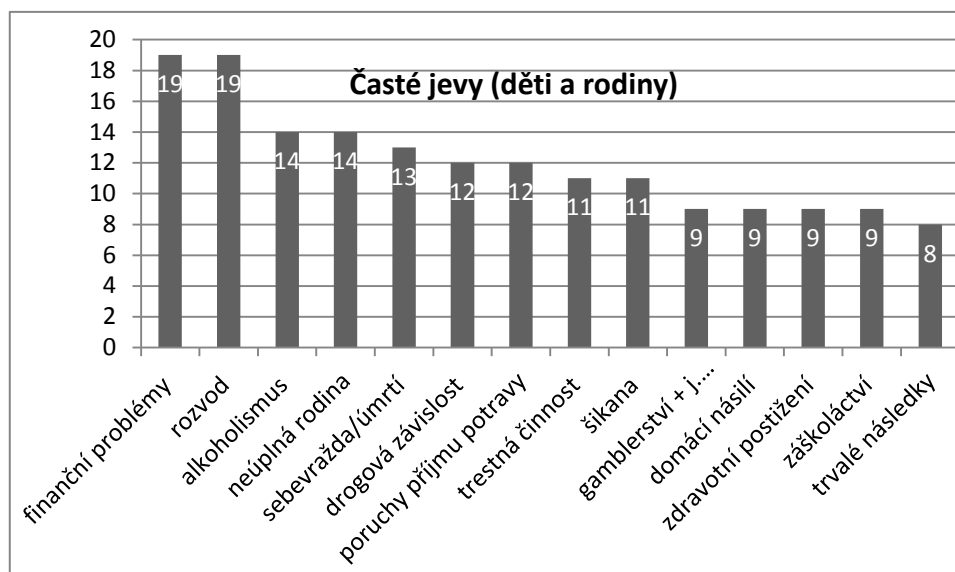
U nepreferovaných skupin jasně vedou umírající, se kterými by nechtělo pracovat 21 z 29 respondentů, což je nejvíce napříč všemi skupinami. Většina respondentů je zaměřena na tvůrčí práci, aktivizační programy s klienty, kde je možnost vidět pokrok a zlepšení, než naopak na záležitosti spojené s odchodem ze života. Skoro každý druhý respondent by nechtěl pracovat s lidmi bez domova, což jsou spíše lidé středního věku, u

kterých není možnost práce s tak vysokým nasazením, rychlými výsledky a markantním zlepšením situace na základě působení pomáhajícího. Další početnou skupinou jsou senioři, etnické menšiny a zdravotně postižení, s kterými je práce složitá opět na základě ne příliš vyvíjející se situace klienta.

Mezi nejčastější zařízení, ve kterých by respondenti chtěli pracovat, jsou jako u třetího ročníku: Městský úřad – Orgán sociálně právní ochrany dětí, nízkoprahová denní centra pro děti, dětské domovy a kojenecké ústavy, azylový dům pro matky s dětmi, dětský diagnostický ústav, pedagogicko-psychologické poradny, SOS vesničky, náhradní rodinná péče, stacionář pro děti, dům na půli cesty a sociální oddělení v nemocnici.

Práce u OSPOD – je z praktického hlediska největší možností uplatnění na trhu práce. Zároveň je to často přímá/individuální práce s klienty – tedy možnost ovlivňovat konkrétní životy. Nízkoprahová denní centra zaznamenávají také rozšíření do podvědomí lidí, a tím i větší možnost pracovního uplatnění. Také jsou častým místem praxí a následného dobrovolnictví. Naopak kojenecké ústavy by měly být v dohledné době zrušeny a práce v dětských domovech na pozici sociální pracovnice je často nedostupná. Rozhodnutí pro azylový dům pro matky s dětmi může být vysvětleno z hlediska častých praxí a především dobrovolnictví, na kterém se účastní zhruba 2/3 respondentů se zaměřením na děti. Práce sociálních pracovníků v diagnostickém ústavu a v pedagogicko-psychologické poradně je spíše vedlejší činností, neboť hlavní slovo mají speciální pedagogové a psychologové. Další zařízení se vyskytovala jednotlivě.

Důvody, které uvádějí respondenti pro práci s konkrétními skupinami, jsou uvedeny u vyhodnocení třetího ročníku a zároveň už byly jmenovány: dobré zkušenosti, vlastní schopnosti, přímá individuální činnost s klienty, morální hledisko, aktivní práce se zřetelnými a často rychle dostavitelnými výsledky. Dále by to mohly být další, byť i nevědomé motivy: často si tyto skupiny vybírají mladí lidé, kteří se ještě neztotožňují s faktory jako je stáří, smrt či zdravotní postižení. Zároveň je to práce se sobě blízkými, nejen věkově. Možný motiv je též kompenzace vlastní složité situace z dětství či jako léčba psychických traumat, kdy se z oběti stává pomáhající. Při práci s touto skupinou jsou často důležitější vlastní životní zkušenosti, kvality a osobnostní nastavení a pochopení než vzdělání. Dále je uveden souhrn jevů, které se nejčastěji u této skupiny vyskytují.

Graf 15 - Časté jevy - děti a rodiny

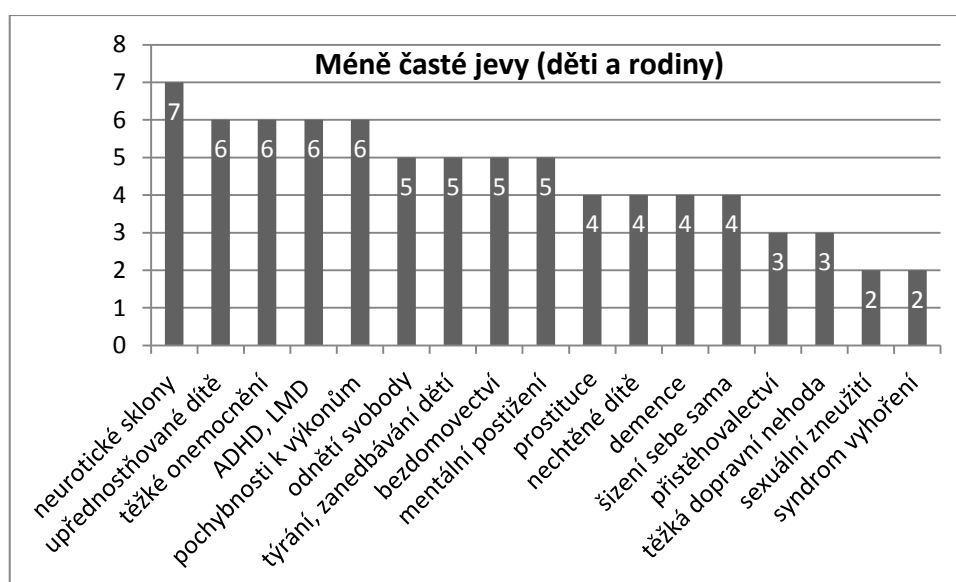
Rozvod spolu s finančními problémy se u pomáhajících s dětmi a rodinami vyskytuje, stejně jako v celkovém souhrnu, nejčastěji (z 29 respondentů je to 66%). Vzhledem ke zhruba 50% rozvodovosti není toto číslo nijak neobvyklé, ale jako každé dítě je i budoucí pomáhající touto skutečností nějak zasažen. Finanční problémy mohou být způsobeny různými faktory: gambling, půjčky, matky/otcové samoživitelé, ale i jen dostatečné nevycházení s prostředky – chudoba. Je vycházeno z předpokladu, že to jsou význačné problémy, když je z výčtu jevů respondenti zaškrtnuli. U poloviny respondentů se vyskytl alkoholismus, který má vždy dopad i na okolí, a vzhledem k tomu, že se dotýká nejbližšího okolí respondentů, určitě i tento jev má svůj motivační vliv. Na neúplnou rodinu z důvodu nepřítomného či zemřelého rodiče může navazovat i úmrtí či sebevražda blízké osoby, kterou uvedlo 13 respondentů. Může se však jednat i o smrt, která pomáhajícího zasáhla nejen v rodině, ale i u blízkých přátel. I tyto charakteristiky mohou významně ovlivnit volbu sociální skupiny, se kterou dotyční chtějí pracovat.

Alkoholismus, drogová či jiná závislost často vzniká jako únik z problémů, vyvolává pocit štěstí, odstraňuje bolest. Stejně jako poruchy příjmu potravy nahrazuje smutek či samotu, nebo se jedná o zkoušku něčeho nového. I to jsou důležité faktory, které mohou ponoukat pomáhajícího k pomoci a vystudování oboru sociální práce. Mohou si tím podvědomě řešit svá traumata, ale i na základě zkušenosti chtít pomáhat druhým.

Zkušenosti s odnětím svobody a trestnou činností dávají pomáhajícímu jiný náhled na skutečnost než nezaujatým lidem. Tito pomáhající mají pocit, že alespoň trochu vědí,

do čeho jdou, s čím se mohou potýkat na základě vlastních zkušeností. Stejný problém je u šikany a záškoláctví, kterou buď pomáhající sám či jeho blízký zažil, nebo na něj měl tento jev významný vliv ve školním prostředí. Domácí násilí bylo často tabuizovaným tématem a pro některé pomocníci, kteří si tuto zkušenost uchovali například z dětství, to může být motiv, jak druhým podvědomě pomoci.

Zdravotní (včetně mentálního) postižení, těžké onemocnění a trvalé následky důsledkem úrazu jsou častým motivem pro pomáhání, pokud jsou pomáhající zvyklí z rodiny na něco, na co si musí druzí zvykat či se přizpůsobovat nové situaci. Situace z rodiny jim přijde přirozená, a proto nemají problém ani s druhými lidmi, popřípadě klienty.

Graf 16 - Méně časté jevy - děti a rodiny

Zhruba každý čtvrtý pomáhající s dětmi má vlastní nebo rodinnou zkušenost s neurotickými sklony. K této charakteristice patří i pochybnosti vůči svým výkonům a šizení sebe sama. Dalšími rodinnými aspekty jsou: upřednostňované dítě, týrání či zanedbávání dětí, nechtěné dítě a školní související charakteristika ADHD a LMD. Prostituce, sexuální zneužití a bezdomovectví jsou těžkými chvílemi nejen pro tím postižené, ale i pro okolí, což může být i spouštěcím mechanismem pomáhajících.

Pro práci s dětmi a rodinami si respondenti vybrali především na základě vlastního zájmu a schopností. Zároveň je to ale nejbližší, nejméně náročná na sociální prostředí a nejvíce ovlivnitelná sociální skupina.

Senioři

Oproti skupině respondentů, která by se ráda věnovala dětem, je mezi nimi vcelku propastný rozdíl. Primárně by se seniorům chtělo věnovat pouze 7 respondentů, sekundárně dalších 7 a nejvíce si tuto skupinu volí, jako svou poslední, terciární možnost 11 respondentů.

Nejčastější kombinací je spojení se skupinou dětí a rodin a dále se zdravotně postiženými. Všichni respondenti uvedli jako své preferované působiště domov pro seniory a v kombinaci s mentálním postižením – domov se zvláštním režimem. Důvody pro práci s nimi uvedené u třetího ročníku se neliší od těch uvedených v celkovém vyhodnocení: dobré zkušenosti, zlepšení kvality života seniorů, morální hledisko, atraktivita pracovního místa.

Jiné motivy pro práci se seniory by mohly být: vliv rozšířené rodiny na pomáhajícího, dobré vztahy s vlastními prarodiči, uvědomění si životního údělu a stárnutí populace, zlepšení společenské situace (častá idealizace práce – náročnost vede k častému syndromu vyhoření u těchto skupin).

Jevy vyskytující se u respondentů, kteří se chtějí věnovat primárně seniorům: sebevražda či úmrtí blízkého (5), čtyři respondenti označili svůj vliv u každé z těchto skupin – alkoholismus, finanční problémy a rozvod, a po třech respondentech – drogová závislost a gambling, zdravotní postižení, těžké závažné onemocnění, syndrom vyhoření a šizení sebe sama.

Mezi nejvýznamnější charakteristiky patří: vedoucí pozice, sebeovládání, dobře zvládnutý stres, řešení záležitostí sám, podceňování sebe sama, perfekcionismus, častá neschopnost říct ne, vysoké nároky na zpracování, pozitivní přístup, radostné dětství, bezproblémové okolí a zaměření na nemateriální hodnoty. Z těchto charakteristik, které se vyskytují u 5-7 respondentů by se dalo odhadnout, proč pomáhající se seniory mají často tendence k syndromu vyhoření. Je to však velmi malý vzorek na to, aby se to dalo tvrdit s určitostí.

Práce se seniory může být pro mladého člověka i hodně přitažlivá – jako setkání se zajímavými lidmi a životními příběhy, ale i jako vděčnost seniorů, pro které je sdílení starostí, ale i prostý kontakt a pozornost sociálního pracovníka pěkným zážitkem.

Zdravotně postižení

Třetí nejpočetnější skupina by se ráda věnovala zdravotně postiženým – v primárním zájmu také 7 respondentů, sekundárně už pouze 5 a terciárně 5 respondentů. Nejčastější propojení je v sekundárním zájmu opět s dětmi a rodinami a v terciárním zájmu se seniory. Jiné kombinace se neobjevily. Rozdíly jsou ale v zaměření zdravotně postižených – jeden respondent se chce věnovat zdravotně postiženým dětem a druhý zooterapii a zrakově postiženým.

Nejméně populární skupinou pro pracovníky, kteří se chtějí věnovat zdravotně postiženým, jsou lidé chudí a bez příštřeší. Respondenti by rádi pracovali v domově pro osoby se zdravotním postižením, v občanských sdruženích, Tyflocentru nebo by si rádi založili vlastní občanské sdružení.

Mezi důvody jsou uvedeny dobré zkušenosti, osobní zkušenosti, zlepšování kvality života. Zjevů, se kterými se setkali vyplývá, že 5 respondentů má u sebe nebo někoho z rodiny či blízkého okolí zkušenosti s poruchami příjmu potravy. Další nejčastější jsou finanční problémy, rozvod a zdravotní postižení (4 respondenti), u poloviny se vyskytlo nechtěné dítě, těžké či závažné onemocnění a šikana (3).

Všichni respondenti, kteří by se v primární skupině chtěli věnovat zdravotně postiženým uvedli, že se podceňují. 6 respondentů ze 7 uvedlo: pozitivní přístup, radostné dětství, nemateriální hodnoty, týmová práce, odkládání záležitostí, potlačování agrese a smysl pro humor. 5 respondentů uvedlo, že jsou spíše extroverty, perfekcionisty, jsou často ve stresu a obětují se pro druhé.

Věnovat se lidem se zdravotním postižením znamená přijmout toto postižení jako součást života. Důležitým faktorem je věnovat se jedinečnosti člověka, jejíž hledání často může být složité, ale přesto naplňující.

Závislí

Závislým by se chtěli primárně věnovat 3 respondenti, sekundárně 4 a terciárně 3. Celkově je to tedy méně zastoupená skupina než předchozí, ale i ta má mezi budoucími absolventy sociální práce své nemalé zastoupení. Respondenti by rádi pracovali v kontaktních centrech či terénních programech, se kterými už měli zkušenost – buď

pracovní, nebo z praxe. Jako důvody pro práci s touto skupinou uvádějí využití vlastních schopností a potenciálu a zajímavé pracovní uplatnění.

V sekundárním zájmu by se dva respondenti chtěli věnovat rodinám a dětem, v terciárním mentálně postiženým a lidem v krizi. Tato práce je specifická v náročných podmínkách pro výkon povolání a zároveň na odolnost sociálního pracovníka. Často je nutné se s komunitou sžít a přizpůsobit se prostředí, což je velmi náročné oddělit od civilního života. Proto je pro tuto skupinu nutná angažovanost.

V charakteristice se respondenti shodnou na nemateriálním založení, bezproblémovém okolí, vedoucí pozici, týmové práci a smyslu pro humor. V jevech, se kterými se setkali minimálně dva ze tří respondentů, jsou to následující: rozvod, domácí násilí, finanční problémy, sebevražda či úmrtí blízkého, neúplná rodina, mentální postižení, záškoláctví, šikana, pochybnosti vůči svým výkonům a šizení sebe sama. S alkoholismem, drogovou či jinou závislostí má zkušenost pouze jeden respondent. Zároveň uvedli, že mají problémy s přílišnou empatií a nedořešenými hranicemi.

Lidé v krizi, státní správa, poradenství, cizinci a uprchlíci, probace a mediace a sociálně vyloučené osoby

Tato souhrnná skupina zahrnuje zbývajících jedenáct respondentů, kteří se v budoucnu hodlají věnovat sociální práci. Zároveň jsou to všechny sociální skupiny a oblasti zbývajících do výčtu. Tři respondenti uvedli jiné pracovní preference a i to, že se sociální práci v budoucnu vůbec věnovat nechtějí.

Lidem v krizi by se rádo v budoucnu věnovalo sekundárně 6 a terciárně 4 respondenti. To, že žádný z respondentů neuvedl primární zájem je možná tím, že organizace poskytující krizové služby spadají pod již jmenované skupiny (pomoc obětem domácího násilí, drogově závislí a sociálně vyloučené osoby v rámci krizového poradenství). Dále je zde faktor nedostatku výuky krizového poradenství či intervence a vysoká náročnost práce s těmito skupinami. Nároky jsou kladeny nejen na znalosti a dovednosti, ale i pohotovost, rozhodnost s ohledem na důsledky (okamžitá pomoc).

Práci ve státní sféře se chtějí primárně věnovat 3 respondenti. Další tři sekundárně a dva terciárně. Jako dodatečné skupiny jmenovali děti, cizince a uprchlíky. Jejich práce ve státní sféře by měla být v práci s nezaměstnanými a na okresní správě sociálního zabezpečení. Všichni respondenti by nechtěli jednat s umírajícími a závislími. 2 ze 3 by nechtěli pracovat s osobami bez přístřeší.

Občanské či jiné poradenství je zastoupeno mezi respondenty 4x v primární sféře a jednou v terciární. 3 respondenti by rádi provozovali tuto činnost v občanské poradně a další v k-centru se závislími. Je to přímá práce s klienty, která ale stejně jako poradenství pro osoby v krizi nemá tak dobře zakotvené teoretické předměty ve skladbě předmětů pro sociální pracovníky. Důvody pro práci s touto skupinou uvedli respondenti následující: široký záběr činnosti, zkušenosti z praxe a předpoklady pro práci v tomto odvětví. Všichni tito respondenti se popsali jako perfekcionisti, často neschopni říct ne, s pozitivním přístupem a radostně prožitým dětstvím. Všichni mají minimálně jednoho sourozence a polovina z nich jsou nebo mají sourozence upřednostňovaného.

Cizincům a uprchlíkům by se primárně chtěli věnovat dva respondenti, další tři jako doplňující zájem. Pracoviště není příliš rozšířené, a tudíž není moc možností, kde se k těmto skupinám dostat. Možný nezájem by také mohl vyplývat z předsudků, které panují o těchto skupinách a jejich prostředí (ubytovny, jazyková bariéra). Tito respondenti mají zkušenosti své či z blízkého okolí s rozvodem, šikanou a poruchami příjmu potravy. Oba jsou jedináčci. Chtěli by pracovat v integračním centru či v poradně pro cizince a uprchlíky.

Probaci a mediaci by se chtěli věnovat 4 respondenti. Stejný počet by se chtěl věnovat i sociálně vyloučeným osobám – u obou skupin primárně pouze jeden respondent. Malý zájem o tyto skupiny může být způsoben mnoha faktory. U probace a mediace je to práce s odsouzenými, často problémovými klienty a spíše je to zaměření na poradenství a státní správu, což také nejsou populární odvětví. U sociálně vyloučených osob, což znamená skupin osob bez přístřeší a práce s menšinami, je to spíše nezájmem na základě sociálních podmínek, ve kterých klienti žijí a na základě stereotypů a rasových předsudků. Respondenti, kteří se chtějí věnovat i druhotně sociálně vyloučeným, uvedli absenci předsudků a zároveň snahu o prosazení změn.

2.5.3 VYHODNOCENÍ ČÁSTI OSOBNOST SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ VLASTNOSTI SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Výsledky otázek zaměřených na vědomé kvality a nedostatky respondentů jsou zpracovány do dvou žebříčků vlastností, které jsou vlastní sociálním pracovníkům, nebo to alespoň napsali do dotazníku. V závorce je uvedena četnost, kolikrát byla tato vlastnost jmenována.

Pozitivní vlastnosti	Negativní vlastnosti
1. Empatie (38)	1. Nedořešené hranice profesionality, neschopnost říct ne (16)
2. Vytrvalost, trpělivost, cílevědomost (18)	2. Labilita, nerozhodnost (10)
3. Komunikativnost, otevřenost (17)	3. Introverze (10)
4. Zodpovědnost, spolehlivost (12)	4. Netrpělivost (9)
5. Schopnost naslouchat (6)	5. Přílišná empatie, sensitivita (7)
6. Absence předsudků (6)	6. Předsudky vůči menšinám (6)
7. Organizační schopnosti (6)	7. Přehnaná angažovanost (6)
8. Adaptace (5)	8. Nechovilnost, odkladačství (5)
9. Asertivnost (3)	9. Perfekcionismus (3)
Jednotlivé pojmy: odolnost vůči stresu, praktické zkušenosti, vstřícnost, důslednost, obětavost, taktnost, pracovitost, spravedlivost, slušné vystupování, vysoký etický standard, smysl pro humor, aktivita, kreativnost, ohleduplnost.	Další se vyskytující vlastnosti: , nedůslednost, nepořádnost, potřeba neustálé změny, tvrdohlavost, pesimismus, špatná komunikace, vlastní zdravotní stav

Otázky byly koncipovány tak, aby respondenti uvedli své osobnostní kvality (silné stránky či nedostatky, které by jim mohly pomoci, či naopak ztížit roli sociálního pracovníka). Na tyto dvě otevřené otázky odpovídali respondenti různě. Na oba druhy vlastností měli dva řádky. Přesto se našli respondenti, kteří u každé otázky napsali jednu,

maximálně dvě vlastnosti. Na druhou stranu se našli i tací, kterým řádky nestačily. Také se našli lidé, kteří vypisovali jen pozitivní vlastnosti. Nestalo se, že by někdo vyplnil pouze ty negativní. Tím se vyrovnal počet, kdy v průměru na každého respondenta vychází dvě pozitivní vlastnosti a jedna negativní. Otázkou zůstává, zdali respondenti uváděli své skutečné vlastnosti, nebo ty, které by měly být vhodné pro osobu sociálního pracovníka a svůj obraz trochu poupravili.

Ve vztahu ke klientům (Kopřiva - Osobnostní aspekty sociálních pracovníků) je od sociálních pracovníků vyžadována empatie (3. příčka), trpělivost (2. příčka). Nejvíce je však oceňována náklonnost, vlídnost, láska a ochota, což jsou spíše vlastnosti, které o sobě budoucí profesionální pomáhající neuvádí. Je otázkou, zdali proto, že je to pro ně samozřejmé, nepřikládají tomu důležitost, nejsou si těchto svých kvalit vědomi, nebo jim připadá bezpředmětné toto psát jako svou kvalitu.

Často by se jednotlivé kategorie daly spojit do jedné souhrnné – komunikační dovednosti. Mezi ně spadá umění naslouchat, empatie i komunikativnost, ale respondenti tyto vlastnosti jmenovali jednotlivě. Také existuje možnost rozdílné interpretace jednotlivých pojmů. Je možné, že si pod jednotlivými kvalitami respondenti v praxi představují různé chování.

Oproti třetímu ročníku je hned několik změn v pořadí. V žebříčku pozitivních vlastností se objevila zodpovědnost a spolehlivost jako významná pozitivní vlastnost, která ve třetím ročníku objevila pouze jednou. Otázkou zůstává, zdali je u třetího ročníku tato vlastnost považována za přirozenou, nepřikládají-li jí takový význam nebo si ji nepřisuzují. Jsou to vlastnosti, které by mohly být užitečné sociálnímu pracovníkovi na základě normativnosti oboru.

Druhou vlastností, která je nová a oproti třetímu ročníku hojně se vyskytující – jsou organizační dovednosti. Je to jistě velmi přínosná kvalita pro sociálního pracovníka, v opozici by proti tomu mohly být nedochvilnost, odkladačství a nepořádnost, které byly ve větší míře uváděny právě studenty třetího ročníku. Ostatní položky třetího ročníku kopírují pořadí v celkovém vyhodnocení a naopak.

Hlavní negativní vlastnosti, které by respondentům mohly ztížit budoucí výkon povolání se převážně týkaly nasazení sociálních pracovníků. Dle Kopřivy by to byl případ

angažovaného pracovníka se sklony k nadbytečné kontrole nad klienty (přehnaná angažovanost, nedořešené hranice) či forma obětování se pro klienty – nadměrná empatie ve spojení s neschopností říct ne. Dle Schmidbauerových hledisek je to příklon spíše k oběti povolání a perfekcionistům, u kterých by byla možnost hledat aspekty syndromu pomocníka, čemuž se práce věnuje dále.

Dalším z důležitých aspektů je citová stabilita, asertivita, neboli schopnost určit si vlastní hranice, což u respondentů, kteří své negativní vlastnosti uvedli, vyznívá jako nemalý problém, nejen kvůli syndromu vyhoření. Problémy s časem, nedůsledností a nepořádností nejenže sociálního pracovníka znevažují, ale zároveň neposkytují dobrý příklad pro klienta. Stejně jako u předsudků platí, zdali respondenti, kteří tuto charakteristiku uvádějí mají tendenci se jich zbavit, nebo je už berou jako přirozenou součást své osobnosti, které jsou si vědomi.

U negativních vlastností pro sociálního pracovníka se toto pořadí oproti 3. ročníku výrazně pozměnilo, přestože první příčka zůstává stejná. Je tedy možné říci, že velká část respondentů, která si je vědoma svých nedostatků, uvádí právě nedořešené hranice své profesionality spojené s častou neschopností říct klientům ne. Je to právě oblast osobního rozvoje a zkušenosti z praxí, které studentovi mohou ukázat možné hranice své působnosti a naučit se je respektovat. Zároveň to souvisí se vztahem k sobě, respektem vůči sobě. Na druhé příčce se umístila labilita a nerozhodnost, což je u třetího ročníku příčka 4. Na třetí pozici se v hojně míře objevila introverze, která byla u třetího ročníku pouze 1x. Introverze jako taková by pro sociálního pracovníka neměla být problémem, ale pokud si jí respondenti spojují i s plachostí, neschopností se prosadit a ostýchavostí před cizími lidmi, tak by to již v sociálním povolání, při práci s lidmi mohl být velký problém. Přesto jej uvádějí studenti prvních a druhých ročníků, u kterých se tato vlastnost projeví teprve při styku s praktickou stránkou pomáhání. Netrpělivost může být problémem u pomáhajících, kteří si vyberou své budoucí profesní zaměření s ne příliš rychle reagujícími klienty, ale pouze služby starající se o zlepšování kvality života (nemocní, senioři, zdravotně postižení, často i závislí a osoby bez přístřeší). Naopak přehnaná angažovanost je u studentů třetího ročníku ve vyšší míře, což může i souviset s absolvováním většiny praxí a dobrovolnictvím, kde jsou hranice nastaveny trochu jinak, než při běžném výkonu povolání. Dále je zde uveden perfekcionismus, jako poslední častěji zmiňovaný problém.

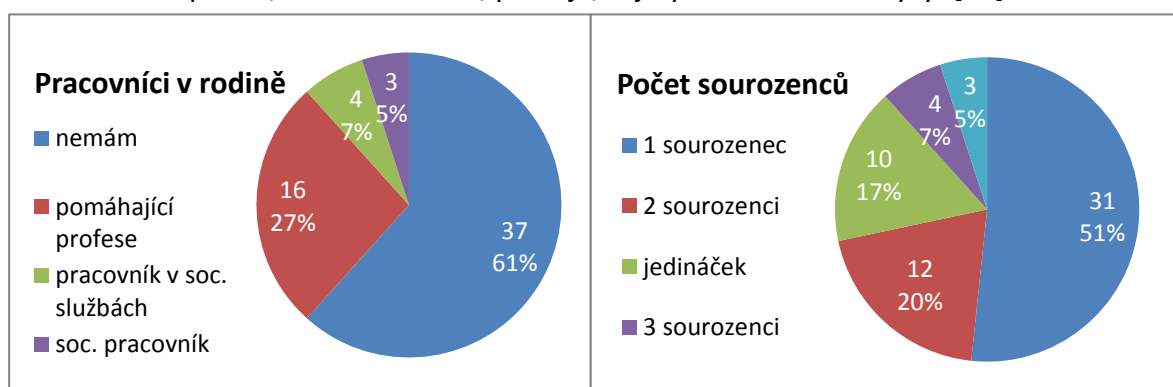
V oblasti sociální práce je to vlastnost na obtíž, pokud se dotýká i klientů, kteří jsou zřídka schopni akceptovat rady sociálního pracovníka bez výhrad. Ve výčtu jednotlivostí byl navíc uveden i zdravotní stav, u kterého se respondent domníval, že by mu mohl práci ztížit. Jako asi vše i toto má stinné a světlé stránky, a pokud respondent bude mít bezproblémový vyrovnaný život, může jít o to lépe svým klientům příkladem.

RODINNÉ ZÁZEMÍ

Další dvě otázky se ptají na rodinné zázemí z hlediska sourozenců a výskytu povolání sociálního pracovníka v rodině.

Z rodiny, kde nikdo nemá zaměření na sociální povolání, pochází 61% respondentů. Pomáhající profese má v rodině 27%, pracovníka v sociálních službách 7% respondentů a sociálního pracovníka pouhých 5%. Z vyhodnocení vyplývá, že respondenti si šli spíše vlastní cestou, než aby kopírovali povolání rodičů. Tato situace může nastat z několika důvodů.

Čačka se domnívá, že v pubertě a adolescenci, kdy přichází na řadu i výběr povolání, dochází k výraznému vývojovému posunu a člověk se stává vnímavější vůči svým potřebám, hledá svou jedinečnost. Dominují vlivy rodičů, sourozenců, spolužáků a přátel, později učitelů, partnerů a spolupracovníků. Při profesním zaměření by měl být brán zřetel na schopnosti, volní vlastnosti, postoje, zájmy i charakterové rysy. [31]

Graf 18 - Pracovníci v rodině - celkové vyhodnocení

Graf 17 - Počet sourozenců - celkové vyhodnocení

Je tedy pravděpodobné, že mezi hlavní důvody patří odklon od hodnot sdílených rodiči, hledání jedinečnosti člověka v konzumním světě, zaměřenost na nemateriální

statky a studování oboru, kde se respondent může vyvíjet a dozvědět se něco sám o sobě. Pomáhající povolání (učitelé, hasiči, policisté, psychologové) v rodině jsou k těmto hodnotám obvykle otevřenější. Pouze u tří respondentů se opakuje vzorec výběru povolání, které už v rodině je. Může to souviset například s nalezením pracovního umístění v zařízení rodičů. Pracovník v sociálních službách jako rodič či sourozenec zase vybízí k možnosti jej překonat, či doplnit. Přesto ale poměrně jasným závěrem je, že z hlediska motivace pro povolání sociálního pracovníka respondenti volili na základě vlastního rozhodnutí, často bez přihlédnutí, či naopak v opozici k povolání rodičů.

Z hlediska profese sociálního pracovníka je důraz kladen na prosociální chování. Sourozenci jsou jedni z prvních, na kom jsme schopni si tyto interakce zažít a cvičit se v nich. Také je často součástí výchovy pomáhat svým sourozencům, což může být základem pro motivaci budoucího povolání.

Z otázky na počet sourozenců vyplývá, že 83% respondentů pochází z rodiny, kde je více sourozenců (32% respondentů má dva nebo více sourozenců), a tudíž i větší šance k prosociálnímu chování od útlého věku. Zároveň je to možné vysvětlit jako biologický přístup s ochranou sourozenců (podmínka k přežití vlastních genů), nebo také možnost altruistického chování s tímto podtextem. Tyto vzorce poté vedou jako jeden z motivů k budoucímu pomáhání jako profesi. Je tedy možné, že přítomnost sourozenců má vliv na výběr sociálního povolání. V dotazníku není kladen důraz na věkové rozpětí ani na sourozeneckou pozici, což by mohlo být jedním z dalších zajímavých podnětů na rozšíření výzkumu. Z výsledků ale vyplývá i to, že 1/6 respondentů je jedináčkem, což by mohlo být kompenzací samoty v případě, že měli málo sociálních podnětů, nebo i jako možný motivační činitel k práci s dětmi, kdy by si chtěl respondent dětství chybějící součást nevědomě nahrazovat.

CHARAKTERISTIKA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

„U druhých lidí si často všimneme, že s nimi po této stránce něco není v pořádku. Řekneme například o někom, že "neví, co chce". Jindy nemůžeme pochopit, jak naši bližní jednají protismyslně, hloupě, ačkoli jinak projevují výbornou inteligenci. Vysvětlení bývá právě v tom, že jednají podle motivů, které si sami neuvědomují. Ale i o sobě samých někdy zjistíme, že jsme se v sobě mýlili, že jsme nerozuměli svým citům, nebo dokonce že jsme sami sobě lhali, abychom si usnadnili život nebo abychom si mohli zachovat příjemné iluze o svém charakteru.“ [32]

Mezi jednotlivými odpověďmi respondentů byla část prvků, které vzájemně nesouhlasily. Může se jednat o rozpor mezi přáními, skutečností a sociálními předpoklady pro výkon profese sociální práce. Pokud člověk ví, co je považováno za adekvátní, správnou a žádoucí odpověď, má tendence se do ní stylizovat a dělat se, byť i nevědomě, lepším. Dalším faktorem je podmínka, která byla stanovena v zadání otázky – aby respondenti zvolili odpověď, ke které se obecně více přiklání. Každý si vybaví jinou specifickou situaci a u podobných charakteristik tím vzniknou rozdílné odpovědi.

Z původního plánu ukázat charakteristiky neurotické osobnosti a syndromu pomocníka v rozporu s charakteristikou adekvátního sociálního pracovníka vykrytalizoval rozpačitý vztah respondentů k sobě samým, což dokazují i předchozí kapitoly. Vzhledem k velkému množství charakteristik, poměrně krátkému časovému prostoru pro vyplnění a rádobly výsledovanému cíli úkolu vznikly charakteristiky, které by se mohly nazvat lži skórem.

Vlastnost, přístup, charakteristika	počet
smysl pro humor	55
pozitivní přístup	49
nemateriální hodnoty	48
mám bezproblémové okolí	46
radostné dětství	45
spíše perfekcionismus	42
vedoucí pozice	42
týmová práce	42
odkládání záležitostí	40
extrovert	37
vlastní dobrý pocit	37
obětování pro druhé	37
častá neschopnost říct ne	36
mít hotovo	36
raději řeším sám/a	35
sebeovládání	34
vybití agrese činností	34
relaxuji raději sám/a	33
nadhled	33
vyhovět každému, kompromis	33
stres zvládá i nezvládá	30
podceňuji se/znejí svou cenu	30

Tabulka 7 - Charakteristika respondentů - celkové vyhodnocení

Největší jasno mají respondenti v tom, že jsou nemateriálně zaměřeni, měli radostné dětství, v současné době mají bezproblémové okolí, mají smysl pro humor a pozitivní přístup, i když i to by se dalo nazvat jako nejjednodušší charakteristikou sociálního pracovníka.

Větší část charakteristik, ke kterým se respondenti přiklonili, byly však ve vzájemné opozici: dotyční by rádi byli ve vedoucích pozicích – přenesli zodpovědnost sami na sebe, což ale nese jistá rizika, že si toho na sebe vezmou moc či si špatně zorganizují čas (charakteristika odkládání a zvládání stresu). Zároveň preferují práci v týmu (i pokud předpokládáme, že v něm nejsou vždy vedoucími), ale neradi přijímají pomoc a raději řeší věci samostatně. Neumějí říct ne, obětují se pro druhé a raději vyhoví každému či vyhledávají kompromisní řešení, ale tvrdí, že mají nadhled nad kritikou a neúspěchem. Zároveň nedají na chvály okolí a raději si cení vlastního pocitu. Kolísají mezi perfekcionismem a tendencí mít hotovo i za cenu nedostatků. Často jsou extroverty, kteří nejraději relaxují o samotě, agresi vybíjejí v činnosti, ale místo emocionálního projevu se raději ovládají.

Samotná charakteristika neurotické osobnosti jako by předurčovala k povolání sociální práce. Nadměrné požadavky spojené se strachem, že jich nikdy nedosáhnou, silná snaha o sebezprosažení, ale na druhou stranu pocit osobní bezmoci. Snaha uspět v konzumním světě se přesunula do světa lidských vztahů, kde není hlavním účelem být lepší, výkonější a bohatší než druzí.

Horneyová charakterizuje neurotika třemi hlavními znaky. Prvním je strnulost v reakcích, která se projevuje například důležitostí pochval okolí (23 respondentů), špatným snášením kritiky a neúspěchu (27 respondentů) a nerozhodností. Druhým znakem je nesoulad mezi možnostmi a skutečnými výkony, kdy si člověk takzvaně stojí v cestě. U respondentů to může sahát až do původu výběru sociální práce, kdy se na základě komplexu méněcennosti, který se u nich často vyskytuje, a nedůvěry ve své schopnosti přihlásí na nejméně složité obory, či se snaží životem či vysokou školou jen nějak proplout a být spokojen i s málem, i když mají na víc. Třetí charakteristikou je přítomnost konfliktních tendencí, kdy se podřizují druhým, ale zároveň se chtějí prosadit, touží se prosadit a přitom jsou spíše plašší. Zároveň neurotik vždy trpí víc než ostatní, což

se může podepsat jako nevědomá motivace k výběru povolání. Utrpení, bída a sociálně patologické jevy budou jejich život a budou si to ospravedlňovat tím, že někdo to dělat musí, tak proč ne zrovna oni. To je pouze část charakteristik, které jsou uvedeny u neurotické osobnosti v aplikaci na respondenty. Více je jich v kapitole Neuroticismus a syndromy spojené s pomáháním.

Syndrom pomocníka se zaměřuje spíše než na projevy pomáhajícího na jeho motivaci, ale přesto mohou tyto dva jevy spolu v praxi souviset. Rizikové osobnostní dispozice vzniklé v dětství (odmítané či naopak upřednostňované děti, rodiče byli přehnaně perfekcionista vůči výkonům či neschopní empatie); související s morálním svědomím pomáhajících (kdy jsou inhibováni vůči podávání výkonů, neschopni přijmout kompliment); snaha o dokonalost, která nikdy nemůže být ukojena; útěk do vztahů, kde je pomáhající nepostradatelný a nepotřebuje reciproční vztahy; a naposledy je agrese, kterou se pomáhající učí ovládat a vyjadřovat nepřímě. Těmito argumenty je shrnuta tato část s názorem, že je potřeba se důkladně věnovat syndromu pomocníka a neurotickým osobnostem při vzdělávání, aby pomáhající měli možnost dozvědět se něco o sobě a svých motivech k pomáhání.

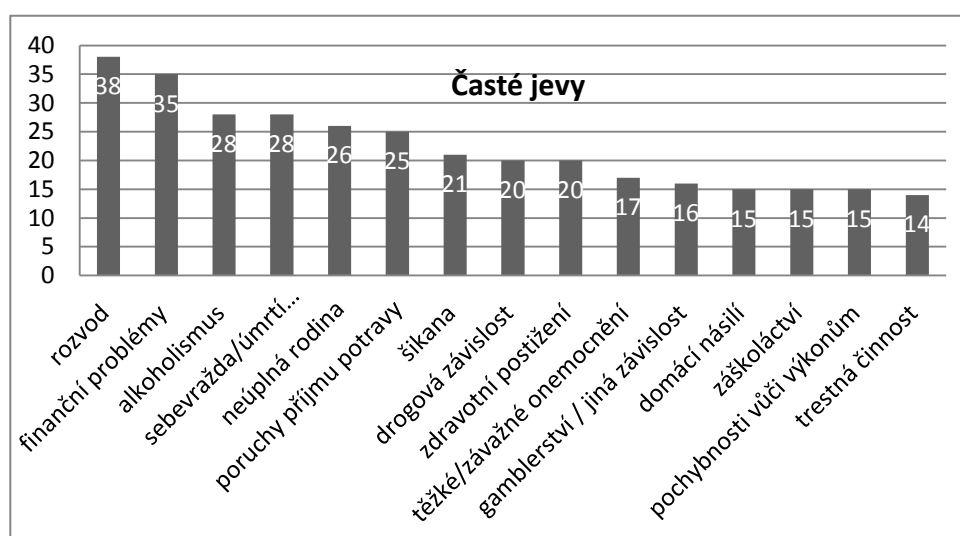
ČASTÉ JEVY A SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI

Lishmanová uvádí, že motivace ke studiu pochází z několika různých zdrojů: zaměření na jedince, podpora sociální spravedlnosti a změna systému, touhu pomáhat lidem, či jistota pracovního uplatnění. Zároveň ukazuje na zkušenost s uchazeči při interview u přijímacích zkoušek na obor sociální práce. Vyšlo najevo, že část uchazečů má významné zkušenosti se ztrátou, ať už mimořádnou či všední. „Podíváme-li se na dvoje poslední přijímací řízení, z 38 studentů, deset zažilo úmrtí otce během dětství nebo dospívání a další čtyři ztratili matku. Tři trpěli úmrtím blízkého přítele, jednomu zemřelo dítě, minimálně jeden prodělal potrat, tři byli rozvedeni, jeden i dvakrát, a dva byli velmi blízcí osobám, které spáchaly sebevraždu.“ [33 str. 236] *(vlastní překlad)*

Zároveň uvádí, že je nutné posoudit, zdali budou studenti schopni odhadnout hranice mezi osobní zkušeností a profesionální rolí. Pokud jsou zkušenosti se ztrátou či diskriminací velmi nedávné, je zde riziko, že student sociální práce bude ovlivněn více

svými potřebami než potřebami klientů. Je tedy nutné zhodnotit, jestli je potencionální využití vlastních zkušeností vhodné k pochopení a ke konstruktivní práci s klienty, a kdy už ne. [33] (*vlastní překlad*)

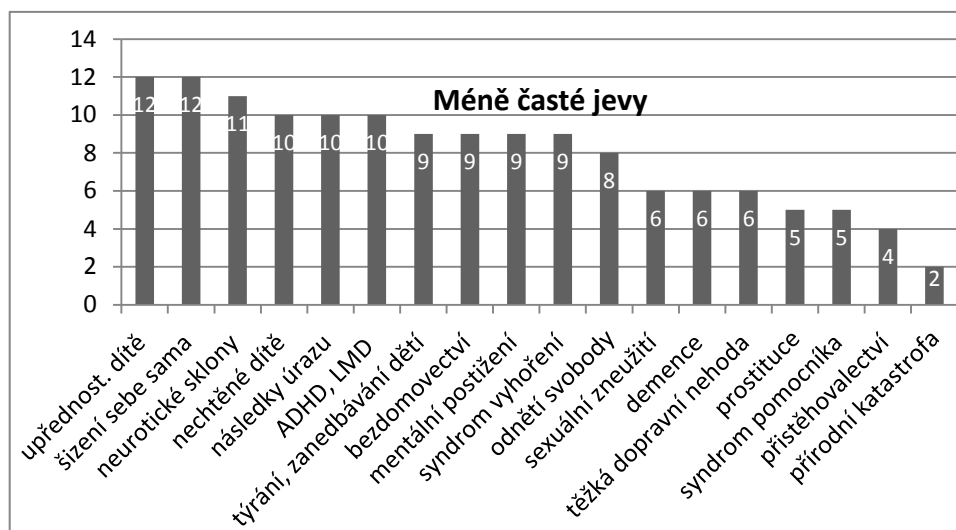
V našem vysokoškolském systému se ale nikdo na tento druh motivace neptá. Situace, která pomáhajícího zasáhla a kterou nebyl schopen ovlivnit, přestože svou spoluúčast vycítil, a třeba ji i chtěl nějakým způsobem ovlivnit (například jako dítě či dospívající), často nevědomě řeší v dospělosti. To by bylo možné vysvětlení pro studium a zaměření – řešení rodinných a školních problémů, což jsou nejčastěji zastoupené jevy.

Graf 19 - Časté jevy - celkové vyhodnocení

Z grafů vyplývá četnost sociálně patologických, školních a životních událostí, které se nějakým způsobem dotkly sociálního pracovníka, jeho rodiny či nejbližšího okolí. Je možné předpokládat, že v časovém limitu, ve kterém byl dotazník vyplňován, respondenti označili pouze vlivy, které pro ně mají hlubší citovou odezvu, dokážou si je rychle spojit se situací ve svém okolí a často jednájí právě na základě těchto zkušeností.

Jsou zde zahrnuty i aspekty neurotické osobnosti, kdy neurotik chce podvědomě trpět víc než druzí lidé a skutečnosti prožívá jako tíživější. Zároveň v případě úspěšného řešení je to možnost ukázat klientům, že řešení existuje, a možná projektovat si své blízké či sebe do situace klientů. Bohužel zde není porovnání s jinou skupinou běžné populace, aby se dalo říct, jestli se u sociálních pracovníků běžně vyskytuje taková míra a rozmanitost sociálních jevů a událostí než u osob, které nejsou z oboru.

Graf 20 - Méně časté jevy - celkové vyhodnocení

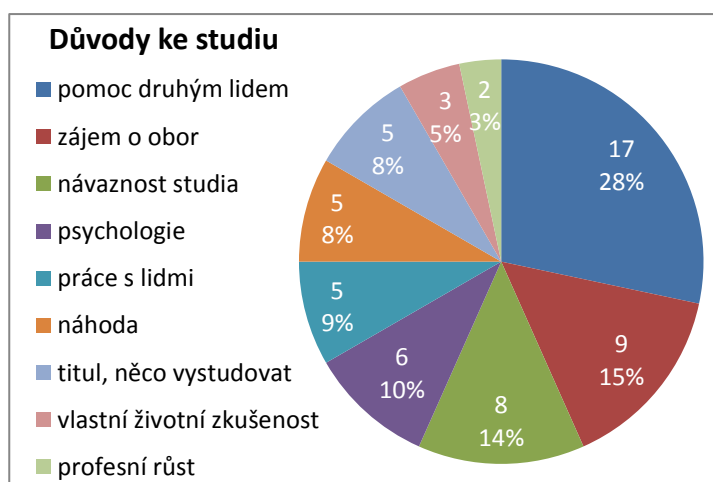
Tyto jevy mohou být motivací ve chvíli, kdy některým z nich trpí blízký pomáhajícího. To může fungovat dvojím způsobem, pokud se stav blízkého zlepší – motivace úspěchem - pomáhat i druhým, a pokud se stav nezlepší - napravovat situaci u druhých, vyhýbat se dalšímu neúspěchu a očistit si svědomí. V obou případech může nastat projekce blízkých do klientů. Jednotlivé jevy jsou zapracovány do motivací k práci s jednotlivými skupinami a zde je uveden pouze jejich souhrn.

DŮVODY KE STUDIUM SOCIÁLNÍ PRÁCE

Poslední otázka, která je zaměřena na vědomé důvody respondentů k výběru oboru sociální práce, má následující výsledky, které jsou rozděleny do devíti kategorií.

První největší kategorie (28% respondentů) jsou respondenti, kteří jako svůj důvod pro studium sociální práce uvádějí

pomoc druhým lidem. Důvod pomoci druhým může vycházet z několika rozdílných vědomých i nevědomých motivů. Jsou zde zahrnuti respondenti, kteří uvedli sociální práci jako smysluplnou a zároveň

Graf 21 - Důvody ke studiu - celkové vyhodnocení

poukazovali na fakt, že pomáhání vidí jako přirozenou či potřebnou součást svého života. Ať už z hlediska morálních principů, osobního nastavení hodnot nebo nevědomé pomoci sobě samému. Tito respondenti uvedli své důvody tak, jak se formálně od sociálních pracovníků předpokládá. Další skupina uvedla stručně jako svůj důvod ke studiu – zájem o obor. Uvedené důvody byly: rozmanitost oboru, možnost širokého uplatnění v sociální sféře, možnost uplatnění na trhu práce, ale i zajímavost co se týče skladby předmětů ve studijním plánu.

Návaznost studia je důvodem ke studiu 8 respondentů. Další tři respondenti, kteří taktéž pocházejí ze SOŠ sociálně právní, tedy uvedli ke studiu původní, či jiný důvod. Problém by mohl tedy nastat v interpretaci otázky, která zněla: proč jste se přihlásil/a právě na obor sociální práce. Je zde možnost, že studenti uvedli svůj nejvíce zřetelný motiv, a to být úspěšný, dostudovat vysokou školu. Je tedy možné, že se za nimi skrývá i jiný důvod, ale respondentům zdál tento adekvátnější.

6 studentů jako důvod pro studium sociální práce uvedli studium psychologie. Pouze jeden respondent si dodělává vzdělání k současně probíhajícímu studiu psychologie, zbytek jsou neúspěšní uchazeči. Toto rozhodnutí je vcelku vysvětlitelné, neboť sociální práce má velmi blízko k psychologii převážně sociálně patologických jevů. Liší se tedy z hlediska problematické klientely a často i velmi rozdílného finančního ohodnocení, ale zároveň je u sociálních pracovníků větší možnost pracovního uplatnění (převážně z důvodu státní správy). Zároveň většina těchto studentů uvedla, že jsou rádi, že nakonec vytrvali v tomto studiu, a rozhodně nelitují. Kategorie práce s lidmi by také zahrnovala kategorii předchozí, ale není tak explicitně vyjádřena. Je tedy možné, že i v této kategorii jsou neúspěšní uchazeči o psychologii či jiný sociální obor (speciální pedagogika, sociální pedagogika). Zároveň zde mohla být obsažena kategorie respondentů, kteří se v budoucnu chtějí věnovat právě přímé práci s lidmi, neboť u sebe vidí tento potenciál a schopnosti, což jiní neuvádějí.

Do kategorie náhoda jsou začleněni respondenti, kteří do důvodů pro studium uvedli, že vůbec nevěděli, co obor sociální práce obnáší, ale přesto jej chtějí vystudovat. Tato kategorie by mohla být spojena s následující, kam zapadají respondenti, kteří uvedli, že důvodem pro studium u nich je pouze něco vystudovat, a tím získat vysokoškolský titul.

Samozřejmě i to je možnost. I u těchto osob se dá předpokládat, že se jim jednou toto vzdělání bude hodit a minimálně se jim za délku studia leccos promítne do životních zkušeností a hodnot, možná získají nový náhled na společnost a v budoucnu budou za tyto zkušenosti vděční. Další kategorií jsou respondenti, kteří uvedli vlastní životní zkušenost jako hlavní motiv ke studiu sociální práce. Je možné, že do této kategorie (z hlediska četnosti sociálních jevů) patří mnohem větší počet respondentů. Zároveň v kategorii profesního růstu jsou uvedeni pouze dva respondenti, kteří se vzdělávají spíše z důvodu nátlaku zaměstnavatele. U dalších tří respondentů pracujících v sociálních službách je tedy uveden jiný důvod.

Výběr povolání se u sociálních pracovníků řídil nejvíce dle následování vlastních hodnot. Vzhledem k povolání rodičů, bydlišti respondentů a uváděným důvodům ke studiu si spíše hledali vlastní cestu, která korespondovala s událostmi z jejich života. Opět by sem zapadala úvaha nad skrytými motivy, které se skrývají pod pojmy – pomoc druhým lidem. Práce s lidmi je také hledáním kontaktu a individuality v konzumním světě, přesto za jiným účelem. Tito lidé nezbytně nepřikládají vznosnou myšlenku svému pomáhání, ale poukazují na možný způsob obživy. Pomáhání jako obchod, neboť i to je součástí této profese. Kategorie návaznost studia by se dala také pojmout z několika hledisek: kolik respondentů má opravdu zájem o obor a kolik jich už motivaci ztratilo, ale chtějí si dodělat kvalifikaci. A také jaké byly původní důvody, když se rozhodli pro obor sociální práce. To samé platí i z hlediska profesního růstu. Respondenti doplnili u obou druhů odpovědí – náhoda i nemožnost dostat se na psychologii – že svého, byť i nuceného rozhodnutí nelitují a že jsou rádi, že nakonec vystudují tento obor. Nakolik je to smíření s realitou či jiné motivy je opět na hlubší zkoumání.

Na závěr je přiložena Říčanova typologii devíti motivů k pomáhání: [32] Otázkou je, do které typologie by se respondenti zařadili, pokud by k sobě měli být opravdu upřímní.

1. Soucit, který nevede k činům	6. Východisko z osamělosti
2. Zvědavost pomocníka	7. Spasitelský komplex
3. Povinnost, pomáhání z nutnosti	8. Komplex méněcennosti
4. Zásluha za dobré skutky	9. Touha po moci
5. Osobní neštěstí	

2.6 KRITICKÉ ZHODNOCENÍ VÝZKUMU

V této části jsou obsahově shrnuta analyzovaná data včetně názorů autorky.

Soubor zkoumaných budoucích sociálních pracovníků tvoří především ženy. Ze zkušeností z praxe vyplývá, že pracující muži v sociálních službách vykonávají stejnou práci, ale s rozdílným typem vzdělání. Zároveň se už v hojném počtu nevyskytují na ZČU pracovníci v sociálních službách, kteří si dodělávají vzdělání. Je to zapříčiněno i tím, že sociální pracovníci ve středním věku si dodělávají spíše VOŠ kvůli menší náročnosti studia.

Co se týče předchozího typu školy, tak je to kategorie rozmanitá. Kromě gymnazistů a absolventů oborů sociálně právních se zde vyskytují i ekonomické a technické obory. Důvody, proč se studenti hlásili na střední školu, bohužel práce nepokrývá, tudíž tím přichází i o řadu původních motivů k pomáhání.

Náboženské vyznání uvedlo pouze 6 respondentů. Předpokládá se však, že to je pouze výsadou studia na Západočeské univerzitě v Plzni, neboť na stejném oboru v Hradci Králové, v Olomouci a Českých Budějovicích je tento poměr vůči ateistům či lidem bez vyznání mnohonásobně větší. V tomto případě hraje roli i bydliště, které mají většinou respondenti v Čechách (v Plzeňském, Středočeském a Karlovarském kraji), kde je větší poměr osob bez vyznání.

Většina respondentů by chtěla pokračovat navazujícím studiem. Je možné, že hraje roli i pocit nepřipravenosti, neboť vzdělání hraje pouze roli „ukazatele možností“. Praktické fungování má student možnost vidět až na praxích, které se občas nedají z různých důvodů srovnat s reálným fungováním. Zároveň je to práce s lidmi, kde je výsledek závislý na pracovníkovi a ovlivňuje v různé míře lidské životy, což je velká zodpovědnost.

Paradoxně se chce nejvíce respondentů věnovat individuální přímé práci s klienty, která není tak psychicky náročná na organizaci jako zvládání skupin či komunit, ale naopak je u ní možnost většího ovlivnění klienta jak v pozitivním, tak i negativním smyslu. Je také mnohem pravděpodobnější od něj získat citovou odezvu, z čehož by se daly odvozovat veškeré motivace spojené s mocenskou a neurotickou stránkou pomáhání.

Skupiny si studenti volí na základě své filosofie, smyslu života, ale i osobní situace. Nejpopulárnějšími skupinami, se kterými by v budoucnu respondenti chtěli pracovat, jsou ty, o kterých se v souvislosti se sociální prací mluví neutrálně či povzbudivě. Také jsou to ty skupiny, kterým se věnuje největší pozornost ve vzdělávání a při výběru praxí. Na tomto základě mají studenti usnadněné některé kroky na rozdíl od těch, kteří se vydají nepřímou vyšlapanou cestou. Zároveň si polovina respondentů vybrala skupinu, která je jim nejbližší, tedy prací s lidmi, kteří jsou pracovníkům nejvíce podobní. Zároveň jsou to ti, u kterých je největší možnost pokroku dobrým směrem a jsou v relativně krátkém čase vidět výsledky práce, což je důležité především u nových pracovníků, kteří potřebují po prvotním šoku z reality nějakou motivaci k práci (více kapitola Motivování).

Naopak nejméně preferované skupiny jsou ty, které jsou náročné na psychickou odolnost, vytrvalost a pracovníkovy sociální bariéry, předsudky a stereotypy. Pokud se ale předsudky a neschopnost práce s problémovými skupinami hojně vyskytuje u sociálních pracovníků, je velmi obtížné, aby se společenská situace v dohledné době zlepšila.

Na druhou stranu je potěšující, že většina sociálních pracovníků funguje jako dobrovolník. Otázkou zůstává, kolik z nich to dělá pro školní účely a vylepšení portfolia, kolik pro osobní uspokojení a kolik proto, že má o práci opravdový zájem. Je jisté, že samostatný výzkum zaměřený na dobrovolnictví právě u sociálních pracovníků by mohl ukázat jiné výsledky než všeobecné průzkumy mezi mladými lidmi.

Mezi osobnostní kvality respondenti uváděli především ty, které se špatně prokazují, a ty, které jsou předpokladem pro výkon profese. Rozdílem může být, jak se tyto vlastnosti budou projevovat v praxi. Na druhou stranu si u svých negativních aspektů všímali faktorů směřujících k problémům výkonu profese a k syndromu vyhoření. Je tedy zajímavé, že se respondenti popsali spíše jako druhy pomáhajících, kteří se odklání od profesionální formy ještě před začátkem pracovního procesu.

Z jednotlivých charakteristik vycházelo najevo, že problémem velké části respondentů je představa o sobě a skutečnosti. Často se vyskytovaly protikladné odpovědi, které ale mohou souviset s představou respondenta v určitých situacích. Na druhou stranu mohou ukazovat na znaky neurotické osobnosti a syndromu pomáhajícího, kterými může budoucí pomáhající trpět. Nutno podotknout, že prožívání je individuální a

slovo „trpět“ může být silně zavádějící. V tomto případě je důležité, aby studenti byli seznámeni s touto složkou, která může ovlivňovat pomáhání. Klíčem je tedy uvědomění si možných motivů a práce s nimi. Není ničím tendencí odradit pomáhající od profese, ale apelovat na jednu z kvalit sociálního pracovníka - schopnost reflexe a sebereflexe.

Otázky zaměřené na rodinu respondentů odhalily, že většina má rodiče a sourozence jiných než pomáhajících profesí. Je to tedy možné vysvětlit jako odklon související s objevováním sebe sama a tendence po záchraně lidství v době konzumu? Nebo jsou i jiné faktory, které motivují pomáhající vydat se jiným směrem. Zároveň většina respondentů pochází z více sourozenců, kteří je už od dětství provázejí ve výuce sociálních vzorců.

Sociální jevy, které respondenty postihly, jsou zmapovány a zakomponovány do charakteristik jednotlivých skupin. Otázkou zůstává hloubka daných jevů, která tato práce není schopna postihnout. Vyřešil by to kvalitativní rozhovor, který by se snažil tyto faktory prozkoumat, ale na druhou stranu je zde nevýhoda přímého kontaktu a otázky anonymity, která by spíše nahrávala hlubšímu dotazníkovému šetření.

Povolání sociální práce spíše kvůli sociálním aspektům uspokojuje všechny vyšší potřeby a ty sociální jsou uspokojovány nejen s klienty, ale především s kolegy a v pracovním kolektivu. Právě pracovní podmínky a kolektiv jsou u sociálních služeb velmi důležité, neboť často nenabízejí vysoké finanční ohodnocení. Jak i ze zkušeností z praxí vychází najevo, sociální služby fungují spíše na základě Berneovi teorie na bázi pohlazení, kolegiálnosti a pracovním prostředí (Herzbergova teorie).

Motivace je v práci popsána z několika úhlů a ať už je jakákoliv (poslání, seberealizace, pracovní příležitost či kompenzace), i slavné osobnosti se ke svému povolání dostali omylem či na základě vlastních zkušeností.

Na závěr by bylo vhodné dodat, že tato práce je napsaná 22 letou studentkou sociální práce, která je jedním z respondentů. Kriticky řečeno, má omezené množství teoretických znalostí a praktických zkušeností. Zároveň se snažila získat objektivnost a nadhled, ale na druhou stranu aplikovat i interní vhléd z prostředí a reálného světa respondentů. Jak moc se jí toto mezní stanovisko povedlo udržet, nechť posoudí více kvalifikovaní.

3 ZÁVĚR

Tato práce se opírá po empirické stránce o množství teoretických poznatků, ze kterých ale částečně vybočuje, a zpětně se snaží nalézt nové pojící faktory. Výzkumná část se v části analytické pouští pouze tam, kam ji respondenti vpustili. V diskuzní části ale překračuje osobní bariéry a snaží se nastínit možné motivy. Tak jako v životě, ani v této práci není možné mít naprosto pravdivé či objektivní výsledky. Šlo pouze o to nastínit možnosti a vydat se po jejich stopách. Doufám, že mnou popsaná cesta za nimi je alespoň trochu zajímavá a dobrodružná, jako byla pro mě.

Jistě by byly přínosem i další výzkumy na toto téma, které by bylo vhodné rozšířit z hlediska rozhovorů, rozborů vlivu osobnosti a sociálních jevů na výběr profesního zaměření. Provedením studie na všech vysokých školách věnujících se sociální práci by bylo možné získat specifická kritéria pro zaměření a hledat společné znaky pro studenty.

Dále bych chtěla zmínit využití v praxi. Prvním úkolem mé práce bylo poskytnout sebereflexi o životě, studiu a budoucím profesním uplatnění všem respondentům, což se stalo, a jsem přesvědčena, že to bylo velmi úspěšné. V některých lidech jsem vzbudila pochybnosti, některým jsem pomohla ujasnit si, co vlastně chtějí. U některých to bylo pouze desetiminutová záležitost, ke které se už nechtějí vracet, ale je pravdou, že i u tohoto typu lidí jsem s největší pravděpodobností takzvaně ‚píchlá do vosího hnízda‘.

Dalším přínosem je zmapování situace oboru sociální práce na pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Věřím, že i tento úkol se mi podařil a v této práci je možné nalézt velký počet dat, která se člověk nedozví ze školního systému. Z tohoto pohledu jsou nejzajímavější charakteristiky studentů, motivace ke studiu, profesní zaměření, preferované a nepreferované skupiny a sociální jevy, které se budoucích pracovníků dotýkají.

Posledním využitím by mohla být aplikace poznatků získaných v této práci pro specializovanější přístup k výuce v některých předmětech sociálních pracovníků. Toto využití by mohlo být dvojího typu – podpořit teoretickou i praktickou výuku v méně zastoupených skupinách a ve věnování pozornosti ve výuce problematickým kapitolám v životech budoucích sociálních pracovníků (stanovení vlastních hranic, neurotická stránka pomáhání a syndrom pomocníka).

4 RESUMÉ

Tato bakalářská práce se zabývá motivací k budoucímu profesnímu zaměření studentů sociální práce na FPE ZČU. Práce je rozdělena do dvou částí – část teoretická a výzkumná. Teoretická část se zabývá vymezením pojmů sociální práce, sociální pracovník a různé typy motivace spojené s pomáháním. Zaměřuje se také na osobnostní aspekty v životě sociálního pracovníka, syndrom pomocníka a neurotickou stránku.

Praktická část je rozdělena na tři části: metodologickou, analytickou a diskuzní a závěrečné zhodnocení. Analytická část je založena na zpracovaných výsledcích smíšeného dotazníku, který vyplnili studenti sociální práce. Otázky byly zaměřeny na práci se sociálními skupinami v závislosti na faktorech ze života studentů. Konkrétně se zabývaly preferencí skupiny, se kterou chtějí studenti pracovat, důvody k tomuto rozhodnutí a dále krátký přehled možných motivačních faktorů (události v dětství, postoje).

V závěru práce jsou posouzeny výsledky, kriticky zhodnocena práce a jsou nastíněny další možné návrhy a postupy pro praktické využití této práce.

The theme of this bachelor thesis is Motivation to the future professional occupation of social work students from the Faculty of Education at the University of West Bohemia in Pilsen. This work is divided in two parts: theoretical part and research. The theoretical part describes social work as a lay, social worker as a person and various types of motivations for helping. Also, this work is focused on personal aspects in life of social worker, the helper syndrome and neurotic side in helping.

The research part is divided into methodological, analytical and discussion and concluding part. The analytical part is based on a composite research. Questions were focused on work with social groups depending on student's aspects of life. Particularly they focused on preferences of the social group, reasons for the decision and then short summary of possible motivation factors (childhood, attitudes).

In the last chapter, all results are reviewed and compared with already known information. Also, there is critical analysis of this work and another possible ways of application are suggested.

5 SEZNAM LITERATURY A JINÝCH PRAMENŮ

1. **Matoušek, Oldřich.** *Slovník sociální práce.* 2. vyd., přeprac. Praha : Portál, 2008. str. 272. ISBN 978-80-7367-368-0.
2. **Úlehla, Ivan.** *Umění pomáhat.* 2. vyd. Praha : Slon, 2005. str. 128. ISBN 80-86429-36-9.
3. **Schmidbauer, Wolfgang.** *Syndrom pomocníka.* 1. vyd. Praha : Portál, 2008. str. 240. ISBN 978-80-7367-369-7.
4. **Géringová, Jitka.** *Pomáhající profese - tvořivé zacházení s odvrácenou stranou.* 1. vyd. Praha : Triton, 2011. str. 200. ISBN 978-80-7387-394-3.
5. **Řezníček, Ivo.** *Metody sociální práce.* 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1994. str. 75. ISBN 80-85850-00-1.
6. **Matoušek, Oldřich a kol.** *Základy sociální práce.* 2. Praha : Portál, 2007. str. 312. ISBN 978-80-7367-331-4.
7. **Kopřiva, Karel.** *Lidský vztah jako součást profese.* 5. vyd. Praha : Portál, 2006. str. 147. ISBN 80-7367-181-6.
8. **Henriksen, Jan Olav a Vetlesen, Arne Johan.** *Blízké a vzdálené: Etické teorie a principy práce s lidmi.* 1. vyd. Brno : Albert, 2000. str. 215. ISBN 80-85834-85-5.
9. **Guggenbühl-Craig, Adolf.** *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích.* 1. vyd. Praha : Portál, 2007. str. 120. ISBN 978-80-7367-302-4.
10. **Schmidbauer, Wolfgang.** *Psychická úskalí pomáhajících profesí.* 1. vyd. Praha : Portál, 2000. str. 176. ISBN 80-7178-312-9.
11. **Západočeská Univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta.** Profil fakulty. *Fakulta pedagogická.* [Online] 01. únor 2010. [Citace: 21. září 2011.] <http://www.zcu.cz/fpe/about/profile/>.
12. —. Obecné informace o přijímacím řízení na rok 2011/2012. *Fakulta pedagogická.* [Online] 4. listopad 2010. [Citace: 21. září 2011.] http://www.zcu.cz/fpe/study/uchazeci_studium/JNVS_FPE_2010.pdf.
13. **Chytil, Oldřich, Musil, Libor a Nečasová, Mirka.** Minimální standardy vzdělávání v sociální práci. *ASVSP | Asociace vzdělavatelů v sociální práci.* [Online] [Citace: 7. říjen 2011.] <http://www.asvsp.org/standardy.htm>.
14. **Západočeská Univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta.** Výroční zpráva Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni za rok 2010. *Fakulta pedagogická.* [Online] 31. květen 2011. [Citace: 21. říjen 2011.] http://www.zcu.cz/fpe/about/uredni_deska/vnitri_predpisy_vyhlasiky/Alm_2010_def05-obs.pdf. 978-80-261-0011-9.
15. —. Pro uchazeče o studium. *Fakulta pedagogická.* [Online] 2. květen 2011. [Citace: 26. říjen 2011.] <http://www.zcu.cz/fpe/study/applicants/?archiv>.
16. **Matoušek, Oldřich a kol.** *Metody a řízení sociální práce.* 1. vyd. Praha : Portál, 2003. str. 384. ISBN 80-7178-549-2.
17. **Matoušek, Oldřich a kol.** *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení.* 1. vyd. Praha : Portál, 2007. str. 184 str. ISBN 978-80-7367-310-9.
18. **Piháková, Alena.** *Učebnice obecné psychologie.* 1. vyd. Praha : Academia, 2005. str. 472. ISBN 80-200-1387-3.

19. **Horney, Karen.** *Neurotická osobnost naší doby.* 1. vyd. Praha : Portál, 2007. str. 184. ISBN 978-80-7367-219-5.
20. **Holeček, Václav, Miňhová, Jana a Prunner, Pavel.** *Psychologie pro právníky.* 1. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2003. str. 311. ISBN 80-86473-50-3.
21. **Nakonečný, Milan.** *Motivace lidského chování.* 1. vyd. Praha : Academia, 1996. str. 272. ISBN 80-200-0592-7.
22. **Říčan, Pavel.** *Psychologie osobnosti.* 5. rozšířené vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. str. 200. ISBN 978-80-247-1173-4.
23. **Drapela, Victor J.** *Přehled teorií osobnosti.* 1. vyd. Praha : Portál, 1997. str. 176. ISBN 80-7178-134-7.
24. **Eggert, Max A.** *Motivace: management do kapsy 3.* 1. vyd. Praha : Portál, 2005. str. 104. ISBN 80-7367-010-0.
25. **Malone, Paul B.** *Mějte je rádi a ved'te je: Jak vést lidi.* 1. vyd. Praha : Práce, 1991. str. 177. ISBN 80-208-0235-5.
26. **Doležel, Jakub.** *Čtyři ‚léky‘ proti tzv. syndromu pomáhajících.* Oloumuc : Caritas VOŠ sociální.
27. **Toman, Ivo.** *Motivace zvenčí je jako smrad.* 2. vyd. Praha : Taxus International, 2010. str. 192. 858-6-11-22030-6.
28. **Kratochvíl, Stanislav.** *Základy psychoterapie.* 5. vyd. akt. Praha : Portál, 2006. str. 384. ISBN 80-7367-122-0.
29. **Hendl, Jan.** *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* 1.vyd. Praha : Portál, 2005. str. 408. ISBN 80-7367-040-2.
30. **Disman, Miroslav.** *Jak se vyrábí sociologická znalost.* 3.vyd. Praha : Karolinum, 2002. str. 374. ISBN 80-246-0139-7.
31. **Čačka, Otto.** *Nástin psychologie II: pro doplňující pedagogické studium.* 1.vyd. Brno : Paido, 2002. str. 103. ISBN 80-7315-016-6.
32. **Říčan, Pavel.** Kdo chce pomáhat druhým, měl by rozumět sám sobě. *Dobromysl.cz.* [Online] [Citace: 15. leden 2012.] <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=429>. ISSN 1214-2017.
33. **Lishman, Joyce.** *Handbook of theory for practice teachers in social work.* 1.vyd. London : Jessica Kingsley Publishers, 1991. str. 236. ISBN 978-1-85302-098-8.

6 SEZNAM GRAFICKÝCH OBJEKTŮ

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Počty studentů sociální práce v průběhu let	13
Tabulka 2 - Vyhodnocení hlavičky - 3. ročník	67
Tabulka 3 - Souhrn - sociální skupiny - 3. ročník	70
Tabulka 4 - Charakteristika respondentů - 3. ročník	77
Tabulka 5 - Vyhodnocení hlavičky - celkové vyhodnocení	80
Tabulka 6 - Souhrn - sociální skupiny - celkové vyhodnocení	86
Tabulka 7 - Charakteristika respondentů - celkové vyhodnocení	100

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 - Po ukončení bc. studia – 3. ročník	69
Graf 2 - Sféra působnosti - 3. ročník	69
Graf 3 - Zkušenosti se sociální prací - 3. ročník	69
Graf 4 - Nepreferované skupiny - 3. ročník	71
Graf 5 - Nejčastější jevy - děti a rodiny - 3. ročník	73
Graf 6 - Pracovníci v rodině - 3. ročník	76
Graf 7 - Počet sourozenců - 3. ročník	76
Graf 8 - Časté jevy - 3. ročník	78
Graf 9 - Méně časté jevy - 3. ročník	79
Graf 10 - Důvody ke studiu - 3. ročník	79
Graf 11 - Po ukončení bc. studia - celkové vyhodnocení	82
Graf 12 - Sféra působnosti - celkové vyhodnocení	82
Graf 13 - Zkušenosti se sociální prací - celkové vyhodnocení	83
Graf 14 - Nepreferované skupiny - celkové vyhodnocení	84
Graf 15 - Časté jevy - děti a rodiny	89
Graf 16 - Méně časté jevy - děti a rodiny	90
Graf 17 - Počet sourozenců - celkové vyhodnocení	98
Graf 18 - Pracovníci v rodině - celkové vyhodnocení	98
Graf 19 - Časté jevy - celkové vyhodnocení	103
Graf 20 - Méně časté jevy - celkové vyhodnocení	104
Graf 21 - Důvody ke studiu - celkové vyhodnocení	104

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Respondenti - bydliště	81
Obrázek 2 - Přední strana dotazníku	I
Obrázek 3 - Zadní strana dotazníku	II
Obrázek 4 - Průvodní dopis k dotazníkům	III

7 VLASTNÍ INTROSPEKCE

Tato práce vznikla především díky mé vnitřní motivaci ke studiu a velké zvědavosti. Vybrala jsem si vlastní téma, které mě zajímalo, a chtěla se mu věnovat. Tento postup přináší hned několik problémů, včetně výběru vedoucích, kterou jsem naštěstí po mnoha odmítnutích a shodou náhod našla. Vymyšlené téma jsem individuálně konzultovala s docentem Matouškem, který mě navedl dobrým směrem a v mém úsilí mě podpořil.

Podklady pro tuto práci sbírám od prvního ročníku, kdy jsem chtěla vědět, kdo jsou mé spolužačky, neboť třetina z nich se znala ze střední odborné školy nebo jsou z blízkosti Plzně. Chtěla jsem vědět, proč tento obor studují a co chtějí v budoucnu dělat. Poznala jsem určité společné prvky, které je i mě charakterizovaly. To mě vedlo k vlastní introspekci a k otázce, proč studuji obor sociální práce. Odborná literatura mi poskytla nepřehledné množství informací a já zjistila, že má volba nebyla nakonec tak vědomá, jak se mi na první pohled zdálo. U mých spolužaček to bylo stejné. Chtějí pomáhat lidem, ale proč? Co je k tomu vede?

Schmidbauerova kniha o syndromu pomáhajícího a další literatura věnující se pomáhání, mi poskytla určité vodítko (odlišnost od hodnot rodičů, sociální jevy z okolí, dobrovolnictví, morální přesvědčení). Podpora pedagogů ze střední školy a zájem o pomoc lidem s velkými problémy vyústily v mé studium sociální práce spojením několika faktorů, a přesto stále hledám dominantní motiv. Je to velká touha poznávat sebe sama či možnost ovlivňovat životy, vidět změnu? Jsem přesvědčena, že by se ze mě stal i velmi úspěšný student fakulty aplikovaných věd, později možná vystudovaný počítačový grafik, ale život sám o sobě je velmi nevyzpytatelný a opět zůstává jen na mě (i mé nevědomé motivaci), kterým směrem v životě půjdu. Stejně tak z hlediska profesního zaměření.

Studium sociální práce mě hodně obohatilo stejně jako tvorba této práce. Objevuji díky nim i další oblasti, které mě velmi baví a věnuji se jim ve volném čase – psychosomatika, řeč těla, osobnostní rozvoj, time-management a organizace, které bych v budoucnu chtěla aplikovat i ve svém zaměstnání.

8 PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Kateřině Kubíkové za cenné rady, postřehy, metodické vedení a čas, který mi věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat svému otci za lásku a nejen finanční podporu, bez které by mé současné studium nebylo možné. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým přátelům za všeobecnou podporu.

9 PŘÍLOHY

Dotazník

Motivace k budoucímu profesnímu zaměření studentů sociální práce na FPE ZČU v Plzni

ZÁKLADNÍ INFORMACE			
Pohlaví: ☐ žena ☐ muž	Ročník: 1. ☐ 2. ☐ 3. ☐	Věk:	
Bydliště (město):	Zaměstnání: ☐ student ☐ jiné (vypíšte):		
Předchozí škola (typ):		Náboženské vyznání:	

PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ
----

1. Co hodláte dělat po ukončení bakalářského studia? (možno zaškrtnout více možností)

- studovat navazující Mgr. na ZČU studovat navazující Mgr. jinde jiné Bc./Mgr. studium
 pracovat v oboru pracovat mimo obor sociální práce jiné, vypíšte _____

2. V jaké sféře sociální práce chcete v budoucnu pracovat?

- mikro (individuální práce) mezo (komunitní) makro (strukturální) úplně mimo obor

3. S jakou skupinou/ v jakém odvětví chcete v budoucnu pracovat? Vypíšte, prosím, dle preference:

1. _____
 2. _____
 3. _____

4. Proč se chcete věnovat právě těmto skupinám/tomuto odvětví?

_____
 _____
 _____

5. Máte představu, ve kterém zařízení /v jaké typu/ byste chtěl/a pracovat? (stačí obecný název)

_____

6. S jakou skupinou / s jakými skupinami byste rozhodně pracovat nechtěl/a? (Možno zaškrtnout více možností)

- nezaměstnaní chudoba a bezdomovectví děti a rodiny rizikové děti a mládež staří lidé
 nemocní umírající zdravotně postižení lidé v krizi lidé trpící duševními nemocemi
 etnické menšiny uprchlíci lidé se závislostmi výkon spravedlnosti služby pro občany

7. Máte nějaké dosavadní pracovní či dobrovolnické zkušenosti z oblasti sociální práce? Pokud ano, vypíšte je: (stačí heslovitě)

_____
 _____
 _____

Otočte, prosím, na druhou stranu

Obrázek 2 - Přední strana dotazníku

OSOBNOST SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA
----

1. *Jaké jsou vaše osobnostní kvality (silné stránky), které by vám mohly pomoci při sociální práci?*

_____

2. *Jste si vědom/a nějakých nedostatků, které by vám mohly ztížit roli sociálního pracovníka? Jakých?*

_____

3. *Popsal/a byste se spíše jako: (vždy vyberete jednu ze dvojice, ke které se obecně více přikláníte)*

☐ nemateriální hodnoty	☐ materialismus	☐ emocionální projev	☐ sebeovládání
☐ introvert	☐ extrovert	☐ vybití agrese činností	☐ potlačování agrese
☐ relaxuji raději sám/a	☐ raději mezi lidmi	☐ smysl pro humor	☐ přehnaná vážnost situace
☐ spíše perfekcionismus	☐ chaos, nepořádek	☐ nadhled	☐ špatně snáším kritiku a neúspěch
☐ pesimismus, cynismus	☐ pozitivní přístup	☐ vlastní dobrý pocit	☐ důležitost pochval okolí
☐ těžké/nepěkné dětství	☐ radostné dětství	☐ asertivita	☐ častá neschopnost říct ne
☐ mám bezproblémové okolí	☐ lidé s problémy	☐ vyhovět každému, kompromis	☐ vlastní názor
☐ vedoucí pozice	☐ spíše šedá myš	☐ podceňuji sebe sama	☐ znám svou hodnotu
☐ týmová práce	☐ individuální práce	☐ obětování pro druhé	☐ nepřekračuji své meze
☐ workoholismus	☐ odkládání záležitostí	☐ raději řeším sám/a	☐ lehce přijímám pomoc
☐ dobře zvládám stres	☐ jsem často ve stresu	☐ vysoké nároky na zpracování	☐ mít hotovo

4. *Kolik máte sourozenců?* jedináček více (napíšte kolik:) _____

5. *Zaškrtněte, prosím, jevy, se kterými jste se setkali vy osobně, nebo vaše blízké okolí*

(rodina, velmi blízcí přátelé):

- alkoholismus drogová závislost gamblersství / jiná závislost trestná činnost odnětí svobody
- domácí násilí týrání, zanedbávání dětí sexuální zneužívání/zneužití prostituce
- bezdomovectví přistěhovalectví finanční problémy sebevražda/úmrtí blízkého člověka
- rozvod nechtěné dítě upřednostňované dítě neúplná rodina (zemřelý/nepřítomný rodič)
- zdravotní postižení mentální postižení demence těžké/závažné onemocnění
- trvalé následky důsledkem úrazu/nemoci těžká dopravní nehoda zasažení přírodní katastrofou
- záškoláctví ADHD, LMD šikana neurotické sklony poruchy příjmu potravy
- syndrom vyhoření syndrom pomocníka pochybnosti vůči svým výkonům šizení sebe sama

6. *Máte v rodině nějakého sociálního pracovníka, pracovníka v sociálních službách či osobu pracující v pomáhajících profesích? (lékaři, zdravotní sestry, policisté, hasiči, učitelé...)?*

- ano, soc. pracovníka/y ano, pracovníka/y v soc. službách ano, pomáhající profese nemám

7. *Proč jste se přihlásil/a právě na obor sociální práce?*

_____

_____

_____

Děkuji za pravdivé vyplnění dotazníku

Milá kolegyně, milý kolego,
jmenuji se Zuzana Mačičková a studuji 3. ročník oboru Sociální práce zde, na Západočeské Univerzitě v Plzni. V současné době toto studium ukončuji, a k tomu se váže i má prosba k Vám. Chtěla bych Vás **poprosit o vyplnění dotazníku** týkajícího se **Vašeho budoucího profesního zaměření a motivačních faktorů**, které Vás k tomu vedou.

Kterému oboru se chtějí studenti sociální práce věnovat v budoucnu? Usilují vůbec o to zůstat v oboru? Výzkum si klade za cíl zjistit hlubší informace o Vašem budoucím působení v sociálních službách a motivaci k němu. Cílem je právě získání odpovědi na tyto otázky. Věnujte, prosím, **zhruba 10 minut Vašeho času** tomuto dotazníku. Výsledky budou použity pouze pro zpracování mé bakalářské práce, která by snad mohla **zkvalitnit i Vaší výuku**, a třeba i ukázat nový směr, kterým by se měla dále ubírat.

Dotazník se skládá ze 14 otázek a **instrukce** k jejich vyplnění naleznete **v úvodu** každé z nich. Na závěr prosím o kontrolu, abyste se ujistili, že jste **opravdu žádnou otázku nevynechali**. Ubezpečuji Vás, že dotazníky jsou **anonymní** a komplexně zpracované výsledky jsou **určeny pouze pro mou absolventskou práci**.

V případě jakýchkoliv nejasností či otázek ohledně dotazníku se mě neváhejte zeptat. Ráda Vám na Váš dotaz odpovím
Předem děkuji za Vaši vstřícnost a vyplnění dotazníku.

S přátelským pozdravem
Zuzana Mačičková
zmacickova@centrum.cz

Obrázek 4 - Průvodní dopis k dotazníkům